

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 500 F per jaar

Postcheckrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het
Hof van Beroep te Gent, op Zaterdag, 9 november 1963

Geluidstechniek in Burgerlijk Procesrecht en Strafprocesrecht(*)

Rede uitgesproken door Mr. Raymond MATTHIJS

1. Het geldt een alom bekend verschijnsel dat sinds enkele jaren de geluidstechniek in het moderne leven een aanmerkelijke plaats inneemt. Aanwenden van band- of wirerecorders, magnetische bandopnemingen of geluidsbanden, dictaphonen en microphonen, is thans vrij algemeen geworden. In vele gezinnen worden bandrecorders gebezigd voor het opnemen van muziekprogramma's, toneeluitvoeringen, of door de radio uitgezonden plechtigheden, terwijl het vastleggen op band van gezelschapsgesprekken, ter gelegenheid van familie- of vriendenvergaderingen, nagenoeg dagelijks geschiedt.

Indien het aldus vaststaat dat, voor loutere genotsdoeleinden, het gebruik maken van deze technische toestellen in de smaak van de mens gevallen is, dient echter eveneens te worden vastgesteld dat ook de rechtsverhoudingen tussen de mensen, bij de uitoefening van hun beroepsbedrijvigheid, in bepaalde gevallen de invloed van de geluidstechniek kunnen ondergaan.

Inderdaad, het toenemend gebruik van bandrecorders en dictaphonen in de schoot van sommige vrije beroepen of in handelsbedrijven, op nationale of internationale congressen of conferenties, en in andere private en publieke bedrijfssectoren, waar het gesproken woord, met het oog op een letterlijke reproductie ervan, op band wordt vastgelegd, is er een duidelijke aanwijzing van, dat deze toestellen, rechtstreeks of onrechtstreeks, aanleiding geven tot het scheppen van rechtsverhoudingen, ja zelfs tot de vaststelling van misdrijven en tot de vereenzelviging van hun daders.

In rand, en onder de invloed van de indrukwekken-

de wetenschappelijke en technische vooruitgang die onze eeuw kenschetst, moest deze technische geluidsweergave dan ook noodzakelijk haar weerklink vinden bij de ontwikkeling van de rechtswetenschap en van de rechtspraktijk.

2. In welke mate echter, door het aanwenden van deze moderne en met de dag steeds meer geperfectioneerde geluidstechniek bij de rechtsverhoudingen tussen de mensen, het *bewijs* kan of mag geleverd worden van de door hen gestelde rechtshandelingen en feiten, is een vraag die bij de juristen en rechtspractici tot de meest verscheiden standpunten leidt. Bij de beoordeling van deze opvattingen, blijkt de nadruk te moeten worden gelegd op het tweevoudig aspect van het probleem, met name : het aanvoeren als bewijsmiddel van de op technische geluidstoestellen opgenomen woorden, wanneer de persoon, tegen wie dit bewijs ingeroepen wordt, van het gebruik maken van het toestel *kennis had of daarvan in kennis werd gesteld*, en daarentegen het geval waarin apparaten, bij *onwetendheid*, door *verrassing*, of door *middel van list* werden aangewend.

3. Dit onderscheid doet van meetaf aan volgende vragen rijzen :

Vooreerst, welke is de rechtsgeldigheid van dat technisch bewijsmateriaal ?

Vervolgens, in welke omstandigheden en onder welke voorwaarden kan deze techniek het verdedigingsrecht soms krenken ?

Ten slotte, druist de eventuele erkenning door onze hoven en rechtbanken van deze technische bewijsvoering niet in tegen de vrijheid van het individu, meer bepaald tegen zijn recht op beslotenheid, dit recht dat door de Franse auteur *Roger Nerson* zo treffend genoemd werd : « het recht op morele intimiteit » (1) ?

(*) Deze rede was reeds volledig afgewerkt, toen de bijdrage van Mr. Raymond Abrahams : « La preuve civile par magnétophone », gepubliceerd werd in J.T. nr 4419 van 20 oktober 1963, blz. 581 tot 585.

4. Het doet nu evenwel vreemd aan, bij inzage van de reeds talrijke buitenlandse en van de eerder zeldzame Belgische rechterlijke beslissingen, welke des-aangaande gewezen werden, te moeten vaststellen dat de rechtspraak zich veelal om de zopas gestelde vragen weinig of niet bekommert, en zij de geldigheid van een bepaald geluidstechnisch bewijsmateriaal aanvaardt of verworpt uitsluitend op grond van de algemene rechtsbeginselen die de bewijsleer beheersen.

Andere gerechtelijke uitspraken beoordelen weliswaar de geldigheid van het ingeroepen technisch bewijsmateriaal met de meeste omzichtigheid; zij aanvaarden of verwerpen haar naar gelang het grondwettelijk recht van het individu op persoonlijke vrijheid, in haar ruimste betekenis, al dan niet zorgvuldig geëerbiedigd werd.

Doch, zowel bij de strafrechter als bij de burgerlijke rechter, wordt *dezelfde verscheidenheid* van juridische beoordeling over dit modern technisch investigatieprocédé *als bewijsmiddel* opvallend vastgesteld.

Op het eerste gezicht, kan deze vaststelling wellicht verwondering baren, vermits tussen burgerlijk en strafproces een *gekend afgetekend verschil* bestaat in het gehele verloop van het bewijsdebat: vanaf de *bewijslast*, langs de *bewijsvoering* om en de *bewijsmiddelen*, tot en met de *bewezenverklaring* van de ten laste gelegde feiten of van de ingeroepen feitelijke omstandigheden, die respectievelijk de grondslag uitmaken van elk strafrechtelijk proces en vrij dikwijls van het burgerlijk geding.

5. Inderdaad, de algemene regelen betreffende het *bewijs in burgerlijke zaken* worden bepaald door de artikelen 1315 en volgende van het Burgerlijk Wetboek. Deze regeling wordt door *drie* hoofdzakelijke beginselen aangemerkt:

a) *Eerste kenmerk*: de *splitsing of deelbaarheid van de bewijslast*, getemperd door de daartoe vereiste *medewerking van partijen*.

Want, indien de gedingvoerende partijen ertoe gehouden zijn het bewijs te leveren van hun respectievelijke beweringen, behoort het hen ook elkaar bij hun wederzijdse bewijsvoering te helpen, althans telkens deze samenwerking de vrijwaring van hun rechten niet in gevaar brengt (2).

Wat meer is: niet alleen schijnt de jongste rechtspraak van het Hof van Cassatie over te hellen naar het toekennen aan de burgerlijke rechter van de *macht, zelfs ambtshalve*, aan partijen het voorleggen te *bevelen* van in hun bezit zijnde bescheiden, die tot de rechtvaardige oplossing van het geschil noodzakelijk worden geacht (3); maar bovendien, naar het voorbeeld van sommige buitenlandse wetgevingen (4), door de Belgische wetgever trouwens reeds gehuldigd in het nieuw artikel 218 van het Burgerlijk Wetboek (5), wordt thans blijkbaar gestreefd naar de uitbreiding van deze zogenaamde « *actio ad exhibendum* » tot de *derden*, van wie de overlegging van bewijsmateriaal door partijen of rechter zou kunnen gevorderd worden. De gegrondheid van deze strekking werd, onder meer, door onze confrater, Mr. Marcel Storme, in overtuigende bewoordingen, uiteengezet in zijn proefschrift omtrent de bewijslast in het Belgisch privaatrecht, waar hij duidelijk doet uitschijnen dat die *medewerking van derden tot de bewijsvoering* het enig middel is, waardoor de volstreekte gelijkheid van partijen vóór de burgerlijke rechter kan verzekerd worden (6).

Het valt dan ook niet te verwonderen dat deze *gerechtvaardigde* strekking een ruime weerklink heeft

gevonden in het thans afgehandeld reuzenontwerp tot hervorming van onze rechterlijke inrichting en van de burgerlijke procedure, opgevat en opgesteld door de Koninklijke Commissaris, de hr. oud-stafhouder Van Reepinghen, zodat, binnen afzienbare tijd, het « *nemo tenetur edere contra se instrumenta propria* » wellicht definitief de plaats zal ruimen voor een gezonde, en trouwens door ernstige waarborgen omringde *werkelijke* medewerking én van partijen én van derden tot de bewijslevering in burgerlijke zaken, onder rechtstreeks toezicht van de rechter (7).

b) Intussèn blijft evenwel nog steeds het *tweede kenmerk* van de bewijsregeling in dergelijke zaken: de *passieve en neutrale houding* van de burgerlijke rechter in het bewijsdebat, die daarom ook, naar de uitdrukking van de Franse auteur R. Désiry, genoemd wordt « *le juge aux mains liées* » (8), en door de Duitse auteurs « *die Rechtsprechungsautomate* ».

Doorgaans, beperkt hij er zich inderdaad toe de partijen, die het gehele verloop van het burgerlijk geding in handen hebben, te horen, en het door hen aangebracht bewijsmateriaal te beoordelen, naar het *dienend kenmerk* van de feiten waarvan het bewijs wordt aangeboden en naar de *regelmaticheid van het bewijs* zoals het geleverd werd.

Slechts uitzonderlijk, en dan nog in de *door de wet wel bepaalde gevallen*, is het hem geoorloofd, *ambtshalve*, sommige onderzoeksmaatregelen te gelasten, zoals o.m.: een getuigenverhoor wanneer de wet het niet verbiedt (art. 254 - W.B.Rv.), een deskundig onderzoek (art. 322 - W.B.Rv.), een plaatsbezoek (art. 295 - W.B.Rv.), een persoonlijke verschijning van partijen (art. 119 - W.B.Rv.), het voorbrengen van koop-handelsboeken (art. 22 - Wet van 15 december 1872), of het opdragen aan één der partijen van de aanvullende eed (art. 1366 - B.W.) (9).

Weliswaar, zullen de ontworpen hervormingen, waarop zopas gezinspeeld werd, in onze burgerlijke procedure, een meer aanzienlijke plaats verlenen, — evenwel met wijze omzichtigheid —, aan het *inquisitoriaal* stelsel, waardoor het geding, o.m. inzake bewijsvoering, aan een minder lakse controle van de rechter zal kunnen onderworpen worden (10). Voor het ogenblik echter, behoudt ons judicair recht in burgerlijke zaken een *overwegend accusatoir kenmerk*.

c) Ten slotte, het laatste principe dat de bewijsleer in burgerlijke zaken beheerst: de *wettelijke regeling der bewijsmiddelen*.

De burgerlijke rechter mag enkel rekening houden met de *door de wet* opgesomde aanvaardbare bewijsmiddelen, met de vereisten die voor elk van deze bewijsmiddelen *door de wet* bepaald worden, met hun *door de wet* gestelde hiërarchie, en met de hun *door de wet* aangewezen respectievelijke bewijskracht.

Dit wettelijk omschreven stelsel wordt enkel getemperd door de door rechtsleer en rechtspraak thans aanvaarde mogelijkheid voor partijen, op grond van hun overeenkomsten, van de wettelijke bewijsregeling af te wijken, althans in de gevallen waarin de wet geen bepaald bewijsmiddel heeft *opgelegd*, en er alsdan een betekenis van openbare orde aan gehecht heeft (11).

6. In tegenstelling met de door de wet in het burgerlijk recht stipt bepaalde bewijsleer, luiden in het *strafrecht* de bewijsregelen gans anders.

Wars van elke reglementering, behalve enkele schaars verspreide regelen die uitsluitend de *bewijs-*

levering raken (12), werd het bewijs in strafzaken, — althans in ons recht —, onder al zijn aspecten, door rechtsleer en rechtspraak geleidelijk opgebouwd.

De uit die ontwikkeling gerezen beginselen, die het *eigenaardig* kenmerk van het strafrechtelijk bewijs, mede de *autonomie* van het strafrecht, onderstrepen, kunnen nagenoeg als volgt worden samengevat :

a) *Ten eerste* : de *bewijslast* in strafzaken is *ondeelbaar*, beheerst door een ongeschreven beginsel, waarvan het verheven karakter zodanig werd aangevoeld, dat het zelfs onder de fundamentele vrijheden van de mens gerangschikt en door internationale verdragen uitdrukkelijk gewaarborgd werd, met name : het *vermoeden van onschuld* (13).

Aan de *vervolgende partij alléén* valt de vrij zware taak te beurt dit vermoeden van onschuld om te werpen, door de stoffelijke en morele bestanddelen van beklaagde's schuld, achter diens passieve houding verschanst, aan het licht te brengen en vast te leggen (14).

b) *Verder*, is, bij de bewijsvoering in strafzaken, de houding van de strafrechter verre van lijdelijk.

Het openbaar belang, dat een juiste vaststelling van de ten laste gelegde strafbare feiten eist, en de daaruit bij de strafrechter voortspruitende bezorgdheid de objectieve waarheid, met het oog op een rechtvaardige beslissing op te sporen en te doordringen, liggen aan de grondslag van de *innerlijke overtuiging*, die de strafrechter zich tot doelstelling van zijn taak dient te maken.

Tot het bereiken van deze *intieme convictie*, afgeleid uit de inquisitoriale aard van onze strafprocedure, en die tot haar volledige uitdrukking komt in de regeling van de procedure voor het Hof van assisen (artt. 268, 269, 303 en 342 - W.Sv.), neemt de strafrechter, geschraagd door zijn gezond verstand en door de geboden van zijn geweten, *aktief* deel aan het bewijsdebat.

De *waarde* die hij *moét* toekennen aan de bewijslevering van schuld of onschuld, en die zijn overtuiging zal vormen, zet er hem toe aan zich, naar de uitdrukking van Garraud, « ambtshalve in onderzoek te stellen » (15), initiatieven te nemen en onderzoeksmaatregelen te bevelen, die de partijen *moeten* aanvaarden, en waardoor zowel aan de vrijheid van het onderzoek als aan de verdediging recht gedaan wordt (16).

Zo is het dat de omschrijving van de telastlegging soms in ruime mate door de strafrechter kan worden gewijzigd, waarna aan de verdachte uitstel kan worden verleend om zijn verdediging op de gewijzigde telastlegging voor te bereiden (17).

Waar de strafrechter het door de beschuldiging aangebracht bewijsmateriaal ontoreikend acht, terwijl hij meent dat het ten laste gelegde feit niet voldoende werd onderzocht, behoort het aan de strafrechter deze leemte aan te vullen of te verhelpen (18). Krachtens zijn inquisitoriale macht, is hij ertoe gerechtigd zijn toevlucht te nemen tot bewijsmiddelen die soms merklijk verschillen van die welke aangevraagd worden door de partijen, ja zelfs *zonder* dat partijen daarom hebben verzocht.

c) Vandaar de vooraanstaande plaats die, bij de regeling van de bewijsmiddelen in strafzaken, door het principe van de *innerlijke overtuiging* wordt ingenomen. Het is trouwens in de *bewijsmiddelen*, heel wat duidelijker nog dan bij de bewijslast en de bewijs-

voering, dat de autonomie van het bewijs in strafzaken tot uiting komt.

In het Belgisch strafprocesrecht geldt immers het *vrije* bewijsstelsel, behoudens de bij de wet bepaalde uitzonderingen, met name : de bijzondere bewijskracht aan sommige processen-verbaal toegekend, en de verplichting zich naar de regelen van het burgerlijk recht te gedragen wanneer het misdrijf verband houdt met de uitvoering van een overeenkomst, waarvan het bestaan ontkend of de interpretatie betwist wordt.

Doch, buiten dit paar uitzonderingsgevallen, is de rechter met het oog op het vormen van zijn overtuiging, in principe geenszins gebonden aan *bepaalde* bewijsmiddelen, omdat achter dit vrije bewijsstelsel de beoordeling schuilt van de persoonlijkheid van het individu.

Schuld of onschuld van beklaagde raakt het openbaar belang, zodat voor het bewijs van het ten laste gelegde feit een grote mate van zekerheid wordt vereist. Stellige zekerheid is echter noch in het strafproces, noch elders voor de mens bereikbaar. Uitgaande van deze vaststelling, welke door de Nederlandse penalist, *Prof. Pompe*, in zo rake bewoordingen werd duidelijk gemaakt (12), beschikt de Belgische strafrechter over een volstrekte vrijheid om, mits eerbiediging van de algemene principes van het recht, van de menselijke persoonlijkheid, en van de rechten van de verdediging, zich bewijsmiddelen te verschaffen, ten einde te trachten de waarheid te achterhalen, en aldus zijn overtuiging te vormen.

Zijn handelingsvrijheid, hem door het vrij bewijsstelsel toegekend, staat evenwel in nauw verband met het vertrouwen dat in hem gesteld wordt.

Zich van dit vertrouwen bewust, blijft de strafrechter volkomen vrij in zijn soevereine beoordeling over de voorgebrachte bewijsmiddelen of door hem bevolen bewijsmaatregelen : meester blijft hij bij de beoordeling én van de waarde, én van de draagwijdte der aangewende bewijsmiddelen (20), zonder dat hij aan sommige van deze middelen een groter belang hoeft te hechten dan aan andere, terwijl hij evenmin de *redenen* dient op te geven waarom zijn innerlijke overtuiging uiteindelijk aan bepaalde bewijsmiddelen kracht van bewijs heeft verleend (21).

7. Heren magistraten, geachte confraters,

Het zal U believen mij te verontschuldigen voor deze herinnering aan grondbeginselen, waarvan de essentie en de ontwikkeling door U maar al te wel bekend zijn. Indien ik echter gemeend heb deze principes inzake bewijsleer in burgerlijke- en in strafzaken enigszins in vogelvlucht te moeten overschouwen, dan is het omdat, in dit verband, de volgende vraag rijst, waarop antwoord verschuldigd is :

Ofschoon de principes van het bewijs in burgerlijk-proces- en strafprocesrecht tegen elkaar nagenoeg *indruisen*, waarom nemen zowel de burgerlijke als de strafgerechten, en wel hoofdzakelijk wat de moderne technische bewijsmethodes betreft, niettemin *dezelfde* houding aan ten opzichte van de *wijze* waarop het bewijs *verkregen* werd ?

Waarom is het dat zij beiden nu juist naar gelang die *wijze* van *bewijsverkriging* het bewijs zelf al dan niet aanvaarden ?

Het wil mij voorkomen dat, betreffende meer in het bijzonder de geluidstechniek als bewijsmiddel, deze vraag niet kan worden beantwoord zonder dat vooreerst de *juiste plaats* zou worden *bepaald*, welke dit bewijsmiddel inneemt in de hiërarchie van het door de *burgerlijke wet geregeld bewijsstelsel*.

8. Het schijnt wel, naar mijn bescheiden oordeel, geen twijfel te kunnen lijden dat het weergeven van gesprekken, monologen of dialogen door middel van gelijk welk technisch geluidstoestel geen enkele bewijskracht kan hebben, waar, als *enig geldig bewijsmiddel* van de *rechtshandelingen*, het *schriftelijk* bewijs door de positieve wet uitdrukkelijk wordt gevorderd (22).

Artikel 1341 van het Burgerlijk Wetboek eist immers van de burgerlijke rechten en verbintenissen, die de som of de waarde van 3.000 frank te boven gaan, een *vooropgesteld* bewijs, met name: een akte voor notaris of een onderhandse akte.

Desondanks, hebben sommige rechterlijke beslissingen de magnetische bandopneming toch als bewijsmiddel van gestelde rechtshandelingen aanvaard en haar bewijskacht toegekend in gevallen waarin zodanige beslissing ongetwijfeld tegen het vereiste van het vooropgestelde bewijs door een geschrift indruiste.

Aldus het geval waar de vader van een overspelig kind de verbintenis aanging in het levensonderhoud van dit kind te voorzien, en deze verbintenis met de toestemming van de schuldenaar op band opgenomen werd.

Wanneer, tot staving van de gegrondheid van haar vordering tot uitkering van levensonderhoud voor het kind, de moeder de geluidsband tegen de tekortkomende vader als bewijsmiddel in rechte voorbracht, weigerde de burgerlijke rechtbank van Dijon aan deze bandopneming de waarde toe te kennen van een begin van bewijs door geschrift omdat dergelijk bewijsmiddel minstens een *geschreven* gedeelte moet bevatten (23).

In hoger beroep, werd deze bandopneming echter wél met een *begin* van *schriftelijk bewijs* gelijkgesteld (24). Naar de zienswijze van het Hof van beroep te Dijon, hangt deze gelijkstelling evenwel af van het *vooraf beluisteren* door de rechter van het op band opgenomen gesprek, waardoor de *draagwijdte* van het bewijsmiddel zal kunnen beoordeeld worden. Het blijkt echter evident dat de door het Hof aldus gestelde voorwaarde, waarvan de gelijkstelling van de magnetische bandopneming met een begin van schriftelijk bewijs afhankelijk gesteld wordt, ten slotte uitsluitend het *appreciatievermogen* betreft van de rechter ten aanzien van om het even *welke bewijsoverlevering*. Het Hof heeft trouwens, in de beschouwingen van de motivering van zijn arrest, toegegeven dat de gelijkstelling «per se» niet kon aanvaard worden, waar het overweegt: «L'on est forcé de reconnaître que le disque ou le film ne peuvent constituer un écrit», zodat het logischerwijze had moeten beslissen dat dit technisch bewijsmiddel evenmin het begin van schriftelijk bewijs van artikel 1347 van het Burgerlijk Wetboek kon uitmaken.

Trouwens, waar de rechtspraak reeds geweigerd heeft de vervanging van de handtekening te aanvaarden door een kruisje, een naamstempel, een mechanische inprenting, ja zelfs door een vingerafdruk (25), is het blijkbaar onmogelijk, — behoudens misschien het eerder zeldzaam geval waar de plaat van een dictaphonische registrering de handtekening van de spreker zou dragen —, de opneming van de stem op een daartoe geschikt toestel als een *onderhandse* akte te beschouwen, die de wettelijk- en jurisprudentieel gestelde voorwaarden van het schriftelijk bewijs zou vervullen. «Puisqu'il faut un écrit de la main du stipulant, — zo schrijft Eerste-Voorzitter *Pierre Mimin* —, sa voix, même cristallisée, ne suffira pas. Emettre des sons et les graver sur matière plastique, ce n'est pas donner un «seing privé». (26).

9. Daarentegen, waar de magnetische bandopneming een bekend feit is, waaruit de rechter een gevolgtrekking kan putten of afleiden om te besluiten tot een onbekend feit (27), kan het bezwaarlijk betwist worden dat, inzake *civielrechtelijke rechtshandelingen*, dit bewijsmiddel, in de wettelijke bewijsregeling van ons burgerlijk recht, de plaats inneemt van het zogenoemd *feitelijk vermoeden* (28). Het blijkt echter dan ook dadelijk dat, wat het bewijs betreft van de handelingen verricht met het oog op het ontstaan of het tenietgaan van verbintenissen, en wel te verstaan buiten het domein van het handelsrecht (29), dit technisch procédé eerder als een minderwaardig bewijsmiddel kan worden aangezien, met vrij beperkte draagwijdte. Daartoe volstaat het immers er aan te herinneren dat, afgezien van de vaststelling dat het steeds voor tegenbewijs vatbaar is, *artikel 1353* van het Burgerlijk Wetboek de door de wet niet ingestelde vermoedens niet enkel aan het oordeel en aan het beleid van de rechter overlaat, doch hem bovendien hoofdzakelijk een dubbel voorbehoud oplegt, met name: dat hij enkel *gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens* kan aannemen, — alhoewel, volgens de rechtspraak, één enkel vermoeden desnoods kan volstaan (30) —, doch dan wel uitsluitend *in de gevallen waarin de wet het bewijs door getuigen toelaat* (31); zodus wanneer, buiten de uitzonderingen door de wet voorzien (32), de rechtsdaad de waarde van 3.000 F niet te boven gaat, of wanneer, ongeacht de waarde van het voorwerp van de verbintenis, er een begin van geschreven bewijs bestaat, of wanneer er stoffelijke of morele onmogelijkheid was, althans het niet gebruikelijk is, een geschrift op te maken.

10. Hieruit volgt evenwel dan ook dat, in dezelfde laatstvermelde gevallen, de magnetische bandopneming eventueel als een *mondelinge buitengerechtelijke bekendenis* zou kunnen ingeroepen worden (33), en bovendien in de gevallen waar de wet, zonder er het bewijs door getuigen *uitdrukkelijk* toe te laten, nochtans als bewijs niet *noodzakelijk* een *geschrift* vereist.

Aldus b.v. het geval waarin, ter gelegenheid van een geschil tussen huurder en verhuurder over de prijs van een mondeling aangegane huur, *waarvan de uitvoering was begonnen en geen kwijting bestond*, in welk geval de eigenaar op zijn eed geloofd wordt (34), deze laatste door de rechter ertoe gemachtigd werd de regelmatig verrichte magnetische bandopneming voor te brengen, waarop, tijdens een gesprek tussen partijen, de huurprijs conventioneel werd bedongen (35).

11. Waar het nu gaat om het bewijs, niet van rechtshandelingen, maar van *materiële feiten*, dient te worden aanvaard dat, binnen het raam van een burgerlijk geding, de technische geluidsapparatuur, — onder voorbehoud nochtans van de *voorwaarden* waarin of de *wijze* waarop zij aangewend werd, zoals wij verder zullen zien, — *principiële* als een toelaatbaar wettelijk bewijsprocédé kan gelden, vermits dergelijke feiten door middel van getuigen en zelfs van vermoedens kunnen bewezen worden. De *aard* of het *voorwerp* van het geding zal nochtans, bij de toelaatbaarheid van het bewijs door zodanig middel, de rechter meestal tot omzichtigheid aansporen, en er hem zelfs toe leiden dergelijk bewijsaanbod af te wijzen, om uitsluitend de voorkeur te geven aan het bewijs door getuigenissen, op tegenspraak en onder eed door de rechter-kommissaris afgenomen, met in-

achtneming der waarborgen bepaald bij de artikelen 252 tot 294 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Zo is het, onder meer, dat, indien, *inzake echtscheiding of scheiding van tafel en bed*, het bewijs van de ingeroepen grieven niet enkel door getuigen, doch ook door vermoedens kan worden geleverd ⁽³⁶⁾, en dus eveneens door het voorbrengen door één der echtgenoten van de op magnetische band of platen opgenomen beledigingen mondeling tegen hem uitgebracht door de ander echtgenoot ⁽³⁷⁾, de rechterlijke beslissingen die, terecht, het *principe* van de ontvankelijkheid van dergelijk bewijsmiddel hebben aanvaard, haar nochtans hebben afgewezen, omdat, buiten het geval van mogelijk overleg tussen de echtgenoten, de magnetofonische opneming niet toelaat de *juiste omstandigheden* te kennen waarin de beledigingen werden uitgesproken, en evenmin na te gaan of zij soms niet door de ander echtgenoot werden *uitgelokt*, om zich aldus een gepraefabriceerd bewijs te verschaffen ⁽³⁸⁾.

12. Het beginsel van de ontvankelijkheid van het bewijs door magnetische bandopneming wordt ten slotte, in burgerlijk recht, ook als *vermoeden* aanvaard met betrekking tot de bewijslevering van de *onrechtmatige daad*: de rechter over de feiten, zo beslist het Hof van Cassatie, kan, *op quasi-deliktueel gebied*, de geregistreerde bandopneming beschouwen als een bekend feit, waaruit hij, eventueel na expertise, een gevolgtrekking zal kunnen afleiden ⁽³⁹⁾.

Het cassatiearrest van 24 november 1961, houdende deze *principiële* beslissing, werd meer bepaald gewezen op de voorziening tegen een arrest gevelde door het Hof van beroep te Gent op 20 september 1960 ⁽⁴⁰⁾, naar aanleiding van de vordering tot schadeloosstelling, ingesteld tegen het bestuur van een stad uit het rechtsgebied door de handelsvennootschap, exploitante van de private overdekte veemarkt opgericht op het grondgebied van een randgemeente, op grond van een onrechtmatige daad. Deze bestond namelijk in de uitkering door het betrokken stadsbestuur aan de cliënteel van een door hem op zijn beurt opgerichte overdekte veemarkt en slachthuis van aanzienlijke voordelen en aanmoedigingspremiën, waardoor dit stadsbestuur, om de aantrekkingskracht van zijn overdekte veemarkt te vermeerderen, zich een belangrijk geldelijk verlies getroostte, doch met het opzet om het even welke mededinging uit te schakelen, en dit verlies later goed te maken, wanneer de concurrent definitief zou verdwenen zijn.

Dit opzet kon, naar de beweringen van aanlegster, onder meer afgeleid worden uit stipte, dienende en afdoende feiten, die er zouden op wijzen dat het aangesproken stadsbestuur gepoogd had zich de cliënten van de veemarkt van de minder economisch sterke randgemeente door listige kunstgrepen toe te eigenen.

Met betrekking tot de feiten waarvan het bewijs werd aangeboden, werd de magnetische bandopneming voorgebracht van een gesprek, waaruit, zoals beweerd, zou blijken dat door sommige personen, organen of aangestelden van het stadsbestuur, stappen werden aangewend bij de ondervoorzitter van de op de randgemeente opgerichte veemarkt, ten einde hem ertoe te brengen verraad te plegen, met belofte hem daarvoor te belonen met een aanzienlijke geldsom. Uitgaande van het standpunt dat de geregistreerde opneming van het compromitterend gesprek als *aanwijzing* kon gelden, anders gezegd als een bekend feit dat de rechter door zijn redenering vervolgens zal moeten aanvullen opdat het tot een werkelijk *vermoeden*

zou uitgroeien, heeft het Hof de bandopneming als bewijsmiddel ontvankelijk verklaard. Daar evenwel de juistheid van de weergave alsmede de toedracht van het opgenomen gesprek betwist werd, heeft het Hof tevens een deskundige aangesteld met opdracht de magnetische bandopneming te onderzoeken, eventueel aan te vullen of te verbeteren, en te zeggen of de *voorgebrachte* tekst van het gesprek wél de juiste weergave was van het opgenomen gesprek.

13. Uit dit samenvattend overzicht is het dus toegelaten te besluiten dat, in het wettelijk geregeld bewijsstelsel van het *burgerlijk recht*, de magnetofonische opneming, *in elk geval*, de plaats inneemt van het zogenoemd *feitelijk vermoeden*, hetzij wat de *rechtshandelingen* betreft alleen in de gevallen waarin de wet het bewijs door getuigen toelaat, hetzij principieel zonder enige beperking wat *rechtsfeiten* aangaat, en o.m. inzake aansprakelijkheid uit *onrechtmatige daad*.

14. Laatstvermelde vaststelling, die de zogenoemde *quasi-delikten* betreft, zou dan ook tot het onderzoek moeten leiden van de *aard* waarmede de magnetische bandopneming is bekleed ten opzichte van het bewijs der ten laste gelegde feiten *in strafzaken*.

Het is echter duidelijk dat, *onder dit oogpunt*, er in ons strafprocesrecht eigenlijk geen probleem bestaat, vermits de opsomming van de bewijsmiddelen in artikel 154 van het Wetboek van Strafvordering van *louter aanwijzende aard* is, en, behoudens de uitzonderlijke gevallen door de wet bepaald ⁽⁴¹⁾, de Belgische strafrechter de overtuiging waarop zijn beslissing steunt, kan putten uit al de feiten en omstandigheden van de zaak, waarvan hij in geweten op soevereine wijze de betekenis beoordeelt ⁽⁴²⁾.

Tot vorming van zijn intieme convictie, zal de strafrechter dus rekening kunnen houden met hetgeen hem ter kennis wordt gebracht door een magnetische bandopneming, zonder daartoe in geen andere mate te worden beperkt dan door de al dan niet *wettelijke* of *regelmatige wijze* waarop de opneming is geschied en de geregistreerde band of plaat *in het bezit kwam* hetzij van de partij die ze als bewijzend schudelement tegen beklagde voorbrengt, hetzij van de verdediging die ze als bewijs inroept van diens onschuld ofwel van de eventuele verschoning of rechtvaardiging van zijn strafbare daad. Want, indien men er toe geneigd is maar al te dikwijls in de geluidstechniek een wapen te zien, waarmede de vervolgende partij haar arsenaal van bewijsmiddelen tegen de verdachte poogt te verrijken, toch dient ook niet uit het oog te worden verloren dat dit procédé eveneens de beklagde, met het oog op zijn verdediging, nuttig en doeltreffend kan dienen.

Zo ontleen ik aan de rechtspraktijk o.m. het volgend voorbeeld: vooraleer verscheidene checks uit te geven, telefoneert een handelaar aan zijn bank ten einde het juist bedrag te vernemen van zijn beschikbare provisie; de bankbediende die hem te woord staat verstrekt hem verkeerde of onvolledige inlichtingen, zodanig dat de door de handelaar, op grond van die inlichtingen uitgegeven checks niet voldoende gedekt zijn. Tijdens het strafrechtelijk onderzoek tegen de handelaar uit hoofde van uitgifte van checks zonder dekking, loochent de bankbediende het telefonisch onderhoud met de handelaar, althans hem de verkeerde gegevens te hebben verschaft. Evenwel, door het voorbrengen van de magnetische band, waarop het betwist telefonisch gesprek door de handelaar opgenomen werd, heeft deze de werkelijkheid van dit

onderhoud, zijn voorwerp, alsook het hem door de bankbediende verstrekte verkeerd antwoord, en derhalve zijn volledige goede trouw weten te bewijzen. En zó zouden er, in talrijke andere strafbare toestanden, hypothesen uit het domein van het mogelijke kunnen gemaakt worden, waarin de geluidstechniek de persoon, die van het misdrijf verdacht wordt, ten goede kan komen, ter bevordering van de veropenbaring van de objectieve waarheid.

In een vonnis gewezen op 21 maart 1960, en dat toendertijd, wegens de persoonlijkheid van de beklaagde, een zekere ophef heeft gemaakt, gaat de rechtbank van Stanleystad, bij het onvoorwaardelijk aanvaarden van de magnetische bandopneming als bewijsmodaliteit, zelfs zó ver, dat zij deze beschouwt als zijnde bij de reproductie meer getrouw dan het geschrift (43).

In het licht van hetgeen totnogtoe uiteengezet werd, vergt deze maar al te ver gaande stelling ongetwijfeld een zeer ernstig voorbehoud.

Trouwens, ditzelfde vonnis heeft uiting gegeven aan zijn verwondering ten opzichte van de merkelijke aarzelingen van de rechtspraak bij het aanvaarden van het bewijs door middel van beluistering van een magnetofonisch toestel.

15. Deze vaststelling van overzee, nopens de houding van de hoven en rechtbanken alhier inzake geluidstechniek als bewijsprocédé, hoeft inderdaad niet te worden ontkend, *doch evenmin verwondering te baren*. Zij sluit immers aan bij het onontbeerlijk vereiste, dat ik zopas reeds mocht onderstrepen, met name: de *wettelijke, geoorloofde, regelmatige wijze* waarop moeten zijn verkregen *alle bewijsmiddelen*, waaraan zowel de strafrechter als de burgerlijke rechter zijn overtuiging ontleent voor de *bezevenverklaring van feiten*, en tevens de eisen van *rationele deugdelijkheid en behoorlijkheid* waaraan zij dienen te beantwoorden (44).

Deze fundamentele ongeschreven rechtsregelen, welke alle bewijsmiddelen beheersen, en tevens hun legaliteitsbeginsel zijn, komen het best tot uiting bij de beoordeling van de als bewijsmiddelen aangevoerde moderne technische uitvindingen, zoals de geluidstechniek. Inderdaad, indien, in overeenstemming met gezaghebbende auteurs, de rechtspraak doorgaans gekant staat tegen het gebruikmaken van de geluidstechniek in het burgerlijk- of strafproces, ondanks de wetenschappelijke allure waaronder de zogenoemde « lie-detection » wordt voorgesteld, dan is het meer bepaald om volgende redenen:

a) *Vooreerst*, betekent zij veelal een indringen in het innerlijke van de mens, een schending van zijn intimiteitssfeer, een krenking van zijn waardigheid, waardoor het individu nagenoeg als een levenloze zaak wordt behandeld.

b) *Vervolgens*, biedt het procédé geen voldoende waarborgen voor de waarachtigheid van de mondeling uitgebrachte woorden, wanneer het opgenomen gesprek of de draagwijdte ervan betwist wordt.

Na het registreren van het gesprek, kunnen aan de magnetische band maar al te gemakkelijk wijzigingen gebracht en « truquage » gepleegd worden, onder meer door bepaalde delen van de oorspronkelijke opneming uit te wissen en te *vervangen* door gedeelten van een ander gesprek gehouden door zelfde auteurs, of door deze gedeelten in het oorspronkelijk gesprek *in te lassen* (45).

c) *Ten slotte*, veronderstelt de magnetische bandopneming meestal *list* of *verrassing*, want indien men

met « lie-detection » op afdoende wijze positieve resultaten wil boeken, dient het middel *noodzakelijk* te worden aangewend *buiten het weten* van de persoon tegen wie het naderhand zal worden ingeroepen.

De Franse rechtsschrijver *Pierre Bouzat*, ere-dekaan van de Faculteit der rechtsgelerdheid te Rennes, omschrijft dan ook tamelijk treffend de geluidstechnische bewijsmiddelen als zijnde: « *des subtilisations de paroles* » (46).

16. Vrij streng misschien, maar, naar onze bescheiden mening, toch juist, luiden deze principiële bezwaren en klinkt de ongunstige beoordeling, welke de afwijzende houding van onze hoven en rechtbanken ten opzichte van de geluidstechniek als bewijsmiddel rechtvaardigen.

Listige of andere onbehoorlijke investigatiemethodes, dienen, ter handhaving van het recht, *rechten* als ongeoorloofd te worden beschouwd (47), want recht is niet enkel, noch zelfs hoofdzakelijk, een zuivere wetenschap; recht is ook een « *ars politica* », een sociale kunst welke moet worden beoefend in functie van de menselijke zeden, van de menselijke waarden, en van de hogere rechten van de menselijke persoonlijkheid, ten aanzien derwelke de opsporing naar de wetenschappelijke waarheid, bij het bereiken van een zekere grens, moet kunnen gestaakt worden (48).

Tot de waardigheid van het gerecht, en tot de eerbied en het gezag welke het dient af te dwingen, behoort het dan ook geen middel, dat deze fundamentele waarden zou aantasten, in werking te doen stellen, te aanvaarden, noch zelfs te dulden; geen onderscheid mag immers worden gemaakt tussen *onaanvaardbaar bedrog* en *aanvaardbare list* (49).

Hierbij denken wij b.v., op strafrechtelijk gebied, aan het bedrog of de list van de verhorende politie-officier tijdens zijn opsporingen.

Er bestaat weliswaar geen geschreven regel die aan de opsporingsambtenaar verbod oplegt van listige methodes, zoals de magnetische bandopneming of de microfoon, gebruik te maken ten einde een sluwe misdadiger op bekentenissen te betrappen. Gelet op het bijzonder gewichtig belang, dat voor recht en gemeenschap bij de beteugeling van bepaalde misdrijven en de bestraffing van hun daders, gelegen is, valt het zelfs te begrijpen dat de officier van gerechtelijke optie, in *werkelijk* en *rechtstreeks* contact met de misdaad en de misdadigers, zich *totaal* inzet om dezen te ontmaskeren, en dat hij, met dit doel, ertoe geneigd is middelen aan te wenden, die, net zoals die door de misdadigers gebruikt, door verrassing, list, ja zelfs bedrog, zijn aangemerkt.

Dergelijke methodes nemen echter niet weg dat, waar hun ongeoorloofd kenmerk komt vast te staan, zij de waardigheid van de politieofficier ernstig in het gedrang brengen, en verder beslist tot gevolg kunnen hebben dat de openbare vrede, die hij nochtans moet bevorderen, zich tegen hem keert, omdat hij zoniet de overtuiging, althans de indruk heeft verwekt de schuldige te hebben *gemaakt*, in plaats van de schuldige te hebben *gevonden* (50).

Het valt niet te ontkennen dat de verwerping van dergelijke methodes, — verwerping die onvoorwaardelijk bijgetreden en zelfs onderstreept werd door de juristen van het Vde Internationaal Congres van Rechtsvergelijking, gehouden te Brussel in augustus 1958 (51) —, wellicht in sommige zelfs belangrijke gevallen, het bewijs van schuld van de verdachte onmogelijk kan maken.

Doch, naar de juiste opmerking van raadshoer

Paul-Emile Trousse, geldt het nu precies niet als een merkwaardige evolutie van de beschaving dat de openbare orde in ergere mate wordt aangetast door de krenking van de fundamentele regelen van waar- digheid en rechtschapenheid van het gerecht, dan door het niet bestraffen van sommige misdrijven (52) ?

17. Het weze mij nu toegelaten deze enigszins abstract uitgedrukte bezwaren meer aanschouwelijk te maken door een reeks voorbeelden aan de praktijk ontleend, en waarvan sommige werkelijk bedenkelijk zijn.

18. *Eerste geval*: In Frankrijk, op klacht van de Minister van Financiën, werden twee personen vervolgd om, tijdens een openbare vergadering, de toehoorders te hebben aangezet tot weigering een bepaalde belasting te betalen. Het bewijs van de telast- legging werd uitsluitend geleverd door de op magne- tische bandopnemer geregistreerde toespraak.

Op aanvraag van één der beklaagden werd de bandopneming in het kabinet van de onderzoeksrechter afgeluisterd. De verdachte verklaarde noch zijn stem, noch de bewoordingen van de hem ten laste gelegde toespraak te herkennen.

Door het *Hof van Beroep te Toulouse* werd beslist dat dit technisch bewijsmiddel als enig en afgezonderd bewijs onvoldoende was, en op zich zelf niet de ver- eiste overtuigingskracht kon verschaffen tot de bewezenverklaring van het ten laste gelegd feit, en dit hoofdzakelijk wegens het *gevaar voor waarheids- verdraaiing* dat de bandopneming opleverde. Immers, *slechts enkele gedeelten* van de gehouden toespraken werden opgenomen, welke niet toelieten na te gaan of zij werkelijk zouden overeenstemmen met de toe- spraken, waren deze in hun geheel opgenomen ge- weest. Aldus stond het niet vast dat de gekende gedeelten uitsluitend door de beklaagde werden uit- gesproken, en het Hof verleende een vrijspraak (53).

19. *Tweede geval*: Aangewend bij het houden van een getuigenverhoor in de *procedure tot echtscheiding*, die ik, enkele ogenblikken geleden, heb aangehaald, en waarin de rechtbank aan de magnetische band- opneming de bewijswaarde van *feitelijke vermoedens* had toegekend (zie onder nr. 11 hierboven), werd deze bewijsmethode niettemin verworpen, daar de echtgenote, tegen wie zij gebezigd werd, voorhield dat zij, bij afwezigheid van getuigen, door haar man uitgedaagd en aangehitst, in deze opzettelijk verwekte gemoedstoestand misschien beledigende uitlatingen had geuit, welke, buiten haar weten, werden gere- gistreerd (54).

De afwijzende beslissing was gewis gegrond, temeer daar de rechter niet enkel niet de omstandigheden kon uitmaken waarin de beledigingen uitgebracht of uit- gelokt werden, maar bovendien de vrouw wier stem hem liet horen niet eens met zekerheid kon ver- eenzelvigen. Voegen wij daaraan toe dat, inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten, er steeds gevaar bestaat dat een op geluidsband geregistreerd gesprek, met gemeenschap- pelijk overleg van partijen, en met het oog op wets- ontduiking, door man en vrouw gewild en geënsce- neerd werd « En vue d'un divorce « d'accord », — zo schrijft ere-Eerste-voorzitter Mimin —, il serait vrai- ment trop commode de remplacer la classique som- mation interpellative, bñie des huissiers, par un disque sur lequel l'épouse volage aurait récit   de confiance une litanie apprise ailleurs qu'au cou- vent. » (55)

20. Ergerlijk is nu wel het *derde geval*: Een firma, gespecialiseerd in de verkoop van Zweedse meubelen, en die haar afgedankte verkoopagent, tewerkgesteld bij een concurrent, ervan verdacht haar koopwaar te bekniibelen, deed beroep op een gerechtsdeurwaarder, met opdracht zich bewijsmateriaal aan te schaffen betreffende de ongeoorloofde gedragingen van haar gewezen handelsagent.

Samen met een schijnkoopster begeeft de gerechts- deurwaarder zich bij die verkoopagent, en, zonder hem zijn hoedanigheid te hebben bekend gemaakt, weet hij, door middel van een « pocket »-bandopnemer, het trouwens op voorhand gepland gesprek tussen de zo- beweerde koopster en de verkoopagent op te vangen.

Een bepaalde passus van dit gesprek zou hebben uitgewezen dat toen, tijdens het onderhoud, de koop- ster haar voornemen te kennen gaf aan de vroegere firma van de verkoopagent een bezoek te brengen met het oog op aankoop van echte Zweedse meubelen, de handelsvertegenwoordiger de Zweedse herkomst van de meubelen, te koop gesteld bij zijn vroegere werkgever, in twijfel had getrokken.

Naderhand, werd deze miniatuur-bandopneming door de gerechtsdienaar ten huize van de gewezen werkgever afgerold en aldaar door middel van een geluidversterker op een grotere magnetische bandop- nemer gereproduceerd.

Ten einde, tot staving van haar eis tot schadeloos- stelling, de ongeoorloofde mededinging van haar ge- wezen verkoopagent te bewijzen, deed de meubelfirma vóór de rechtbank aanbod tot het afluisteren over te gaan van het gesprek op de grotere magnetische bandopneming vastgelegd.

De verkoopagent loochende met klem dit op band opgenomen gesprek te hebben gevoerd, en vroeg dat aan het opgesteld proces-verbaal van technische be- vinding geen bewijskracht zou worden toegekend, daar het een krenking betekende van zijn verdedigings- recht. De vlijmscherpe en kernachtige motivering van het vonnis uitgesproken door de rechtbank van eerste aanleg te Brussel weerspiegelt haar afkeer voor de aanstotelijke handelwijze van de gerechtsdeurwaarder, die blijkbaar de perken van zijn functie te buiten was gegaan en eerder als detectief dan wel als ministe- ri  l ambtenaar was opgetreden.

De magnetische bandopneming werd dan ook als *ongeoorloofd bewijsmiddel* uit de debatten ge- weerd (56).

Zonderling is het nochtans dat bedoeld vonnis, na de faktor « *verrassing* » van het technisch procédé te hebben onderstreept, alsmede de vervalsingsmogelijkhe- den waartoe het zich, na de miniatuuropneming, door toevoegingen of schrappingen kon lenen, verder be- slist dat de opneming *niet indruist tegen de rechten van de persoon*, meer bepaald tegen de psychologische integriteit van hem, wiens woorden in dergelijke om- standigheden werden geregistreerd (57), en dit, — al- dus de rechtbank —, omdat opgevangen gesprek en beweringen *geen confidentieel kenmerk* vertoonden. Was het evenwel niet van het hoogste belang dat, bij de redenering die tot de veroordeling van het aan- gevoerd bewijsprocédé uitliep, de rechtbank eveneens de bijzondere waarde had dienen te beklemtonen welke moet worden gehecht aan de waardigheid van de menselijke persoon en diens individuele vrijheid ?

Nochtans, was het bestanddeel « *verrassing* », dat in het vonnis z   omstandig omschreven en aan de kaak gesteld werd, reeds een voldoende, en beslist een af- doende argument om te besluiten tot de opvallende krenking van deze waardigheid.

Het *al dan niet vertrouwelijk* kenmerk van een op *listige* wijze op band vastgelegd gesprek sluit niet uit dat, in *beide* gevallen, de krenking *bestaat*, en dat zodanige krenking een gepaste sanctie moet ondergaan.

Ligt het immers niet in de aard zelf van het recht naar de ongeschreven rechtsregelen te grijpen, die regelen die én voor het recht, én, buiten de gerechts-apparatuur om, onbewust door eenieder worden aangevoeld en opgelegd, met name: de eerbied voor de waarheid *in* de eerbied van de mens, die, o.m. bij het gebruik van het woord, niet vermag door list of bedrog te worden verschalkt (58).

21. Een *laatste voorbeeld*, ontleend aan de Zwitserse rechtspraak in strafzaken, stelt de miskenning van deze regelen van algemeen menswaardige aard in een schrill daglicht. Zekere Schneider, magazijnier in een handelsbedrijf te Bern, werd er van verdacht verscheidene voorwerpen ten nadele van zijn werkgever te hebben gestolen en vervolgens verkocht aan zekere Friedrich en zekere Müller. Aangehouden, bekende Schneider de feiten doch beweerde dat de helers hem tot het plegen van de loondiefstal hadden aangezet, en derhalve de deliktueuze oorsprong van de hen verkochte voorwerpen kenden. Friedrich bekent de aanzetting en de heling, doch Müller beweert te goeder trouw te hebben gehandeld.

Na de opheffing van de preventieve hechtenis, wordt deze goede trouw van Müller door Schneider aan de onderzoeksrechter schriftelijk bevestigd.

Wanneer Schneider en Müller nu echter opnieuw door de onderzoeksrechter verhoord worden, beweert Schneider dat de inhoud van zijn brief vals is en dat deze onder dictée van Müller geschreven werd.

Ten einde de waarheid te achterhalen, laat de onderzoeksrechter beide verdachten alleen in zijn kabinet, na evenwel vooraf, buiten hun weten, aldaar een microfoon te hebben weggestopt, die, tijdens zijn afwezigheid, het gesprek tussen de alleen achtergelaten verdachten opving en op band vastlegde. Van het op band opgenomen gesprek, waarvan slechts bepaalde fragmenten begrijpelijk waren, en die de heling en de aanzetting tot het plegen van diefstal in hoofde van Müller deden uitschijnen, werd door de griffier van de onderzoeksrechter proces-verbaal opgemaakt.

Verwezen naar de distriktrechtbank van het kanton Bern, werden de drie beklaagden wegens de hun ten laste gelegde misdrijven veroordeeld.

In hoger beroep tegen dit vonnis, heeft echter het « Opperste Gerechtshof » te Bern, onder de ingeving van de principes van het natuurrecht, de door de onderzoeksrechter aangewende listige bewijsmethode streng veroordeeld, op grond van de overweging dat het *vertrouwen* door de verdachte in de onderzoeksrechter gesteld onherroepelijk te niet gedaan wordt door het gebruik van *drogmiddelen* en door de poging de verdachten te *verrassen*. De wijze waarop de magnetische bandrecorder aangewend werd, — aldus het Opperste Gerechtshof —, betekent een opvallende krenking van de procedureregelen, waartegen krachtadig moet worden opgetreden, op het gevaar af de waarborgen van het gerechtelijk strafonderzoek te zien ontaarden in beschamende procédés, onwaardig van een democratisch land, waar het recht de hoeksteen is van de gehele staatsinrichting (59).

Wellicht, zou een Belgisch rechtscollege, in verband met de grondvesten van onze rechterlijke inrichting en met de stipt gehandhaafde tradities van ons straf-

procesrecht, zich in nog heel wat strengere bewoordingen hebben uitgedrukt, bij de veroordeling van knepen, welke niet enkel tegen de geest zelf van de rechterlijke functies indruisen, maar haar zelfs, in de ogen van elk goed geaard burger, noodzakelijk zouden verlagen (60).

22. En nochtans, wordt soms voorgehouden dat, in het raam van het opsporingsonderzoek of van het gerechtelijk strafonderzoek, het gebruikmaken door de officieren van gerechtelijke politie of politieambtenaren van de magnetische bandrecorder *niet altijd* dient te worden geweerd, maar dat desaan gaande met de concrete omstandigheden van ieder bepaald geval rekening moet worden gehouden.

Deze meer genuanceerde zienswijze doet aldus de vraag rijzen of een op listige wijze aangewende bandrecorder als bewijsmiddel niet geoorloofd is in *die* gevallen, waar het algemeen belang en de openbare veiligheid bij het ontdekken van de waarheid in aanzienlijke mate betrokken zijn, wanneer het b.v. gewichtige misdrijven betreft tegen de uitwendige of inwendige veiligheid van de Staat, tegen de openbare trouw, of tegen personen of eigendommen? De hr. Maurice Blondet, raadsheer in het Hof van beroep te Chambéry, oppert de mening dat juist in *dié* gevallen, waar de openbare orde ernstig gestoord werd, en tevens de persoonlijkheid in acht nemend van de verdachte, nl. zijn sociaalgevaarlijkheid, het aan de opsporingsofficieren en ambtenaren moet toegelaten worden, al zij het ook uitzonderlijk, hun toevlucht te nemen tot sommige investigatieprocédés, welke, zoals het verrassend en listig gebruik van de magnetische bandopneming, als sluwe kunstgrepen zijn aangemerkt (61).

Ook in de praktijk blijkt deze doctrinale opvatting af en toe ingang te hebben gevonden, zoals o.m. voortspuit uit het volgend geval.

Een gehuwde man had een belangrijke geldsom beloofd aan drie jonge lui, indien zij het aandurfd en zijn echtgenote, van wie hij van tafel en bed gescheiden was, en zijn minderjarig kind, dat aan de vrouw werd toevertrouwd, te doden onder de schijn van een verkeersongeval, zodat hij aldus voortaan zou zijn ontlast van de uitbetaling van de aanzienlijke maandelijksse onderhoudsuitkering, waartoe hij veroordeeld was geworden.

Zonder dit misdadig voorstel af te wijzen, doch ook zonder er onmiddellijk op in te gaan, deden de jonge lieden, in het geniep, aangifte aan de politie van het hun gedane aanbod tot het plegen van deze met de doodstraf of met dwangarbeid strafbare misdaad (62).

Een strafrechtelijk opsporingsonderzoek werd ingesteld. Gelet op de gewichtigheid der feiten, werd bij de aanvang van dit onderzoek, op ingeving van en door de politie, en in gemeenschappelijk overleg met de aangevers, een magnetisch bandrecorder verborgen in de woonkamer van een nachtkroeg, waar de verdachte met de jonge lieden een samenkomst had belegd om dezen er uiteindelijk van te overtuigen op zijn aanbod in te gaan. Het gesprek, aldaar gevoerd tussen de aanzetter en dezen die veinsden zijn misdadig aanbod te aanvaarden, werd aldus, in het geheim, op band opgenomen, bandopneming die achteraf in het strafgeding als bewijs van verdachte's schuld werd voorgebracht.

Het zou ongetwijfeld belangstelling hebben verdiend het standpunt van het gerecht van wijzen te mogen vernemen omtrent de *waarde* van dergelijk bewijsmiddel.

Jammer genoeg echter, hebben noch de correctie-nele rechtbank, noch het Hof van beroep daarover uitspraak moeten doen, omdat, buiten dit middel, er andere voldoende regelmatig ingezamelde bewijzen bestonden van de schuld (63). Doch, ware, bij *ontstentenis van deze schuldbewijzen*, de rechtbank of het Hof ertoe *verplicht* geweest een oordeel te moeten uitbrengen over de *wijze* waarop het bewijs van het strafbaar feit door bedoelde bandopneming verkregen werd, en dienvolgens het al dan niet aanvaarden van haar bewijskracht, zo valt het, naar mijn bescheiden mening, ten zeerste te betwijfelen of de rechters, *ondanks de gewichtige aard der feiten en de scherpe opspraak die zij verwekt hadden*, deze technische bewijsmethode in verband met de omstandigheden waarin, en de wijze waarop zij aangewend werd, tot staving van een veroordeling, zouden hebben aanvaard (64).

Immers, het gaat m.i. niet op te beweren dat wanneer *ware* misdrijven gepleegd werden, het listig gebruikmaken van de magnetische bandopnemer, buiten het weten of bij verrassing van de verdachte, althans tijdens het verloop van een strafonderzoek, verschoonbaar wordt, uitsluitend ter wille van de *erge* aard der strafbare daden.

Dit onderscheid, waardoor in de belangrijkste strafzaken ongeoorloofde onderzoeksmethodes zouden worden aanvaard welke anders principieel worden geweerd, mist elke logische en ernstige grondslag.

Bij het gerechtelijk opsporingsonderzoek of strafonderzoek van *alle* strafzaken, zonder enig onderscheid, dienen alle listig of bedriegelijk aangewende opsporings- en bewijsprocédés te worden afgekeurd. Wat *Professor Pompe* schrijft met betrekking tot de dwang die op de verdachte soms uitgeoefend wordt, luidt hier, in gelijke mate, voor list of bedrog: «De verleiding tot list of bedrog, in enigerlei vorm» — aldus die gezaghebbende auteur —, «is voor de verhorende ambtenaar te groot om hiertoe de deur *maar op een kier* open te zetten, zelfs indien, het ontdekken van de waarheid in sommige gevallen een schreeuwend belang is». (65).

Onze strafgerechten moeten zich steeds van de correctheid van de procedure vergewissen, en deze wordt niet enkel beheerst door teksten van positief recht, maar bovendien en hoofdzakelijk door hogere ongeschreven beginselen van het recht, in casu de individuele vrijheid en de intimiteitsfeer, waarvan de bescherming tegen steeds mogelijke hinderlagen moet worden verzekerd en gewaarborgd (66). Ten aanzien van deze bekommerning, ligt, in het raam van het strafprocesrecht, het besluit voor de hand: zodra een strafrechtelijk opsporingsonderzoek ingesteld of een gerechtelijk strafonderzoek gevorderd wordt, moeten zowel de opsporingsofficier of -ambtenaar als de onderzoeksrechter, welke ook de aard van het misdrijf weze, zich ervan onthouden technische investigatieprocédés zoals de bandrecorder *buiten het weten* van de beklaagde, ja zelfs van getuigen, te gebruiken, niet zozeer omdat die methode door de wet niet is bepaald, dan wel en vooral omdat zij een *werkelijke kunstgreep* betekent, een *deloyaal middel* uitmaakt (67).

23. Ten overstaan van dit ongeschreven richtsnoer, dat de opsporingsofficiëren of -ambtenaren en de onderzoeksrechter zich tot gedragslijn dienen te maken, moet nu aan de andere kant de vraag worden gesteld of een *heimelijk* op bandrecorder opgenomen gesprek of verklaring van een persoon, die wel te verstaan *met volkomen vrijheid, buiten elke stoffe-*

lijke of morele dwang of intimidatie heeft gesproken, en waaruit het bewijs van door die persoon gepleegde *strafbare feiten* voortspuit, als bewijsmiddel in het strafproces kunnen voorgebracht worden, wanneer, — en dit wil ik onderstrepen —, deze bandopneming geschied is *door een partikulier, vóór* elk strafonderzoek, dus vooraleer ook één enkele politieambtenaar of rechterlijke overheid is opgetreden?

Het valt al dadelijk op dat het antwoord op deze vraag geenszins ontkennend kan luiden zoals in het geval waar deze bandopneming geschied is, buiten het weten van beklaagde, *tijdens* het onderzoek. Waarom?

a) *In de eerste plaats*, omdat de eventueel toekomstige beklaagde zijn verklaringen *in vrijheid* heeft afgelegd (68). Uitgesloten wordt immers het geval dat de opneming betrekking heeft op een verklaring van iemand, die bedreigd wordt, of door honger of dorst tot wanhoop gebracht, tot zijn verklaring is gekomen.

Trouwens, bij afwezigheid van elke angst of misleiding van de spreker, is het eveneens duidelijk dat juist als de opneming *heimelijk* is geschied, er in het geheel geen sprake kan zijn van intimidatie van de spreker door de bandrecorder, als instrument zelf: «hetgeen de mens zegt onder vier ogen, hetgeen niet voor andermans oren bestemd is, zal juist eerder een uiting zijn van zijn diepste wezen en daarom waarachtiger en meer in vrijheid gesproken dan het woord waarvan hij weet dat het publiek gemaakt kan worden.» (69).

b) *Vervolgens*, dient de nadruk te worden gelegd op de vaststelling dat het door de partikulier heimelijk, zij het ook listig, aangewend technisch bewijsprocédé, in tegenstelling met het onbehoorlijk gebruik ervan door rechercheurs of door de onderzoeksrechter tijdens het strafonderzoek, niet indruist tegen de algemene procedureregelen, die een onderzoeksrechter of zijn lasthebbers niet kunnen miskennen zonder noodzakelijk de rechten van de verdediging te krenken (70).

c) *Ten slotte*, waar de aldus door de partikulier heimelijk opgenomen woorden, vrij uitgesproken door een medeburger, schuld-aanwijzingen omvatten van een door laatstgenoemde gepleegd misdrijf, mogen de weliswaar niet gesanctioneerde doch niettemin in acht te nemen bepalingen van *artikel 30 van het Wetboek van Strafvordering* niet uit het oog verloren worden: «al wie getuige is geweest van een aanslag, hetzij tegen de openbare veiligheid, hetzij tegen iemands leven of eigendom, is (eveneens) gehouden daarvan bericht te geven aan de procureur des Konings, hetzij van de plaats van de misdaad of van het wanbedrijf, hetzij van de plaats waar de verdachte kan gevonden worden.»

24. Iets meer dan één jaar geleden, werd het Hof van beroep te Gent er trouwens toe gebracht kennis te nemen van een geval, dat deze drievoudige rechtvaardiging van de heimelijke, buiten elk strafrechtelijk onderzoek, en in casu zelfs toevallig, aangewende geluidstechniek, op welsprekende en afdoende wijze illustreert.

In een kleine gemeente van het rechtsgebied, onderhield een elektriker buitenechtelijke betrekkingen met zijn helpster, die dezelfde gemeente bewoonde.

In gemeenschappelijk overleg met zijn minnares, had de man het misdadig voornemen opgevat zijn echtgenote, die sinds talrijke maanden in ziekelijke toestand verkeerde, door geleidelijke vergiftiging van kant te

maken, ten einde na haar dood met zijn bijzit in het huwelijk te kunnen treden.

Na voor deze vergiftiging, welke zeer langzaam moest geschieden, vruchteloos verschillende middelen te hebben aangewend, maakte de man met de tenuitvoerlegging van zijn misdadig opzet ten slotte een aanvang door het aankweken van bacteriën met bedorven vlees, het mengen van een geringe hoeveelheid daarvan in vooraf opengevilde geneeskundige ampullen, waarvan het vocht aan de zieke door een verpleegster dagelijks werd ingespoten, en door daarna deze vergiftigde ampullen op een onzichtbare wijze opnieuw dicht te smelten, derwijze dat de verpleegster geen argwaan kon koesteren. Het geregeld toedienen van het schadelijk produkt en de uitwerkselen er van werden door beide minnaars onder hen dagelijks besproken doorheen een microfoon, waarvan zij hun respectievelijk radiotoestel hadden voorzien. Hun gesprek over de uitvoering van de langzame, geduldige vergiftiging werd verder langs de veiligheidslijn van de elektrische leiding doorgegeven. Toevallig, werden die gesprekken echter opgevangen door een ander radiotechniker uit de gemeente, terwijl hij bij hem ten huize bezig was een door hem hersteld radiotoestel op de korte golf lengte te testen. Bij het vernemen van het misdadig plan dat door beide minnaars tegen de echtgenote beraamd werd en begin van uitvoering verkreeg, maakte de radiotechniker van de opeenvolgende gesprekken verscheidene opnemingen op een magnetofoon. Zich bewust van het doodsgevaar waaraan de echtgenote was blootgesteld, begaf de radiotechniker zich met zijn bandopnemingen naar de rijkswacht, waar de opnemingen werden afgeluisterd en de sprekers vereenzelvigd.

Het parket werd onverwijld ter plaats ontboden, en, ten overstaan van de door hen gevoerde en op band opgenomen stichtende gesprekken, bewijs van hun misdrijf, legden beide beklaagden terstond volledige bekentenissen af. Zij werden naderhand, wegens het wanbedrijf voorzien bij artikel 405 van het Strafwetboek, door het Hof van beroep te Gent tot een gepaste gevangenisstraf veroordeeld (71).

Het geldt werkelijk een treffend voorbeeld, rechtstreeks geput uit de rechtspraak, van de m.i. verdedigbare zienswijze dat, wanneer een magnetische bandopneming door een partikulier verricht wordt, — zij het ook heimelijk of door middel van list —, van een gesprek gevoerd of van verklaringen afgelegd door een ander partikulier, en dit met volkomen vrijheid, buiten elk optreden hierbij van politie of gerecht, er tegen het aanwenden van dergelijke opneming als bewijsmateriaal in strafzaken geen principieel bezwaar bestaat (72).

25. Tot slot van dit vrij algemeen overzicht van de geluidstechniek als bewijsmiddel, — de magnetische bandrecorder in het bijzonder —, behoort het, onder het dubbel aspect én van de burgerlijke rechtspleging én van het strafprocesrecht, nog de volgende vraag te beantwoorden.

Moet, op grond van de verschillende bezwaren die tegen de bandopneming worden ingebracht, haar gebruik in rechte geweerd worden?

Het zal U wellicht opgevallen zijn dat de geopperde bezwaren veeleer het *verkeerd, onbehoorlijk of onregelmatig aanwenden* van de bandrecorder betreffen, dan *wel het toestel zelf*.

Zo is het, dat in het *burgerlijke procesrecht*, de bandopnemer niet als het loyaal bewijsmiddel kan beschouwd worden, waaraan de toegang tot de gerechtszaal zou dienen ontzegd te worden, wanneer

de opneming zich, met *volledige toestemming van partijen*, als een door hen op *voorhand vastgelegd bewijs* voordoet (73).

Evenzo, is de betwisting of het geluidstechnisch weergegeven gesprek al dan niet met een geschrift kan gelijkgesteld worden, van elk belang ontbloeit in de gevallen waarin het bewijs door middel van feitelijke vermoedens wettelijk toegelaten is.

Tenslotte, zijn ook de grieven van loutere technische aard, met name de *misvorming van de stem* en de *mogelijkheden tot vervalsing*, een evenmin afdoende reden om de magnetische bandopneming uit het burgerlijk- en strafproces te bannen. Dergelijke vervalsingsmogelijkheden gelden immers evenzeer voor de gebruikelijke en andere zelfs wettelijk geregelde wetenschappelijke bewijsmiddelen: een getuigenis kan, zelfs te goeder trouw, vals zijn; een notariële akte kan aanleiding geven tot de vordering tot inschrijving wegens valsheid; de inhoud van een proces-verbaal kan wijzigingen hebben ondergaan, of in zodanige duistere bewoordingen zijn opgesteld dat de bewijskracht ervan verloren gaat; vergissingen bij de behandeling van bloedstalen zijn niet uitgesloten (74). Ook de fotografie biedt vele mogelijkheden tot «trucmontages», waardoor een totaal ander beeld verkregen wordt dan de werkelijkheid aan het mensenoog biedt (75).

Wat de magnetofoon betreft, zullen deze technische bezwaren van louter stoffelijke aard, grotendeels kunnen verholpen worden door middel van een *deskundig onderzoek*, dat niet enkel met zekerheid de spreker van de op band geregistreerde woorden zal identificeren, maar bovendien de eventuele veranderingen aan en wijzigingen van de bandopneming zal opsporen en vastleggen (76).

Zo kwamen b.v., in het besproken geval van de twee concurrerende overdekte veemarkten, de positieve uitslagen opgeleverd door de expertise van de bandopneming duidelijk tot uiting, waar het Hof van beroep te Gent, in zijn eindarrest, vaststelde dat het door de magnetische band weergegeven gesprek door de deskundige juist bevonden werd en deze opneming «*op afdoende wijze uitgewezen heeft*», — aldus letterlijk het arrest —, dat aan de ondervoorzitter van de op de randgemeente opgerichte veemarkt aanbod werd gedaan hem een aanzienlijke geldsom uit te betalen indien hij er zich toe verbond de markt van zijn vennootschap niet meer te betreden (77).

26. Uit de weerlegging van deze technische bezwaren moge reeds blijken dat het gebruik van de bandrecorder in het burgerlijk- en strafproces toch uiterst bevredigende resultaten kan boeken, en zelfs aanzienlijke voordelen biedt (78).

In zijn merkwaardige bijdrage, «*Het gebruik van de bandrecorder in het strafproces*» (79), heeft de hr. Van Binsbergen, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, op grond van die voordelen, welke door hem op afdoende wijze werden uiteengezet, zijn stellige overtuiging uitgedrukt dat in het gebruik van de bandrecorder een kans ligt om tot een verbetering van onze strafprocedure te geraken.

Amper nodig is het b.v., in dit verband, te herinneren aan hetgeen, op de terechtzittingen van onze strafge-rechten, als een niet zeldzaam verschijnsel geldt: intrekking voor de verdachte of de beschuldigde van de door hem tijdens het onderzoek afgelegde bekentenissen; merkkelijke wijziging door een getuige van de door hem tijdens ditzelfde onderzoek uitgebrachte verklaringen; bewering van de beklaagde dat de van hem door de politieambtenaar of onderzoeksrechter afgeno-

men verklaringen hem door de verhorende ambtenaar of magistraat in de mond gelegd werden.

Het valt m.i. niet te betwijfelen dat het opnemen van bedoelde verklaringen op band, wanneer verdachte of getuige deze tijdens het onderzoek aflegde, en dit wel te verstaan met volledig medeweten van de betrokkene, zonder de minste verrassing of list, van aard zou zijn de feitenrechter *juist* en *objectief* voor te lichten, en hem tevens daarmee annemelijk te maken dat degene, die sprak, op dat moment, niet onder druk gezet werd.

Hierdoor zal dan ook beter kunnen voldaan worden aan het belangrijk principe in het bewijsrecht van de *onmiddellijkheid* (80), hiermede bedoeld zijnde dat de rechter ter terechtzitting *meer in onmiddellijk contact kan treden* met de bewijsmiddelen welke in de zaak voorgebracht worden; door de bandopneming zal immers de verklaring van de gehoorde persoon meer nauwkeurig, zelfs letterlijk, en meer volledig, met inbegrip van de klank, de toon en de wijze van spreken van de betrokkene, weergegeven worden. Daardoor zal zij meer overtuigend inwerken dan de schriftelijke weergave, zoals deze vervat in een proces-verbaal, waarin deze verklaring meestal in de onpersoonlijke ambtelijke stijl is opgenomen, derhalve soms aan bloedaarmoede lijdt en zich in overtuigingskracht niet kan meten met de «viva vox», welke uit de bandrecorder klinkt (81).

Een ander naar voren te brengen belangrijk voordeel is tenslotte het volgende: het na afloop van een verhoor dat op band is vastgelegd, naderhand op zijn gemak kunnen beluisteren van al het gesprokene, biedt voor de politieofficier of voor de onderzoeksrechter de mogelijkheid om de momenten te ontdekken, waarop de spreker aarzelde of terugweek, of zelf het gesprek een andere wending trachtte te geven, wat voor de verhorende ambtenaar of magistraat met het oog op het verder onderzoek, van grote betekenis kan zijn (82).

27. Het spreekt echter nagenoeg vanzelf dat deze voordelen enkel een *doortastende waarde* kunnen hebben, indien van de magnetische bandopnemer een *correct gebruik* gemaakt wordt bij het opsporen van deze wetenschappelijke waarheid, waarvan de veropenbaring niet toegelaten is zo de *hogere rechten*, die elk individu in de maatschappij toebehoren, klaarblijkelijk gekrenkt worden (83).

« Le problème, nous semble-t-il » — aldus raadsheer *Baurice Blondet* —, « n'est pas de savoir avec quoi on a enregistré, mais... *dans quelles conditions on l'a fait...* » (84).

Voor de wetgever ligt daar ongetwijfeld een belangwekkend gebied open om een *regeling* te treffen, welke het onjuist, deloyaal gebruik van de bandrecorder aan banden zou leggen, zodat het hoofdzakelijk bezwaar dat thans tegen deze technische vooruitgang inzake bewijsrecht nog wordt geopperd, zou verdwijnen (85).

28. Wellicht, wordt daartoe eerlang aan *onze* wetgever reeds gelegenheid geboden, en wel in het domein van de *burgerlijke procedure*, waar hij het aanwenden van de magnetische bandrecorder als bewijsmiddel zal kunnen huldigen doch tevens omklemmen met al de vereiste waarborgen. Hierbij bedoel ik: het bij het begin van deze uiteenzetting reeds geciteerd ontwerp tot hervorming van onze rechterlijke inrichting en van de burgerlijke rechtspleging.

Voor zoveel desaangaande iets mocht vernomen worden, beoogt dit ontwerp, onder meer, een ruimere vrijheid en spontaneiteit bij het rechtstreeks contact

van partijen met de burgerlijke rechter, ten einde hem toe te laten de waarheid beter te achterhalen.

Daartoe zou de strakke, en doorgaans weinig doeltreffende procedure van het verhoor op feiten en vraagpunten de plaats ruimen voor een heel wat meer lenige rechtspleging, met name: de *ondervraging van partijen* die door de burgerlijke rechter *ambtshalve* zou kunnen bevolen worden (86).

In verband met deze persoonlijke verschijning van partijen zou o.m. bepaald worden dat, met uitzondering van de in eerste laatste aanleg te berechten zaken, niet enkel proces-verbaal zal worden opge maakt van de verklaringen der ondervraagde partijen, maar bovendien de rechter het letterlijk registreren van deze verklaringen kan toelaten hetzij door middel van de stenografie of stenotypie, hetzij door middel van de magnetische bandrecorder of van gelijk welk in de toekomst verwezenlijkt technisch geluidsprocédé, voor zover het de nodige waarborgen biedt van betrouwbaarheid en veiligheid.

Deze nieuwe vorm van bewijslevering zou door het ontwerp eveneens zijn voorzien inzake *getuigenverhoor*.

Zij zou aan een *stipte regeling* onderworpen worden, waardoor elk gevaar voor verrassing, onbetrouwbaarheid, of vergissing, zou uitgeschakeld zijn (87).

Aldus opgevat en in werking gesteld, blijkt die eerste stap van de geluidsheergave in ons burgerlijk procesrecht, een gezonde aanpassing te moeten inluiden van de steeds evoluerende rechtswetenschap aan de met de dag toenemende vorderingen van de moderne techniek.

29. Heren magistraten, waarde confraters, geachte vergadering,

Dat deze uiteenzetting nog op zeer vele punten, zowel voor bestrijding als voor aanvulling in aanmerking komt, is U gewis niet ontgaan; het probleem van het gebruik van de bandrecorder, en van de daarmee gemaakte opnemingen, in het burgerlijk- en strafproces, heeft zo talrijke kanten en facetten dat het in een spreekbeurt zoals deze bezwaarlijk volledig kon besproken worden.

Vermetel en verwaand zou ik het dan ook vinden een opvatting te durven naar voren brengen, welke niet zou zijn verantwoord door een meer uitgediepte studie. Toch kunnen uit het onderzoek, — hoe oppervlakkig ook —, van sommige aspecten van het vraagstuk en uit sommige oplossingen er aan verleend in de rechtspraktijk, reeds een paar besluiten getrokken worden, waartoe ik mij wens te beperken.

30. *Vooreerst*: wanneer zij ertoe strekt het individu door middel van list, a fortiori door bedrog, in zijn privaat leven te verrassen en de geheimen ervan op te vangen, moet een aldus als bewijsmiddel aangevoerde en overgelegde geluidstechniek als een deloyaal en ongeoorloofd procédé verworpen worden.

In het recht van onze beschavingskring wordt, sinds het einde van de XVIIIe eeuw een bijzondere waarde gehecht aan de waardigheid van de menselijke persoon en zijn individuele vrijheid.

Zelfs in de gevallen waar een uitgesproken, en soms niet ongegronde, neiging bestaat het openbaar belang op het private te laten praevaleren, behoort het niettemin aan de rechter zich van de betekenis en het belang van deze opperste norm steeds bewust te blijven: het toegeven in deze gevallen aan een bij list en verrassing aangewende geluidstechniek zou enkel kunnen uitgroeien tot een veralgemening van zulkdanig gebruik, en derhalve leiden tot de vestiging van een politionele wereld.

De beoordeling, hoe streng zij misschien ook moge luiden, klemmt temeer daar de geluidstechnische toestellen, zowel naar kwaliteit als naar geringe omvang, met de dag meer vereenvoudigingen en verbeteringen ondergaan, waardoor zij, tegen steeds meer verminderde prijs, in het bereik vallen van diegenen, wier ongezone nieuwsgierigheid, gericht op sensatie, maar al te sterk door de intimiteitssfeer van hun medemensen is aangetrokken.

Dit betekent evenwel allerm minst dat de geluidstechniek als bewijsmiddel zou dienen te worden veroordeeld. Het veelvuldig gebruik ervan in zoveel sectoren van het dagelijks leven wijst er duidelijk op dat de bandrecorder en andere verwante apparaten toch vrij betrouwbaar zijn.

Het ontwerp van oud-stafhouder Van Reepingen getuigt dan ook van zin voor werkelijkheid, waar het geoordeeld heeft dat, bij de nieuwe regeling van ons burgerlijk procesrecht, de onloochenbare technische vooruitgang op het gebied van de weergave van het gesproken woord, zijn plaats moest vinden, echter omringd door alle gepaste waarborgen.

Waarom zou de wetgever geen gelijkaardige regeling bij de bewijsvoering in onze strafprocedure alvast ter studie nemen, nu de geluidstechniek zo snel in betekenis en doelmatigheid is toegenomen? (88).

Niet alleen zou het legaliseren van het gebruik van de bandrecorder in het strafprocesrecht bijdragen tot de reconstructie van de waarheid, die toch het hoofdthema is van het strafgeding, maar hoofdzakelijk zou aldus meteen het privéleven van de mens, dat zozeer om bescherming vraagt, de waarborgen verkrijgen waarop het terecht aanspraak maakt.

Enkel langs die weg en met dergelijke wettelijke regeling, kan aan de doorgaans begrijpelijke weerstand, welke thans nog in rechtsleer en rechtspraak tegen deze technische vooruitgang wordt gevoeld, zijn grond worden ontnomen.

Moge dit appèl niet onverschillig laten diegenen aan wie de hervorming van onze strafprocedure werd toevertrouwd.

(1) Roger Nerson, «La protection de l'intimité», J.T. 1959, blz. 713 en vlg.

(2) R. Demogue - «Les notions fondamentales du droit privé», blz. 538, 539, 543 en vlg. - Ch. Beudant - «Cours de dr. civ. français», 1958, d. 9, nrs 1158 en vlg. - H. De Page - «Traité élémentaire de dr. civ. belge» - 1942 - B. III - nrs 726 en vlg. - J. Dabin: «La technique de la preuve juridique», B. J. 1932, kol. 358 en 359. - R. Dekkers, «Handboek van burgerlijk recht» - 1957, B. II, nr 633 - G. Stéviigny, «De bewijslast in het burgerlijk proces», R. W. 1957/1958, kol. 145 en kol. 153-154. - R. Dekkers: «De la collaboration des plaideurs dans l'administration de la preuve» - Noot onder Luik, 31 januari 1956 - R. C. J. B. 1959, blz. 148 tot 157. Zie ook: Luik, 18 november 1948, Pas. 1949, II, 17. In het Duitse burgerlijk procesrecht wordt de verplichting tot samenwerking van partijen bij hun bewijsvoering hun door de wet uitdrukkelijk opgelegd (Zivilprozessordnung, § 138).

(3) Cass., 20 juni 1961, Pas. 1961, I, 1157; J. T. 1961, blz. 609 en noot van de hr oud-stafhouder Ch. Van Reepingen.

(4) Zie o.m.: artt. 1922 en 1923 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek; § 810 van het Duits «Bürgerliches Gesetzbuch» en §§ 421 en vlg. van de Duitse «Zivilprozessordnung»; de procedure van «discovery of documents» in het Engels recht krachtens de «order of discovery» verleend door de «Master of the Supreme Court»; artt. 210 en vlg. van de Italiaanse «Codice civile».

(5) Art. 218 van het Burgerlijk Wetboek (wet van 30 april 1958) verleent inderdaad aan de vrederechter de macht bevel te geven niet enkel aan de echtgenoten, maar zelfs aan de derden, hem inlichtingen te verstrekken, dan wel boeken of bescheiden over te leggen, waaruit het bedrag van de inkomsten, schuldvorderingen en opbrengsten van de arbeid van de partijen kan blijken. De vrederechter kan zelfs bevelen dat de derde in persoon zal verschijnen, op straf van geldboete en schadevergoeding voorzien bij artt. 263 en volgende W. B. Rv.

Art. 268 van het Burgerlijk Wetboek (wet van 30 april 1958) verleent bovendien dezelfde bevoegdheid aan de voor-

zitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtsprekend in kortgeding, inzake voorlopige maatregelen tijdens de procedure tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed.

(6) Marcel Storme, «De bewijslast in het Belgisch privaatrecht», nrs 229 en vlg.

(7) Naar hetgeen wij tot nog toe mochten vernemen, zou het ontwerp van de Koninklijke Commissaris tot de Rechtelijke Hervorming volgende regeling voorstellen:

a) Wanneer er ernstige, stipte en overeenstemmende vermoedens bestaan van het bezit door een partij of door een derde, van een bescheid houdende het bewijs van een dienend feit, kan de rechter bevelen dat dit bescheid, of een eensluidend verklaard afschrift ervan, aan het dossier van de procedure zal worden toegevoegd.

b) Indien het bescheid in het bezit is van een derde, nodigt de rechter hem vooreerst uit dit bescheid, in origineel of in afschrift, aan het dossier van de procedure toe te voegen, naar de modaliteiten en binnen de termijn door de rechter bepaald. De derde kan zijn opmerking schriftelijk of in raadkamer doen gelden. Partijen zijn ertoe gemachtigd van deze opmerkingen kennis te nemen en ze te beantwoorden.

c) Het vonnis waarbij de voorlegging van een bescheid bevolen wordt vermeldt de identiteit van de partij of van de derde die deze voorlegging dient te verrichten alsmede de voorwaarden en de termijn van de voorlegging. Indien het bescheid in afschrift moet worden voorgebracht, vermeldt het vonnis bovendien de overheid die de juistheid ervan dient te bevestigen, alsook eventueel de door de aanleggende partij op het incident in handen van de griffier te storten provisie. Het vonnis wordt door de griffier aan partijen aangezegd, en, in voorkomend geval, aan de derde. Dit vonnis is vatbaar noch voor verzet, noch voor hoger beroep.

d) De partij of de derde, die, zonder wettige reden, verzuimen het bescheid, of zijn afschrift, naar de beslissing van de rechter voor te leggen, kunnen tot schadevergoeding worden veroordeeld. De wettige reden, tot staving van de weigering tot voorlegging ingeroepen, wordt aan de onherroepelijke beoordeling van de rechter overgelaten.

(8) R. Désiry, «Le rôle du juge dans le déroulement de l'action civile», D., 1956, Chr., 145. - Zie ook: A. Tissier, «Le centenaire du code de procédure et les projets de réforme», Rev. trim. dr. civ., 1906, 648. - F. Dumont, «De tegenwoordige opdracht van de rechter», R. W. 1951/1952, kol. 1119.

(9) Marcel Storme - Op. cit. - nrs 286 tot 305.

(10) Bij rechtsvergelijking kan worden vastgesteld dat, in verscheidene Europese landen, de machten van de burgerlijke rechter in dat verband soms zeer ver reiken. Zo bvb. in het Italiaans judiciair recht, heeft de onderzoekende rechter tot opdracht de voor de burgerlijke rechtbank ahangig gemaakte zaak in onderzoek te nemen, en alle door hem als nuttig geachte maatregelen te treffen ten einde de zaak in staat te stellen; hij kan, op verzoek van één der gedingvoerende partijen, zowel aan de tegenpartij als aan derden en aan openbare besturen de verplichting opleggen sommige bescheiden mede te delen (artt. 210 en vlg. van het Italiaans wetboek van burgerlijke rechtsvordering - Zie daarover meer in: G. A. Micheli, «L'onere della prova», nrs 24 en vlg., blz. 133 en vlg.).

Ook in de Franse burgerlijke procedure kent men, sinds het wetsdecreet van 30 oktober 1935 en het dekreet van 22 december 1958, «le juge chargé de suivre la procédure», wiens toezichtsmachten en initiatiefmogelijkheden ruim werden opgevat (Zie hierover: H. Solus - «Les pouvoirs du juge chargé de suivre la procédure», La semaine Juridique, 1939, 82; R. Michel, «Le juge chargé de suivre la procédure», J. C. P., 1956, 1304).

(11) Zie o.m.: De Page, «Traité élémentaire de dr. civ. belge», B. III, nr. 709. R. Dekkers, «Handboek van Burgerlijk recht», B. II, nrs 635 en 637. Zo kunnen partijen geldig overeenkomen dat bewijs door getuigen of vermoedens ook boven 3.000 F ontvankelijk, of beneden 3.000 F niet ontvankelijk zal zijn, of zelfs dat ze met getuigen of vermoedens tegen of boven de inhoud van akten zullen mogen bewijzen.

(12) Bvb.: a) art. 388, S. W. B., luidens welk tegen de medeplichtige van de overspelige vrouw, behoudens de vaststelling op heterdaad, geen andere bewijzen kunnen ingebracht worden dan diegene die voortspruiten uit brieven of andere geschriften van zijn hand; b) de misdrijven waaruit een prejudicieel geschil rijst, hetwelk door de burgerlijke rechter met dit geschil belast naar de in burgerlijke zaken geldende bewijsregelen moet worden beslecht; c) de misdrijven in verband met de uitvoering van een overeenkomst, waarvan het betwist bestaan of de betwiste interpretatie onderworpen zijn aan het bewijsstelsel van het burgerlijk recht (Wet van 17 april 1878, art. 16. Zie ook: Cass., 6 februari 1961, R.W. 1961-1962, kol. 1088).

(13) Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, art. 11-1, in het Verdrag strekkende tot «la sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales», ondertekend te Rome, op 4 november 1950, art. 6-2. Beide bepalingen zijn in gelijkwaardige bewoordingen opgesteld: «Toute personne accusée d'un acte délictueux est présumée innocente tant que sa culpabilité n'est pas établie au cours d'un procès public, où toutes les garanties nécessaires à sa défense lui auront été assurées». - Zie ook: R. Vouin, «La preuve obtenue par des moyens illégaux», Rev. Intern. Police Criminelle, 1955, blz. 241.

(14) Zie o.m.: Cass., 19 oktober 1953, Pas. 1954, I, 122 - Cass., 4 april 1955, Pas. 1955, I, 866. - Cass., 11 juni 1956, R.W. 1956/1957, kol. 1958. - Cass., 28 januari 1957, Pas. 1957,

I, 1619. - *Cass.*, 18 april 1957, R.W. 1957/1958, kol. 277.

De vervolgende partij is er evenwel niet toe verplicht bestanddelen van het misdrijf te bewijzen, waarvan het bestaan waarschijnlijk is, zolang de verdachte deze bestanddelen niet heeft betwist (*Cass.*, 10 maart 1958, Pas. 1958, I, 758), zoals bvb. het vrijwillig karakter van een door een normaal mens verrichte daad.

Soms ook kan de wettelijke bepaling van het misdrijf een rechtsvermoeden ten laste van de verdachte vervatten, vermoeden dat nochtans wederlegbaar is, zoals bvb. inzake jacht zonder verlofbrief (art. 24 - wet van 28 februari 1882); in dit geval behoort het aan de al jagend aangetroffen overtreder te bewijzen dat hij in het bezit is van een vergunning voor het dragen van jachtwapens. Er dient ten slotte te worden herinnerd aan de bewijskracht die, door de wet, aan sommige door de vervolgende partij gebruikte bewijsvormen is verbonden, zoals bvb. aan de behoudens tegenbewijs bewijskrachtige processen-verbaal, waardoor de bewijslast verschoven wordt in het nadeel van de beklaagde.

(15) Garraud, « *Traité théorique et pratique de l'instruction criminelle* », B. I, nr. 266.

(16) Alhoewel deze regel slechts vóór het Hof van assisen door de wet voorgeschreven wordt (art. 268 - W. Sv.), heeft de rechtsleer deze taak in hoofde van elke strafrechter nochtans eenstemmig erkend (Braas, « *Procédure pénale* », B.I., blz. 368, - Legros, « *L'élément moral dans les infractions* », blz. 313). - In Nederland, wordt zij aan de strafrechter door de wet opgelegd (artt. 315, 316, 345 en 346, W. Sv.).

(17) Rigaux et Trousse, « *Les problèmes de la qualification* », R. D. P. 1948/1949, blz. 728.

(18) *Cass. fr.*, 4 januari 1958, Bull. crim. 1958, nr. 4.

(19) Pompe, « *Het bewijs in strafzaken* », - Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Akademie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1959.

(20) *Cass.*, 23 september 1957, I, 26: verwerping van een niet oprechte bekentenis. - *Cass.*, 14 oktober 1957, Pas. 1958, I, 131: verwerping van een niet betrouwenswaardig getuigenis.

(21) *Cass.*, 30 juni 1958, Pas. 1958, I, 1219. - *Cass.*, 5 juni 1961, Pas. 1961, I, 1072. P.E. Trousse - « *La preuve des infractions* » - R.D.P. 1958/1959, blz. 731. Daarentegen moet de Nederlandse rechter in zijn vonnis de wettige bewijsmiddelen waarmee hij rekening hield, wel aangeven (art. 359 - W. Sv. - Zie daarover meer in A. L. Melai - « *Het bewijsrecht in Nederlandse strafzaken* », preadvies voor de « Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland », november 1962, nr. VIII, blz. 28 en 29).

(22) *Gent*, 5e Kamer - 20 september 1960, inzake N.V. Overdekte Veemarkt van St. Michiels t/ de Stad Brugge, niet gepubliceerd; *Cass.*, 24 november 1961, R.W. 1961/1962, kol. 1741, gewezen in dezelfde zaak; Pas. 1962, I, 367 en noot 1, blz. 369; Rev. Adm. 1963, blz. 5 tot 15.

(23) *Civ. Dijon*, 16 april 1954, J. C. P. 1955, II, 8550, en de noot van Raymond Legeais.

(24) *Dijon*, 29 juni 1955, J.C.P. 1955, II, 1955, 8856; D. 1955, 583.

(25) Zie o.m.: *Cass. fr.*, 15 mei 1934, D. P. 1934, I, 133 en noot E. P.; Sirey, 1935, I, 9 en noot H. Rousseau.

(26) Pierre Mimin, « *La preuve par magnétophone* », J. C. P., 1957, I, 1370.

(27) Zie art. 1349 - B. W.

(28) Vgl. o.m. *Cass.*, 24 november 1961, R. W. 1961/1962, kol. 1741 en advies O. M. - *Cass.*, 20 oktober 1962, (evenwel gewezen in strafzaken), Pas. 1963, I, 272; J. T. 1963, 40; R. D. P. 1962/1963, blz. 654 en 671.

(29) De rechtbank van koophandel te Dijon heeft bvb. de vaststelling van het akkoord tussen partijen, nopens de voorwaarden van een commerciële koop-verkoop en de door de verkoper beloofde waarborgen, afgeleid uit het beluisteren van op platen opgenomen tussen partijen gevoerde telefonische gesprekken (*Kooph. Dijon*, 5 juni 1956, bevestigd door het Hof van beroep te Dijon, bij arrest van 26 juni 1957, J.C.P., 1957, 10279).

(30) *Cass.*, 20 februari 1919, Pas. 1919, I, 72.

(31) Zie artt. 1341 tot 1348 - B. W.

(32) Ongeacht de waarde van hun voorwerp moeten o.m. steeds schriftelijk worden vastgesteld: de plechtige overeenkomsten (schenking, huwelijksvereenkomst, hypotheek); de dading (art. 2044 - B. W.); het gebruikpand (art. 2085 - B. W.); een nog niet uitgevoerde huurovereenkomst (art. 1715 - B.W.); de bediendenvereenkomst voor een bepaalde onderneming of op proef (art. 2 en 3 der wetten betreffende het bediendencontract samengevoerd bij K.B. van 20 juli 1955); de verkoop en de lening op afbetaling (artt. 3 en 12 - wet van 9 juli 1957), de scheepsdienstovereenkomst (art. 22 - wet van 5 juni 1928), de dienstnemingsovereenkomst voor de binnenvaart (art. 5 - wet van 1 april 1936), het bestellen van bijkomende werken inzake bouwonderneming (art. 1793 - B. W.), de verzekering (art. 25 - wet van 11 juni 1874), de handelsvennootschap (art. 4, sam. wetten), de wisselbrief (art. 1 - wet van 31 december 1955), het orderbriefje (art. 75 - zelfde wet), het cognossement (artt. 85 - 86 - B. II - W. K.) enz...

Daarentegen wordt getuigenbewijs boven 3.000 F of « te- gen en boven » de inhoud van het geschrift toegelaten: in zaken van koophandel (art. 1341, al. 2 - B. W. en art. 25, B. I, t. III - W. K.), inzake arbeidsovereenkomst (art. 4 - wet van 10 maart 1900).

(33) Zie art. 1355 - B. W.

(34) Zie art. 1716 - B. W.

(35) *Vreder. Feexhe-Slins*, 28 mei 1958, Jur. Liège, 1958/1959, blz. 14, en noot M. H.; *La Haye en Van Kerckhove*,

« *Le louage de choses* », Kroniek rechtspraak, J.T. 1959, blz. 307, nr. 23 - Overigens, naar luid van de rechtspraak van het Hof van Cassatie, verbiedt art. 1341 - B. W. niet de draagwijde van een overeenkomst of het bestaan van een verbintenis, waarvan de waarde 3.000 F te boven gaat, door middel van een zelfs stilziggende buitengerechtelijke bekentenis te bewijzen, noch in geval van gedeeltelijke bekentenis dit bewijs door een aanvullende eed aan te vullen - *Cass.*, 23 oktober 1959, Pas. 1960, I, 230; R. W. 1960-1961, kol. 471.

(36) Zie o.m.: *Luik*, 5 juli 1956, J. T. 1956, 568.

(37) Zie o.m.: *Civ. Seine* (8e K.), 28 juni 1939, Gaz. Pal. 1939, 2, 353, en het commentaar van P. Mimin in « *La preuve par magnétophone* », J. C. P., 1957, I, 1370, kol. 2.

(38) Zie hierboven vermeld vonnis en commentaar, alsook: *Civ. Seine*, 16 februari 1957, J. C. P. 1957, 10069, kol. 2. (39) *Cass.*, 24 november 1961, Pas. 1962, I, 367 en noot 1, blz. 369; R.W. 1961/1962, kol. 1741 en advies O. M.

(40) *Gent*, 5e K., 20 september 1960, inzake N.V. « *Overdekte Veemarkt van Sint-Michiels* » t/ de Stad Brugge, niet gepubliceerd.

(41) Zie voetnoot (12).

(42) Om enkel de rechtspraak te vermelden uit de vier jongste jaren, zie o.m.: *Cass.*, 7 september 1959, Pas. 1960, I, 17; *Cass.*, 21 september 1959, Pas. 1960, I, 82; *Cass.*, 30 november 1959, Pas. 1960, I, 381; *Cass.*, 15 mei 1961, Pas. 1961, I, 997; *Cass.*, 5 juni 1961, Pas. 1961, I, 1071; *Cass.*, 19 februari 1962, Pas. 1962, I, 701 en R.D.P. 1961/1962, blz. 1032; *Cass.*, 19 maart 1962, Pas. 1962, I, 796 en R. D. P. 1962/1963, blz. 379; *Cass.*, 20 juli 1962, Pas. 1962, I, 1238; *Cass.*, 29 oktober 1962, Pas. 1963, I, 272; J.T. 1963 blz. 40; R.D.P. 1962/1963, blz. 654 en 671; *Cass.*, 25 februari 1963, J. T. 1963, blz. 466. - Men raadplege ook: *Gent*, 16 juni 1951, R. W. 1951/1952, kol. 641.

(43) *Rb. Stanleystad*, 23 januari 1960, J. T. 1960, 429; Trousse, Kroniek van rechtspraak, R. D. P. 1959/1960, blz. 982-983.

(44) R. Charles, « *Het bewijs in Belgisch strafrecht* », preadvies uitgebracht aan de « Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het recht van België en Nederland », november 1962, nr. II, B, 2e, litt. d., blz. 7 en 8. P.E. Trousse, « *La preuve des infractions* », R.D.P. 1958/1959, blz. 742 en 746.

(45) Zie « *Revue Internationale de Criminologie et de police scientifique* », 1957, blz. 159.

(46) P. Bouzat, « *Les procédés modernes d'investigation et la protection des droits de la défense* », Rev. de Science criminelle et de dr. pénal comparé, 1958, supplément nr. 2, april-juni, blz. 1. - Zie ook: J. Léauté, « *Les procédés nouveaux d'investigation et la protection des droits de la défense* », Rev. de Science criminelle et de dr. pénal comparé, 1958, supplément nr. 2, april-juni, blz. 17.

(47) Prof. W.P.J. Pompe, « *Het bewijs in strafzaken* », Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jaargang XXI, 1959, nr. 4, blz. 9.

(48) Roger Houin, « *Le progrès de la science et le droit de la preuve* », Rev. intern. de droit comparé, 1953, blz. 69.

(49) Gaston Stéfane en Georges Levasseur, « *Procédure pénale* », Dalloz, Paris, 1959, blz. 281, nr. 317. - Maurice Blondet, « *Les ruses et les artifices de la police au cours de l'enquête préliminaire* », J. C. P., 1958, I, nr. 1419. - Prof. W. P. J. Pompe, op. cit. onder voetnoot (47), blz. 9.

(50) Zie noot van Brunet onder *Cass. fr.*, 22 januari 1953, Sir. 1954, I, 89.

(51) Zie R. D. P. 1959/1960, « *Les droits de la défense et l'évolution du procès pénal* », blz. 839 tot 841, en het verslag van P. Bouzat en J. Léauté onder voetnoot nr. 12. Voor België werd het verslag uitgebracht door de h.h. R. Charles, procureur des Konings, en De Cant, eerste-substituut - procureur des Konings, te Brussel, « *Les procédés nouveaux d'investigation scientifique et la protection des droits de la défense* », Rev. dr. int. et dr. comp., 1958, nrs. 2-3, blz. 444.

(52) P. E. Trousse, « *La preuve des infractions* », R. D. P. 1958/1959, nr. 2, blz. 746 en voetnoot nr. 98.

(53) *Toulouse*, 7 november 1956, Gaz. Pal. 1956, 2, 360; D. 1957, I, 28 en de noot; *Huybrechts*, Kroniek van rechtspraak, R. D. P. 1956/1957, blz. 860.

(54) *Civ. Seine*, 8e K., 28 juni 1939, Gaz. Pal. 1939, 2, 353 en de noot.

In zelfde zin: *Civ. Seine*, 10 februari 1957, J. C. P. 1957, II, nr. 10.069, waarbij wordt onderstreept dat de rechtbanken t.a.v. de vermoedens wettelijk gestelde voorwaarden miskennen door ze uit een alleenstaand feit te halen, in casu een bandopneming, waaruit de door art. 1353 - B. W. vereiste gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens niet kunnen geput worden tot staving van de innerlijke overtuiging van de rechter.

(55) *Pierre Mimin*, « *La preuve par magnétophone* », J. C. P., 1957, nr. 24, I, nr. 1370, kol. 2.

(56) *Rb. Brussel*, 7 mei 1958, J. T. 1958, 364.

(57) Zie J. de Liedekerke, « *La protection de la personnalité en droit privé belge* », J. T. 1959, blz. 415, nr. 21.

(58) Opvallend is het dienaangaande te lezen in de « *Handleiding bij het gebruik van uw dicteerapparaat* » uitgegeven door de firma « *Philips* »: « In verschillende landen is het verplicht - en in elk geval verdient het steeds aanbeveling - de opgeroepene (per telefoon) onmiddellijk als deze antwoordt te waarschuwen dat het gesprek wordt opgenomen. Ook deze waarschuwing wordt dus op de band opgetekend... » (blz. 6).

Zie, in dat verband, met betrekking tot de bepalingen van art. 17 van de wet van 13 oktober 1930 op de telefoon:

Brussel, 14 februari 1961, J. T. 1961, 223; *Corr. Bergen*, 13 juni 1958, Pas. 1959, III, 58; R. D. P. 1959/1960, blz. 415. Daarentegen hebben, m.i. ten onrechte, geen belang gehecht aan de wijze waarop het bewijs door magnetofoon voorgebracht werd: *Dijon*, 26 juni 1957, J.C.P. 1957, 2, nr. 10.279. - *Vreder. Feuxhe-Slins*, 28 mei 1958, Jur. Liège 1958/1959, blz. 14. - *Gent*, 20 september 1960, niet gepubliceerd, inzake Overdekte Veemarkt van St. Michiels t/ de Stad Brugge.

(59) *Opperste Gerechtshof van het kanton Bern*, 21 februari 1949, Rev. de criminologie et de police technique de Genève, 1949, blz. 224 en 225.

(60) *Poitiers*, 7 januari 1960, J.C.P. 1960, II, nr. 11.599, met noot van P. Chambon, die tegen het arrest, dat een door de onderzoeksrechter door middel van list afgeluisterd telefoongesprek geldig heeft verklaard, een gegronde kritiek uitbrengt.

(60) Garraud, *Traité d'instruction criminelle*, B. II, nrs. 460 en volg.

(61) Maurice Blondet, op. cit. onder voetnoot (49). Zie ook Jean Graven, *Microphones et tables d'écoute comme instruments d'enquête pénale*, Rev. intern. de criminologie et de police technique, 1957, blz. 169.

(62) Art. 1 van de wet van 7 juli 1875 houdende strafbepalingen tegen het aanbieden of voorstellen om zekere misdaden te plegen.

(63) *Gent (6e Kamer)*, 28 juni 1960, inzake O. M. t/ V... niet gepubliceerd.

(64) Na de debatten ter openbare rechtszitting vóór het Hof van beroep te Gent, waar het op band opgenomen gesprek afgeluisterd werd in aanwezigheid van het Hof en van partijen en hun raadslieden, kan evenwel de vraag worden gesteld of laatstvermelde verrichting de rechters nochtans niet hebben beïnvloed bij de toemeting van de straf (5 jaar gevangenisstraf): het gesprek maakte inderdaad een geweldige indruk, daar de verdachte, tijdens dit gesprek, herhaaldelijk aan één stuk aan het woord was, en, onmiddellijk in aansluiting tot de hem door de jonge lieden gestelde vragen, zonder de minste aarzeling, zijn misdadig opzet en de wijze waarop het moest worden tenuitvoer gelegd, deed kennen.

(65) Prof. W.P.J. Pompe, op. cit. onder voetnoot (47), blz. 10.

(66) Zie noot van R. Savatier onder Cass. fr., 18 maart 1955, D. 1955, blz. 573.

(67) Lambert, *Traité théorique et pratique de police judiciaire*, 3e dr., blz. 735 tot 739. - M. Blondet, op. cit. onder voetnoot (49). - P. Chambon, noot onder *Poitier*, 7 februari 1960, J. C. P. 1960, II, nr. 11.599. - P. Mimin, op. cit. onder voetnoot (26). - R. Vovin, op. cit. onder voetnoot (13). - Cass. fr., 12 juni 1952, J.C.P. 1952, II, nr. 7241 met noot Brouchoi; Sir. 1954, I, 69 met noot Legal. - Cass. fr., 18 maart 1955, D. 1955, blz. 573 met noot R. Savatier. - Een vonnis van de militaire rechtbank te Alger (Rec. Dalloz, 1958, Sommaires de jurisprudence, blz. 80) beslist dat de op band geregistreerde verklaringen van de beklaagde als aanwijzing van bewijs gelden (un indice de preuve), waarop de rechtbank haar innige overtuiging kan vestigen, omdat de opneming niet geschied is buiten het weten van de beklaagde, die wel integendeel door de rijkswacht op voorhand ervan ingelicht werd dat zijn verklaringen op band zouden worden opgenomen. In zodanig geval, is er noch list, noch bedrog, en geldt de magnetische bandopneming als volstrekt geldig bewijsprocedé.

(68) Pierre Mimin, *«La preuve par magnétophone»*, J.C. P. 1957, nr. 1370.

(69) W.C. Van Binsbergen, *«Het gebruik van de bandrecorder in het strafproces»*, Tijdschrift voor Strafrecht, 1959, blz. 80.

(70) Cass. fr., 18 februari 1958, Bull. crim. 1958, nr. 163, blz. 274.

(71) *Gent (3e Kamer)*, 28 juni 1962, inzake O.M. t/ V... O... en V..., niet gepubliceerd.

(72) De toelaatbaarheid als bewijsmiddel in rechte, zij het ook als louter vermoeden, van de bij verrassing aangevonden bandrecorder vóór elk gerechtelijk strafonderzoek, blijkt zich met de jaren meer af te tekenen. In dat verband, raadplege men inzake *overspel: Brussel*, 22 november 1961, Pas. 1963, II, 4; en, op voorziening tot cassatie, Cass.

29 oktober 1962, Pas. 1963, I, 272; J.T. 1963, 40. Op te merken valt dat, in bedoeld geval, het Hof van beroep te Brussel de *bekentenissen*, die aangelegd werden onmiddellijk na het afuisteren van de bandopneming, niet in acht nam daar het gesprek van de verdachte bij verrassing door de burgerlijke partij opgevangen werd; doch het bewijs van de telastlegging wordt niettemin uitsluitend afgeleid uit het op band geregistreerd gesprek.

(73) Zie Pierre Mimin, *«La preuve par magnétophone»*, J.C.P. 1957, I, nr. 1370; Roger Nerson, *«La protection de l'intimité»*, J.T. 1959, blz. 714, kol. 3.

(74) Zie Carel, *«Les modes de preuves au XXme siècle»*, Gaz. Pal., 1957, I, blz. 32. - M. Blondet, op. cit. onder voetnoot (49).

(75) W. C. Van Binsbergen, *«Het gebruik van de bandrecorder in het strafproces»*, Tijdschrift voor Strafrecht, 1959, blz. 71.

(76) Zie Carel, op. cit. onder voetnoot (74).

(77) *Gent (5e Kamer)*, 23 september 1963, inzake N.V. «Overdekte Veemarkt van St. Michiels» t/ de Stad Brugge, niet gepubliceerd.

(78) De hr Carel (zie voetnoot (74)), rechter in de burgerlijke rechtbank van de Seine, houdt zelfs voor dat de geluidstechniek een der betrouwbaarste bewijsmiddelen moet uitmaken, daar de stem van de mens hem al even individueel-eigen is als zijn vingerafdrukken. (Gaz. Pal. 1957, I, blz. 32).

(79) *Tijdschrift voor Strafrecht*, 1959, blz. 65 tot 101.

(80) Zie Van Bemmelen, *«Strafvoordering»*, 5e dr., blz. 93; A.L. Melai, *«Het Nederlandse Bewijsrecht in strafzaken»*, Preadvies uitgebracht voor de «Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het recht van België en Nederland» in november 1962, VI, blz. 23 tot 26.

(81) W.C. Van Binsbergen, op. cit. onder voetnoot (75), blz. 91 en 92.

(82) Idem, blz. 74.

(83) R. Houin, *«Le progrès de la science et le droit de la preuve»*, Rev. intern. droit comparé, 1953, blz. 69.

(84) Maurice Blondet, *«Les ruses et les artifices de la police au cours de l'enquête préliminaire»*, J.C.P., 1958, I, nr 1419, kol. 13. - Zie ook J. Léauté, *«Les procédés nouveaux d'investigation et la protection des droits de la défense»*, Ve Intern. Congres van Rechtsvergelijking te Brussel, augustus 1958, Suppl. Rev. Science Criminelle et Dr. pénal comparé, 1958, blz. 24; - W.C. Van Binsbergen, op. cit. onder voetnoot (75), blz. 72.

(85) W.C. Van Binsbergen, op. cit. onder voetnoot (75), blz. 101.

(86) Reeds bij art. 20 van het K.B. nr 300 van 30 maart 1936, werd art. 428 - W.B. Rv. gewijzigd en de procedure van de persoonlijke verschijning van partijen vóór de rechtbank van koophandel gehuldigd.

(87) Deze regeling zou meer bepaald de volgende zijn:
a) Minstens acht dagen vóór de bevelen ondervraging van partijen of vóór het getuigenverhoor, moet de partij, die het letterlijk opnemen aanvraagt van de tijdens de ondervraging of het getuigenverhoor gestelde vragen, afgelegde verklaringen, interpellaties, en verstrekte antwoorden, haar verzoek ter griffie kenbaar maken.

b) De griffier duidt de persoon aan, belast met het letterlijk registreren, die bij de aanvang van de ondervraging of het enkwest de eed van deskundige zal afleggen.

c) Bij het opstellen van het proces-verbaal zal het letterlijk registreren mogen gebruikt worden.

d) De schriftelijke weergave van de letterlijke opneming, voor echt verklaard door de persoon die de ondervraging of het enkwest heeft opgenomen, wordt, ten titel van louter onlichting, aan het proces-verbaal toegevoegd.

e) Een eensluidend verklaard afschrift van deze schriftelijke reproductie wordt door de griffier aan de partijen betekend. Ingeval van tegenstrijdigheid, wordt de voorkeur gegeven aan het proces-verbaal.

f) De nota's of technische benodigdheden die tot het opnemen van de geregistreerde verklaringen hebben gediend, worden neergelegd ter griffie, na vooreerst verzegeld te zijn geweest én door de persoon belast met het letterlijk enregisteren, én door de griffier.

(88) Stéfani en Levasseur, *«Le nouveau Code de procédure pénale»*, Sirey, 1960, blz. 159.

Antwoord van Mr. F. DUCHENE, stafhouder der Balie van Gent

Ik voel me gedwongen in de eerste plaats U, Mijnheer de Voorzitter, dank te zeggen voor uw vriendelijke uitnodiging tot het bijwonen van deze plechtige openingsvergadering van de Vlaamse Conferentie.

Voor de hartelijke woorden waarmee U me bij de aanvang van de zitting heeft begroet ben ik zeer gevoelig. Doch al te vleiend was deze begroeting en ik verdenk U er van dat U te veel heeft toegegeven aan de vriendelijke genegenheid die U me toedraagt.

Dat de stafhouder alsook de andere leden van de Raad der Orde groot belang stellen in de werkzaamheden van de Vlaamse Confereentie, die thans 90 jaar telt, daarvan kan U ten stelligste verzekerd zijn. We

waarden ten zeerste haar werking en zijn haar dankbaar voor de grote inspanning die zij elk jaar levert om onze jongere confraters bij te staan en te helpen en ze met de beroepslichten vertrouwd te maken. Bij het vervullen van deze taak kan de Conferentie op onze onvoorwaardelijke steun rekenen.

Het weze me toegelaten, Mijnheer de Voorzitter, U nog te zeggen dat, toen U in juni jl. tot voorzitter van de Conferentie werd verkozen, ik deze verkiezing met zeer veel genoege heb vernomen. De eer die U door uwe confraters werd aangedaan verdient U ten volle. Sedert verscheidene jaren heeft U zitting in het bestuur van de Conferentie en zijt U steeds een van

haar ijverigste bestuursleden geweest. Als confrater geniet U de achting en de sympathie van al de leden der Balie. Ik twijfel er niet aan dat onder uw bevoegde en bezielende leiding de Conferentie verder zal ijveren om de idealen en tradities van de Balie trouw te blijven.

Mijn waarde Confrater, Meester Matthys, wanneer de Vlaamse Conferentie U de vererende taak heeft opgedragen op deze vergadering de openingsrede uit te spreken, heeft zij een uitstekende keus gedaan. Zoon van een zeer geëerd magistraat, heeft U als jong advocaat reeds een benijdenswaardige plaats aan onze balie ingenomen. We weten dat U een man van diepe studie zijt en de U toevertrouwde zaken steeds op grondige wijze behandelt.

Met gespannen aandacht hebben we naar uw rede geluisterd.

In de warme toejuichingen waarmee uw rede werd begroet, kan U, Meester Matthys, de betuiging vinden van de belangstelling die U bij uw talrijk gehoor heeft verwekt.

Het is voor mij een biezonder genoegen U van harte te mogen feliciteren en U te zeggen hoezeer uw rede me heeft geboeid.

De wijze waarop U het door U gekozen onderwerp heeft behandeld, getuigt van geduldige en langdurige navorsingen, een grondige studie en een uitgebreide rechtskennis. Tevens moet ik U loven om de sobere stijl en de heldere betoogtrant waardoor uw rede zich kenmerkt.

Zoals U weet, is het me niet geoorloofd me bij lofbetuigingen te bepalen en ben ik er toe gehouden, overeenkomstig de traditie, over uw rede mijn oordeel te kennen te geven en gebeurlijk er kritiek over uit te brengen.

Ik wil echter terstond uw bezorgdheid daaromtrent wegnemen door U te verklaren dat U geen kritiek zal te verduren hebben.

Het probleem dat U als onderwerp van uw rede heeft gekozen is een probleem dat hoofdzakelijk een technisch gedeelte van het recht raakt, nl. het bewijsrecht. Het is niet zonder schroom dat ik het waag met U van gedachten te wisselen over dit vraagstuk, waarvan ik veel minder afweet dan U.

Dat dit vraagstuk van actueel belang is, niemand zal het ontkennen en diegenen onder ons aan wie het nog vreemd was, zullen U er dank voor weten de aandacht er op te hebben getrokken.

Het is een feit dat de ontzaglijke vooruitgang in de wetenschap en in de techniek nieuwe bewijsmiddelen in het leven heeft geroepen. Het is niet meer waar dat het gesproken woord vervliegt. De geluidstechniek heeft zulke grote vorderingen gemaakt dat we het electro-magnetisch opnemen en weergeven van het gesproken woord met de dag zien toenemen. Als men ziet dat thans in de handel geluidstechnische toestellen in zakformaat tegen betrekkelijk schappelijke prijzen verkrijgbaar zijn, dan vraagt men zich af of binnen afzienbare tijd het nog mogelijk zal zijn om met zijn medemens een vertrouwelijk gesprek te voeren.

Met betrekking tot het gebruik van de geluidsband heeft zich dan ook een rechtsprobleem gesteld: Is de bandrecorder als bewijsmiddel juridisch toelaatbaar?

Zoals U het heeft aangetoond, is het antwoord op deze vraag in de rechtsleer en in de rechtspraak nogal uiteenlopend. En bij enkele juristen ontmoet men tegen het gebruik van de geluidsband als bewijsmiddel een krachtige weerstand.

Terecht heeft U bij het onderzoek van het vraagstuk onderscheid gemaakt tussen enerzijds het bewijs in civiele zaken en in handelszaken en anderzijds het bewijs in strafzaken. In het strafrecht immers geldt het

vrije bewijsstelsel en is de rechter voor het vormen van een overtuiging niet gebonden aan in de wet omschreven bewijsmiddelen; in het civiel recht daarentegen heeft men een wettelijk bewijsstelsel en zijn de bewijsmiddelen sterk gereguleerd; er is onder hen een hiërarchie.

In 't algemeen ben ik, zoals U, Meester Matthys, de mening toegedaan dat de technische procédés gebruikt om gesprekken of verklaringen op band vast te leggen niet de plano als bewijsmateriaal moeten verworpen worden en dat het gebruik van de geluidsband geenszins uit het procesrecht dient geweerd te worden.

In elk proces gaat het om het achterhalen van de waarheid. Dat men om haar te ontdekken middelen zoals de leugendetector en de narco-analyse radicaal uit ons procesrecht moet bannen, daarover zal denkelijk ieder van ons het eens zijn. Doch ik zie niet in waarom de aanwending van deze nieuwe technische vinding die de bandrecorder is in ons procesrecht zou dienen verworpen te worden. Tegen deze aanwending heb ik geen bezwaar mits zij onderworpen wordt aan een regeling die haar zou omkleden met de nodige waarborgen tegen onbetrouwbaarheid en knoeierijen.

In burgerlijke zaken spreekt het vanzelf dat het gebruik van de geluidsband als bewijsmiddel uitgesloten is daar waar als middel van bewijs der rechtshandeling een geschrift wordt geëist. Het op band opnemen van de stem beantwoordt geenszins aan de voorwaarden die voor het schriftelijk bewijs worden gesteld. Met de stelling die het Hof van Beroep te Dijon in zijn arrest dd. 29 juni 1955 heeft aangenomen en waarbij dit Hof de bandopneming met een begin van schriftelijk bewijs heeft gelijkgesteld, kan ik me geenszins verenigen. Het lijkt me onmogelijk tot een dergelijke gelijkstelling te besluiten.

Sommige juristen zijn zelfs zo ver gegaan aan de bandrecorder dezelfde bewijskracht toe te kennen als aan de fotocopie, aanvoerend dat het gemakkelijker is het geschrift na te maken dan de stem na te bootsen. Mijns inziens kunnen bezwaarlijk geluidsopnamen met afschriften of copies worden gelijkgesteld.

Waar nu het getuigenbewijs is toegelaten of waar het gaat over rechtsfeiten in plaats van rechtshandelingen, zie ik er geen bezwaar in dat de geluidsband als bewijsmiddel wordt gebezigd op voorwaarde dat de opneming niet bij verrassing, door bedrog of list werd verricht.

Nochtans zullen er procedures zijn waarin de gebruikmaking van de geluidsband met de grootste omzichtigheid dient te worden toegelaten. Ik heb het oog op echtscheidingsprocedures, bij voorbeeld. Wie ziet niet in dat echtgenoten, die met onderling goedvinden uit de echt wensen te scheiden, een op voorhand door hen overeengekomen scenario op band zouden kunnen laten opnemen ten einde met behulp van deze opname gemakkelijk hun doel te bereiken?

Wat de handelszaken betreft, zal ik bij niemand tegenspraak ontmoeten wanneer ik beweer dat in de handel en nijverheid de geluidsopname thans een grote plaats inneemt. De dictaphone, die op hetzelfde principe als de bandrecorder berust, wordt in talrijke bedrijven en handelshuizen veelvuldig gebruikt. Bij afwezigheid van het hoofd der onderneming komt het vaak voor dat de bediende die een belangrijke telefonische mededeling ontvangt, haar op band opneemt; aldus moet hij er geen verslag van geven, zodat het risico van onvolledige of verkeerde overbrenging van de mededeling uitgesloten is; bij zijn terugkomst zal de patroon dank zij de bandopnemer het volledig telefoongesprek kunnen horen.

Het gebeurt ook dat per telefoon bestellingen worden

gedaan en dat de leverancier terstond de bestelling uitvoert en de koopwaar verzendt; naderhand wordt om de een of andere reden de koopwaar geweigerd of wordt de bestelling door de koper betwist. Indien het telefonisch gesprek tijdens hetwelk de bestelling werd gedaan op band opgenomen was geworden, zou de koper bezwaarlijk zijn woord kunnen herroepen.

In handelszaken waar het getuigenbewijs onbeperkt is toegelaten zou de geluidsband dan ook doelmatig als bewijsmiddel kunnen gebezigd worden. Om nu te beletten dat uw correspondent U zou tegenwerpen dat de bandopname buiten zijn medeweten is geschied, zou het raadzaam zijn hem bij de aanvang van het gesprek te verwittigen dat het geregistreerd wordt. In de prospectus van de maatschappij Philips kan men trouwens aangaande het opnemen op band van telefoongesprekken deze raad lezen; hij behelst het volgende: « In » verschillende landen is het verplicht — en in elk ge- » val verdient het aanbeveling — de opgeroepene als » deze antwoordt te waarschuwen dat het gesprek » wordt opgenomen. Ook deze waarschuwing wordt dus » op de band opgetekend ».

De mening dat het wenselijk is in ons burgerlijk procesrecht een plaats in te ruimen aan de geluidsband als bewijsmiddel beaam ik ten volle. Het recht dient zich immers aan te passen aan de zich steeds wijzigende economische en sociale eisen. Het lijkt me dan ook vanzelfsprekend dat in het ontwerp tot hervorming van ons burgerlijk procesrecht het gebruik van de bandrecorder wordt voorzien en daaromtrent een regeling wordt getroffen. Over de inhoud van deze regeling had ik wel graag iets meer vernomen. Dit is echter geen verwijt dat ik U doe. Het onderwerp door U behandeld is zo omvangrijk dat het niet mogelijk is het in de U toegemeten tijd uit te putten.

Ook in het strafproces zou de inschakeling van de bandrecorder als middel van bewijs in overweging moeten genomen worden.

U heeft de bezwaren opgesomd die tegen het gebruik van de geluidsband worden aangevoerd, te weten de mogelijkheden tot vervalsingen en/of tot trucmontages. Terecht heeft U doen opmerken dat deze bezwaren niet eigen zijn aan de geluidsband en er ook met andere middelen van bewijs kan geknoeid worden. Ik ben de mening toegedaan dat aan deze bezwaren grotendeels kan worden tegemoet gekomen door een regeling inhoudend maatregelen van bescherming tegen het deloyale gebruik van de bandrecorder.

De voordelen die het juiste gebruik van de geluidsband biedt zijn reëel. De nauwkeurige weergave van op band opgenomen verklaringen zal zeker overtuigender zijn dan de schriftelijke weergave. In belangrijke strafzaken zou de registrering op band van de ondervragingen, de vragen en antwoorden van de personen die gehoord worden door de politie, de onderzoeksrechter en de rechter op de terechtzitting, waar de door de griffier genomen nota's slechts gebrekkig en onvolledig de debatten kunnen weergeven, wezenlijke diensten bewijzen.

Het spreekt echter vanzelf dat, hoewel het ontdekken van de waarheid in een strafproces hoofddoel is, als bewijsmiddelen zouden moeten verworpen worden bandopnemingen die verklaringen behelzen welke door ongeoorloofde en onbehoorlijke methodes werden verkregen en niet in vrijheid werden afgelegd.

In ons strafrecht, waar we het vrije bewijsstelsel hebben, heeft trouwens de rechter de volledige vrijheid aan de voorgebrachte bewijsmiddelen de waarde toe te kennen welke hem goedgeeft. Een bewijs bekomen door ongeoorloofde of onwettige middelen zal door hem uit de debatten worden geweerd. Het behoort immers tot de waardigheid van het gerecht en tot de eerbied die het moet afdwingen, geen middelen te gebruiken die tegen de fundamentele waarden van onze beschaving indruisen.

Dat ook in ons strafrecht een regeling zou moeten ontworpen worden betreffende het gebruik van de geluidstechniek, in strafzaken, daarover ben ik het met U eens. In deze te ontwerpen regeling zal men er stipt moeten voor waken dat de rechten van de verdediging gevrijwaard worden en dat de menselijke persoonlijkheid en waardigheid worden geëerbiedigd. Deze regeling zal de personen tegen elk misbruik of onjuist gebruik van de geluidstechniek afdoende moeten beschermen. Geenszins denkbeeldig is immers het gevaar dat de geluidstechniek er kan toe leiden dat de pocket-bandopnemer doordringt in de intieme contactsfeer tussen mensen, waarvan de prijsgeving aan de openbaarheid hen grieft. Ieder persoon heeft er belang bij zijn intimiteit, het geheim van zijn privéleven te vrijwaren. Dit belang dient dan ook op degelijke wijze beschermd te worden. De Europese Conventie van de rechten van de mens bepaalt in haar artikel 8 het volgende: « Eenieder heeft recht op eer- » bieding van zijn privéleven, zijn gezinsleven, zijn » huis en zijn briefwisseling.

» Geen inmenging van enig openbaar gezag is toe- » gestaan met betrekking tot de uitoefening van dit » recht dan voor zover bij de wet is voorzien en in » een democratische samenleving nodig is in het be- » lang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, » of het economisch welzijn van het land, de bescher- » ming van de openbare orde. » Dit verdrag, in 1950 te Rome ondertekend, werd in ons land door de wet van 13 mei 1955 geratificeerd. Ten gevolge van deze ratificering maakt deze bepaling deel uit van ons intern recht zodat « le droit à l'intimité » wettelijk is beschermd.

Een gebeurlijke regeling van het gebruik van de geluidstechniek in ons procesrecht zal dus dit recht op bescherming van het privéleven dienen te erkennen. Het is dan ook te verhopend dat onze wetgever, wanneer hij zal geroepen worden om bedoelde regeling tot stand te brengen, hierbij indachtig zal zijn deze woorden van een Frans jurist: « La vie de l'homme » trouve tout son sens dans cette sphère intime que » le secret doit défendre. »

Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de

Rede van Mr. Piet BLOMME, voorzitter van de Vlaamse Conferentie

Mijnheer de Stafhouder,

De Vlaamse Conferentie is gelukkig U bij de aanvang van Uw stafhouderschap te mogen begroeten als hoofd van de orde, en tevens zeer fier U als oud-voorzitter van de Conferentie te kunnen verwelkomen.

Reeds vanaf 1925 hebt U in het beleid van deze conferentie een rol gespeeld en steeds deel uitgemaakt van het bestuur tot U in 1936 voorzitter zijt geworden en gedurende twee jaren haar activiteit hebt geleid.

Het vertrouwen dat Uw confraters U steeds gegund

hebben, de bereidwilligheid waarmede U zich immer ten dienste van Uw confraters hebt gesteld hadden als normaal gevolg Uw verkiezing tot stafhouder met een benijdenswaardige eensgezindheid.

De Vlaamse Conferentie heeft steeds op U kunnen rekenen. Zij weet dat gij met vaste hand, zonder veel omhaal, met Uw gekende degelijkheid en rechtschapenheid, de belangen van deze balie zult behartigen.

Wij rekenen op Uw medewerking in de activiteit van de conferentie; weet dat U evenzeer op onze medewerking kunt rekenen als hoofd van de Orde.

Mijnheer de Eerste Voorzitter,

Namens het Bestuur van de Vlaamse Conferentie dank ik U om Uw trouwe aanwezigheid op onze openingsplechtigheid.

Zij bevestigt steeds opnieuw dat de goede verstandhouding tussen magistraten en advocaten in dit gebouw geen ijdel woord is.

Uw belangstelling voor onze activiteit is een waarborg voor een blijvende samenwerking.

Mijnheer de Minister van State,

Ik moet bekennen dat ik geen nieuwe woorden kan vinden om U te verwelkomen op een bijzondere manier, en zonder in herhaling te vervallen.

U zijt ons trouwste lid en hebt dit, dit jaar, eens te meer bewezen.

Wij danken U hierom van harte.

Mijnheer de Procureur-Generaal,

Wanneer U vandaag wellicht met nog meer belangstelling dan vorige jaren — en dit is normaal — deze openingsvergadering van de Vlaamse Conferentie bijwoont, meen ik toch te mogen benadrukken dat Uw interesse voor de activiteiten van de Jonge Advocaten (en dat zijn we allemaal) zich niet beperkt tot de plechtige gelegenheden, doch parallel loopt met de doelstellingen van de Conferentie: de beoefening van de rechtswetenschap door middel van de Nederlandse taal.

Uw activiteit als ondervoorzitter in de Algemene Praktische Rechtsverzameling en Uw bekommernis om de werkgroep in de Vlaamse Conferentie, die zich meer bepaald bezighoudt met de annotatie van vonnissen en arresten, getuigen hiervan in sterke mate. Wil overtuigd zijn van onze hoge waardering.

Mijnheer de Ere-Eerste Voorzitter van het Hof van Cassatie,

Mijne Heren Raadsheren in het Hof van Cassatie en Mijnheer de Advocaat-generaal bij dit Hof,

Heren Kamervoorzitters en Raadsheren van het Hof van Beroep,

Heren Advocaten-Generaal en Substituten Procureur-Generaal,

Mijnheer de Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg,

Mijnheer de Procureur des Konings,

Heren Magistraten van Rechtbank en Parket,

Mijnheer de Referendaris bij de Rechtbank van Koophandel,

Uw aanwezigheid in groten getale op deze openingsplechtigheid getuigt ervan dat U de balie van Gent genegen zijt en dat U zeer veel belangstelling aan de dag legt voor de activiteit van onze conferentie, waarvan trouwens velen onder U ooit lid zijn geweest.

Wij danken U om deze hernieuwde blijk van trouwe sympathie.

Mijnheer de Gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen,

Heren leden van de Bestendige Deputatie, Mijnheer de vertegenwoordiger van de rector der Rijksuniversiteit,

Mijnheer de Decaan van de rechtsfaculteit,

Mijnheer de Burgemeester der Stad Gent,

Mijnheer de Provinciale Griffier,

Mijnheer de Provinciecommandant,

Zo burgerlijke, Academische als militaire overheden, bewijst U door Uw aanwezigheid hier Uw verbondenheid met hen die in deze stad als taak gekozen hebben het Recht te dienen.

Wij danken U voor deze blijken van genegenheid, waarin wij de bevestiging zien van Uw appreciatie voor de wijze waarop wij ons van deze taak kwijten.

Mijnheer de Deken van de Orde der advocaten bij de Hoge Raad der Nederlanden,

Geachte Confrères, Mr. Jonckheer, vertegenwoordiger van de Jonge Balie bij de Hoge Raad der Nederlanden en Mr. De la Porte, vertegenwoordiger van de Jonge Balie te Rotterdam,

Hartelijk welkom te Gent.

Voor U, Mijnheer de Deken, is het bijna een traditie geworden onze openingsplechtigheid bij te wonen.

Voor de confraters, afgevaardigden van de Jonge Balie te 's Gravenhage en Rotterdam, hopen wij dat het een aangename kennismaking moge zijn.

Vanwege U allen is het een blijk van oprechte genegenheid jegens Uw Zuidnederlandse confraters hier te Gent, genegenheid die ten eerste naar waarde wordt geschat, en waarom wij ons verheugen.

Ook U, Mijnheer de Consul der Nederlanden, verwelkomen wij van harte.

Me. Collignon, représentant de monsieur le Bâtonnier de l'Ordre des avocats à la Cour de Paris, Chers confrères secrétaires du stage,

Vous nous apportez par votre présence le témoignage d'une réelle confraternité, qui ne se laisse pas enfermer par des frontières politiques ou linguistiques, parce qu'elle est fondée sur une communauté spirituelle dans le service du droit et de la justice.

Vous n'ignorez pas avec quelle tenacité le peuple flamand a voulu sauvegarder son patrimoine culturel, qui contribue à la richesse de la civilisation européenne.

Celle-ci ne se construit pas sur le nivellement des cultures, mais au contraire, sur les échanges et les contrastes mêmes, qui ne sont possibles que grâce à leur diversité.

Dans une attitude ouverte à ce qui est beauté, science et sagesse, les Flamands réserveront toujours une place de choix au rayonnement de la culture française.

Me. Muller, représentant monsieur le président de la conférence du jeune barreau du Luxembourg,

Soyez le bienvenu parmi nous.

Les liens qui unissent nos deux pays sont trop étroits pour que nous puissions vous considérer comme des étrangers. Nous sommes heureux de vous recevoir parmi nous dans la conviction que vous vous retrouverez en famille.

Herr Dr. Merkt des Kölner Anwaltvereins,

Wir freuen uns dass Sie bei dieser feierlichen Eröffnungssitzung zu uns gekommen sind und dass Sie damit den Beweis liefern dass unsere Kollegen

über die Ostgrenze den Flämischen Rechtsanwälten gerne einen Gruss der Freundschaft bringen.

Jetzt, wo wir in kurzer Zeit, im Rahmen eines neuen Europas, auf allen Gebieten zu engeren Zusammenwirkung vorbestimmt sind, ist es für uns selbstverständlich dass wir nicht nur mit den Kollegen aus dem Norden und dem Süden, aber ebensowenig mit denen aus dem Osten in bleibender Verbindung treten.

Willkommen also in Gent, und wir hoffen Sie in der Zukunft jedes Jahr bei uns begrüßen zu dürfen.

Mijnheer de Stafhouder van de Orde der Advocaten te Antwerpen,

Waarde Confraters, vertegenwoordigers van de heren Stafhouders te Brussel en te Luik,

Ook Uw aanwezigheid vandaag bij ons stemt ons gelukkig.

Waarde Confraters, die namens de talrijke zusterbalies van ons land vandaag hier met ons verenigd zijn,

Wij danken U om Uw blijken van sympathie voor onze conferentie bij dit 90-jarig bestaan.

Mijnheer de Voorzitter van de Algemene Practische Rechtsverzameling,

Laat mij toe ook U op bijzondere wijze op deze openingsplechtigheid te verwelkomen.

Onze belangen en betrachtingen zijn immers in een bepaald aspect gelijk te noemen: «De uitstraling van de Nederlandse kultuur in de rechtswetenschap en op juridisch vlak in het algemeen».

Het weze mij ook veroorloofd U bij deze gelegenheid bijzonder te danken voor de belangstelling die Uw vereniging aan de Vlaamse Conferentie betuigt.

Uw aanwezigheid hier, zoals de aanwezigheid van zoveel leden en oud-leden van de Vlaamse Conferentie in Uw vereniging, getuigen van een gelukkige samenwerking die ons taalgebied alleen rijker kan maken.

Mijnheer de Voorzitter van het Verbond der Belgische Advocaten,

Niet iedereen heeft het voorrecht tot de ingewijden te behoren die kunnen beseffen welke de rol is, en, vooral welke de zorgen zijn van een voorzitter van het Verbond.

Persoonlijk is het mij gegund meer van dichtbij te ervaren hoe U zich volledig inzet voor de belangen van de Belgische Advocaten, welke de omvang is van de problemen die het Verbond onder Uw kundige leiding ten bate van de confraters reeds een oplossing heeft gegeven, hoe groots de opgave is die U zich voor het komende jaar hebt gesteld en waarvoor Uw persoon de waarborg is van een grootse verwezenlijking.

Ik mag U verzekeren dat, zoals wij steeds op het verbond kunnen rekenen, U evenzeer overtuigd mag zijn dat Gent U en Uw initiatieven naar waarde schat en steunt.

Mijnheer de Hoofdredacteur van het Rechtskundig Weekblad, Mr. Victor,

Steeds weer mag de Vlaamse Conferentie zich verheugen om Uw belangstelling.

Antwerpen laat Gent niet los en wij weten dat wij in al ons streven voor de vernederlandsing van het juridisch leven in Vlaanderen steeds in U op een sterke bondgenoot en leider mogen rekenen.

Van harte verwelkom ik hier tevens de vertegenwoordiger van de heer Hoofdredacteur van het Journal des Tribunaux.

Mijnheer de Voorzitter van de Conférence Française du Jeune Barreau,

Is het een feit dat de Conférence Française du Jeune Barreau te Antwerpen haar activiteiten heeft gestaakt, en U de voorzitter zijt van de enige nog bestaande Conférence Française in het Vlaamse land, misschien is dit tevens een teken dat weldra ook hier te Gent alle confraters in één en dezelfde conferentie zullen verenigd zijn?

Het mag nochtans en dient ook herhaald te worden dat tussen onze beide conferenties nooit enige geest van wedijver heeft bestaan en dat de banden die ons verbinden steeds die geweest zijn en blijven van de confraterniteit die voor ons, advocaten, toch altijd het eerste en het voornaamste dient te zijn.

Wij weten dat gij U samen met ons verheugt om dit negentigjarig bestaan van de Vlaamse Conferentie, en danken U omdat U bij ons zijt.

Geachte Vergadering, Waarde Confraters,

Op 17 november 1873, na een algemene oproep tot de Gentse balie, werd in aanwezigheid van 33 leden van deze balie, de Vlaamse Conferentie gesticht. Zij stelde zich tot doel de rechtswetenschap en de wel-sprekendheid te beoefenen door middel der Nederlandse taal.

Op het ogenblik van haar stichting beantwoordde de Conferentie zeker aan een noodzakelijkheid. Het is hier niet de plaats en zelfs bij deze 90ste verjaardag, niet de gelegenheid de voorgeschiedenis van de Conferentie te verhalen. Bij het 75-jarig bestaan heeft onze confrater, Mr. André Dua, in een zeer gewaardeerde en rijk gestoffeerde rede ter gelegenheid van de openingsvergadering, de geschiedenis van de Vlaamse Conferentie vanaf haar ontstaan tot 1948 getekend.

De tijden zijn veranderd, doch het strijdend karakter van de Vlaamse Conferentie, die — niettegenstaande zij vanzelfsprekend Vlaams moest zijn in een Vlaamse hoofdstad van een Vlaams rechtsgebied, — het predikaat Vlaams steeds heeft behouden, is gebleven.

In de loop van de 90 voorbijgane jaren heeft de conferentie een zeer drukke activiteit gehad.

Van meetaf aan waren haar prestaties zeer uitgebreid: «de werkzaamheden begonnen dadelijk en wekelijks werd een zitting gehouden ten Paleize van Justitie, in de verhoorzaal van de burgerlijke rechtbank, welke door de achtbare voorzitter dezer rechtbank ter beschikking der conferentie werd gesteld» (verslag werkzaamheden 1873-74, Albert Frédéricq).

Wanneer de aanleiding tot het stichten van een Vlaamse Conferentie blijkt te zijn geweest «de moeilijke doorbraak van het gebruik van het Nederlands in gerechtszaken» en het opzet «het onvolledig en gebrekkig onderwijs van het Nederlands door eigen oefening en studie te volledigen en te voltrekken», dan mogen wij vandaag heel bepaald zeggen dat de toestanden volledig veranderd zijn.

Er wordt bij ons praktisch uitsluitend in het Nederlands gepleit, en — kan de geest in dit gerechtsgebouw nog wel in enige mate verbeteren — wij mogen met grote voldoening vaststellen dat onze taal de taal van dit gerechtsgebouw geworden is.

De Vlaamse Conferentie is er dan ook terecht fier op dat haar activiteit gedurende zoveel jaren niet tevergeefs geweest is en aan de grondslag ligt van een juridische beweging in dit land, waarvan Mr. A. Geurts in zijn jaarverslag over 1897-98 zegt: «De Vlaamse Conferentie van Gent werd de moeder van al de Conferentiën der Belgische Balies, niet alleen van de Vlaamse Conferentie van Antwerpen en van het Vlaams

Pleitgenootschap van Brussel, maar ook van al de Conférences du Jeune Barreau, die naderhand bij de gewichtigste balies tot stand kwamen. Het kloekmoedig en welbekend voorbeeld der Vlaamse jonge advocaten van Gent werd overal goedgekeurd en nagevolgd ».

Moeten wij hieruit afleiden dat de Vlaamse Conferentie haar oorspronkelijke doeleinden heeft bereikt en haar bestaan — buiten de banden van confraterniteit — geen zin meer zou hebben ?

Niets is minder waar.

Waar wij in dit land ook rondom ons zien, moeten wij vaststellen dat het taalprobleem nog steeds zeer acuut is en vooral de laatste jaren scherp werd gesteld. Voor ons, meesters van het woord, kan dit probleem niet zonder betekenis en interesse zijn.

Bovendien moeten wij in de jongste tijd met spijt vaststellen dat de geest, waarin dit taalprobleem of het streven naar een oplossing ervan wordt gezien door sommige voor- en tegenstanders van het Nederlands in Vlaanderen, tot gevaarlijke wendingen aanleiding geeft en zich een strekking gaat aftekenen die haar toevlucht meent te moeten nemen tot allerlei vormen van geweld, die zelfs tot aanslagen op personen en andermans bezit voeren, en die ten sterkste dienen afgekeurd te worden van welke zijde zij ook komen.

De houding die wij tegenover het taalprobleem dienen aan te nemen moet een positieve houding zijn. En ook hier is voor ons een taak weggelegd.

Het doel van de conferentie zoals dit bij haar stichting in artikel 1 van het reglement werd opgenomen, is immers meer dan ooit actueel :

« De Vlaamse Conferentie der balie van Gent heeft tot doel de rechtswetenschap en de welsprekendheid te beoefenen door middel van de Nederlandse taal ».

Ook op het huidige ogenblik ligt onze taak — professioneel gezien — als bijdrage tot de oplossing van het taalprobleem in artikel 1 van het reglement bepaald.

U zult mij dan ook toelaten hier een dubbele aansporing te richten tot de confraters van deze balie.

Vooreerst : laten wij ons steeds verder inspannen om in het gebruik van de moedertaal, zo gesproken als geschreven, het algemeen beschaafd Nederlands tot een hoogtepunt van perfectie te voeren en er de normen van welsprekendheid mede te bereiken, die door de stichters van de Vlaamse Conferentie waren bedoeld. Op die wijze zullen wij eerbied afdwingen en bewijzen dat onze taal — het Nederlands — die zo rijk en levend is, evenzeer als welke andere vreemde taal ook een kultuurtaal is en in het Europa van vandaag een rol te spelen heeft en kan spelen, terwijl zij steeds de enige taal is in het Vlaamse gedeelte van ons land.

En hierbij aansluitend meen ik bij een gelegenheid als deze aan de geachte vergadering te mogen laten opmerken dat sinds enkele jaren de beoefening van de rechtswetenschap in het Nederlands taalgebied van ons land een grote vlucht genomen heeft. Wij zijn niet langer uitsluitend aangewezen op franstalige juridische uitgaven. Nadat Uw Rechtskundig Weekblad en Uw Vlaamse rechtskundige bibliotheek, Mr. Victor, gedurende zoveel jaren als bijna enige lichtbakens de Vlaamse Juristen hebben geleid, hebben wij verschillende initiatieven zien ontstaan en ik denk in het bijzonder hier te Gent, aan de Algemene Practische Rechtsverzameling, die op tien jaar tijd meer dan 50 trefwoorden heeft gepubliceerd over de meest verscheiden juridische onderwerpen en waarvan de uitstraling zeker niet kan ontkend worden. Wij mogen wel zeggen dat Gent een centrum is geworden waar de rechtswetenschap beoefend wordt en dat de kern van dit centrum in dit gerechtsgebouw is gelegen.

Daarom ook deze tweede oproep tot de Vlaamse juristen : naast het verzorgd taalgebruik in onze dagelijkse professionele activiteit aan de balie, verover het Nederlands langzaam maar zeker in dit land een gelijkwaardige plaats in de rechtsleer door de talrijke publicaties die de jongste tijd het licht mochten zien. Nieuwe initiatieven staan op het punt uitgewerkt te worden.

Ook daar ligt voor U een werkterrein en de Vlaamse Conferentie die zich steeds zo nauw verbonden heeft gevoeld met de Algemene Practische Rechtsverzameling zou het zeer naar waarde schatten moesten talrijke jonge advocaten de rijen van de A.P.R.-auteurs komen aanvullen.

Onze taak is het om aan de grotendeels ontvoogde en erkende Vlaamse gemeenschap een intellectuele elite te geven, en van het gerechtsgebouw een centrum van uitstraling van Nederlandse Cultuur te maken.

Dit is een plicht waaraan wij niet het recht hebben ons te onttrekken.

Het weze mij toegelaten bij deze openingsvergadering nog even de herinnering op te roepen aan iemand, die ons zeer dierbaar was en wiens verscheiden voor de Vlaamse Conferentie een zware beproeving is geweest, omdat zijn leven aan deze balie zo intens verknocht was met het bestaan van deze conferentie, Mr. Georges Debra.

Mijn achtbare voorganger, Mr. Moyaert, ter gelegenheid van de teraardebestelling en de Heer Advocaat-Generaal Bonte, bij de plechtige opening van het Gerechtelijk jaar, hebben in treffende bewoordingen de persoonlijkheid van wijlen Mr. Georges Debra geschetst en zijn al te korte voorbijgang in dit gerechtsgebouw belicht.

Ik kan er mij dan ook toe beperken te herhalen dat Mr. Georges Debra, als schitterend voorzitter van deze Conferentie, zo tijdens als na zijn mandaat de wijze, ongewoon intelligente confrater is geweest die, beter dan wie ook, de conferentie heeft geleid en geïnspireerd.

Wij zullen hem steeds indachtig zijn.

Zeër gaarne had ik hier vandaag, in naam van het Bestuur, de Heer Voorzitter van de rechtbank van Koophandel, wijlen de Heer Achiel Vleurinck, verwelkomd.

Zijn aanwezigheid bij ons op de plechtige openingsvergadering was als vanzelfsprekend geworden.

Met veel belangstelling heeft hij steeds onze activiteiten gevolgd en velen onder U weten in welke mate hij steeds gaarne zijn steun verleende aan hen die de uitstraling van de rechtswetenschap in het Vlaamse land tot hun taak hebben gemaakt. Wij bewaren aan hem een mooie herinnering als sympathiek en vertrouwd figuur in dit gerechtsgebouw en als mens.

Mijnheer de Procureur Generaal,

U laat mij wel toe nogmaals het woord tot U te richten, nu ik iemand bij deze geachte vergadering moet inleiden, die ik U stellig niet hoef voor te stellen.

De uittredende voorzitter van de conferentie, Mr. Moyaert, mocht verleden jaar bij deze gelegenheid, zeer hartelijk balie en magistratuur begroeten, omdat beide op eminente wijze hier aanwezig waren, de eerste in de persoon van een zeer degelijke confrater-openingsredenaar, de tweede vertegenwoordigd door de vader, ere-eerste voorzitter in het Hof van Cassatie en geëerde toevoerder.

Is het plagiaat wanneer ik dit thans eveneens doe ? Of wordt dit bij de Vlaamse Conferentie een traditie ?

Nog zeer jong confrater, doch reeds door alle advocaten en magistraten geacht om zijn scherpzinnig juridisch onderscheidingsvermogen, zijn combativiteit

en de degelijkheid waarmede hij zijn zaken verzorgt, zijn even grondige uitdieping van burgerlijke zaken als van strafzaken, heeft Mr. Raymond Matthijs op korte tijd de sympathie en waardering van al zijn confraters verworven. Zijn voorkeur voor het strafrecht

gaf hem de inspiratie tot zijn openingsrede waarnaar wij nu met veel belangstelling zullen luisteren.

Geachte vergadering, ik ben fier en gelukkig thans het woord te mogen verlenen aan Mr. Raymond Matthijs.

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 24 mei 1962.

Eerste-voorzitter : M. Giroul.

Raadsheerslaggever : M. Vroonen.

Advokaatgeneraal : M. Delange.

Advokaten : Mrs. Pirson, Van Rijn, Van Leynseele en De Bruyn.

1. Cassatie. — **Ondeelbaarheid van een betwisting en van de daarop gewezen beslissing.** — In zulk geval heeft de niet-ontvankelijkheid van de voorziening tegen een der verweerders de niet-ontvankelijkheid tegen de overige verweerders ten gevolge.
2. **Onrechtmatige daad.** — **Aansprakelijkheid ex artikel 1384, lid 3, B.W.** — **Subrogatoire vordering van de lastgever tegen de aangestelde.** — **Regresvordering van de aangestelde tegen de lastgever.**

1. *Indien de feitenrechter wegens de door verschillende partijen tegen dezelfde verweerder ingestelde vorderingen een zelfde vraag moet oplossen, vraag die het voorwerp uitmaakte van een gemeenschappelijk debat tussen deze procespartijen, en indien de ten opzichte van de ene gewezen beslissing noodzakelijk de beslissing afgedwongen heeft, die in hetzelfde arrest over de vordering van de anderen tussengekomen is, zijn de beslissing en de betwisting tussen al deze partijen ondeelbaar.*

Indien de cassatievoorziening tegen een dezer verweerders te laat werd ingesteld, heeft de niet-ontvankelijkheid van deze voorziening ook die van de tegen de anderen ingestelde voorziening tot gevolg. Inderdaad door geen voorziening binnen de wettelijke termijnen in te stellen tegen een der verweerders, heeft het bestreden arrest ten voordele van deze verweerder gezag van gewijsde verkregen en dienvolgens ook, om reden van de ondeelbaarheid van de betwisting, ten voordele van de andere verweerders.

2. *De door art. 1384, lid 3 B.W. voorziene aansprakelijkheid bestaat slechts ten voordele van derden, slachtoffers van de door de aangestelde in de bediening waartoe de lastgever hem bezeugd heeft veroorzaakte schade.*

De lastgever die zulke schade betaald heeft, is in beginsel gerechtigd een rechtsvordering krachtens indeplaatsstelling tegen zijn aangestelde, dader van de schadeveroorzakende fout, uit te oefenen.

Daarentegen kan de aangestelde, die de schade veroorzaakt heeft, zich niet van de op hem persoonlijk rustende verantwoordelijkheid doen ontheffen door tegen zijn lastgever een regresvordering uit te oefenen, gesteund op de enige omstandigheid dat deze laatste ten opzichte van de derden burgerlijk verantwoordelijk is.

Somers t./ Bavay, Reumont, N.V. S.E.T.R.A., Gillard

Gerard, Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken, General Accident Fire and Life Assurance Corporation Ltd. en Eagle Star Insurance Cy.

Gelet op het bestreden arrest, op 11 juni 1959 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

I. *Over de grond van niet-ontvankelijkheid aan de voorziening door het openbaar ministerie tegengeworpen en door hem ter kennis gebracht, overeenkomstig artikel 2 van de wet van 20 juni 1953, artikel 17ter van de wet van 25 februari 1925 vormende, enerzijds, in zover de voorziening gericht is tegen verweerders naamloze vennootschap S.E.T.R.A., Gillard, Gérard en de Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken en, anderzijds, in zover het gericht is tegen verweerders Bavay, weduwe Husson, en haar echtgenoot Reumont, in de mate waarin het het dispositief van het arrest bestrijdt dat voor recht zegt dat aanlegster, op de dag van het door Husson veroorzaakt ongeval, de occasionele lastgeefster van deze was en er burgerlijk aansprakelijk voor is ;*

Overwegende dat de vorderingen van verweerders naamloze vennootschap S.E.T.R.A., Gillard, Gérard en Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken strekten tot de solidaire veroordeling van aanlegster en van verweester Bavay, weduwe Husson, tot het herstellen van het nadeel op 30 oktober 1951 door de schuld van wijlen Husson veroorzaakt, de eerste in haar hoedanigheid van burgerlijk aansprakelijke voor deze, de tweede in haar hoedanigheid van erfgename van deze laatste;

Dat verweester Bavay, weduwe Husson, aanlegster in vrijwaring opgeroepen heeft, door namelijk te steunen op het feit dat deze de voor Husson burgerlijk aansprakelijke lastgeefster was;

Overwegende dat na de beroepen gegrond verklaard te hebben zowel van de vier bovengemelde verweerders als van verweester Bavay, weduwe Husson, en van haar echtgenoot Reumont tegen aanlegster, het bestreden arrest, het beroepen vonnis wijzigende, voor recht zegt dat aanlegster Somers, de dag van het door Husson veroorzaakt ongeval, de occasionele lastgeefster van deze was en er burgerlijk voor aansprakelijk is;

Overwegende dat de betwisting door aanlegster van haar hoedanigheid van voor wijlen Husson burgerlijk aansprakelijke lastgeefster aan de feitenrechter de oplossing van eenzelfde vraag opgelegd heeft die het voorwerp uitgemaakt heeft van een gemeenschappelijk debat tussen deze verschillende partijen en dat de ten opzichte van de ene gewezen beslissing noodzakelijk de beslissing afgedwongen heeft welke in hetzelfde arrest over de vordering van de anderen tussengekomen is;

Dat dienvolgens de betwisting en de beslissing tussen al deze partijen ondeelbaar zijn;

Overwegende dat uit het exploit regelmatig overgelegd in bijlage van de memorie van antwoord, voor verweerster Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken volgt dat ten verzoeken van deze, het definitief en op tegenspraak gewezen bestreden arrest op 18 december 1959 aan aanlegster betekend geweest is;

Overwegende dat de voorziening, daar zij slechts ter griffie van het Hof op 12 oktober 1960 overgelegd geweest is, niet tegen gezegde Gemeenschappelijke Kas verwerende partij ontvankelijk is;

Overwegende dat, daar de betwisting tussen bovengemelde verweerders ondeelbaar is, in zover zij de toekenning betreft van de hoedanigheid van voor wijlen Husson burgerlijk aansprakelijke lastgeefster, de niet-ontvankelijkheid van de voorziening tegen een van hen die van de tegen de anderen ingestelde voorziening tot gevolg heeft;

Dat inderdaad, door geen voorziening in te stellen in de wettelijke termijn tegen de Gemeenschappelijke Kas, verwerende partij, verweerster aan het arrest gezag van gewijsde heeft laten verkrijgen ten voordele van gezegde verweerster en, dienvolgens, ook, om reden van de ondeelbaarheid van de betwisting, ten voordele van de andere bovengemelde verweerders;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid dus gegrond is;

II. *Over de grond van niet-ontvankelijkheid* aan de voorziening door het openbaar ministerie tegengeworpen en door hem ter kennis gebracht overeenkomstig het artikel 2 van de wet van 20 juni 1953, artikel 17ter van de wet van 25 februari 1925 vormende, in zover de voorziening tegen verweerster vennootschap Eagle Star Insurance Company limited gericht is :

Overwegende dat aanlegster geen enkel middel inroept tot staving van haar voorziening tegen deze verweerster; dat de grond van niet-ontvankelijkheid dus gegrond is;

III. *Over de grond van niet-ontvankelijkheid* aan de voorziening tegengeworpen door de verweerster vennootschap van Schots recht General Accident Fire and Life Assurance corporation limited :

Overwegende dat er vóór de feitenrechter geen enkel geding geweest is tussen aanlegster en deze verweerster;

Dat de verwerping van de eis in vrijwaring tegen deze laatste door verweerster Bavay, weduwe Husson, ingesteld, gegrond is op redenen onderscheiden en onafhankelijk van degene die de ontvangst met redenen omkleden van de tegen aanlegster gerichte hoofdeisen en eisen in vrijwaring en er tussen deze beslissingen geen ondeelbaarheid bestaat;

Dat de door aanlegster ingeroepen middelen de redenen niet bestrijden welke de ten opzichte van verweerster gewezen beslissing rechtvaardigen;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid gegrond is;

IV. *Over de voorziening van aanlegster tegen verweerders Bavay, weduwe Husson, en haar echtgenoot Reumont, in zover zij ontvankelijk is :*

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1382 tot 1386 van het Burgerlijk Wetboek en 1134 van hetzelfde wetboek,

doordat het bestreden arrest beslist dat de weduwe Husson gerechtigd is de vrijwaring van aanlegster in te roepen in de vorderingen tegen haar gericht — in

Husson en op de door hem gepleegde persoonlijke fout gesteund — door de vennootschap Setra, Gillard, Gérard en de Gemeenschappelijke Kas van de Bouwbedrijven, om de enige reden dat aanlegster wel blijkt burgerlijk aansprakelijk te zijn als lastgeefster van wijlen Husson, en dat, dienvolgens, haar oproeping in de zaak (door de weduwe Husson) op grond van artikel 1384 van het burgerlijk wetboek gerechtvaardigd is en dat er dus reden is het bestreden vonnis hieromtrent te wijzigen,

dan wanneer het arrest de verwerping niet met redenen omkleedt van het middel door aanlegster in conclusies hieruit afgeleid dat, indien de lastgever ten opzichte van derden aansprakelijk is voor de schade door zijn aangestelde veroorzaakt, deze in alle geval niet gerechtigd is aan de lastgever te vragen in zijn plaats de gevolgen van zijn eigen fout te dragen en hieruit dat de eis van de weduwe Husson niet ontvankelijk was, waaruit volgt dat het arrest niet met redenen omkleed is (schending van artikel 97 van de Grondwet),

en dan wanneer, daar de lastgever in die hoedanigheid slechts tegenover derden aansprakelijk is voor de hen schadelijke fouten door zijn aangestelde gepleegd en dit als aansprakelijk of tot vrijwaring gehouden voor een andere, de aangestelde, persoonlijk verantwoordelijk voor zijn enige fout jegens de derde niet in de enige omstandigheid dat hij deze fout in de uitoefening van zijn functies gepleegd heeft en op de enige grond van artikel 1384, lid 3, van het Burgerlijk Wetboek, een verhaal tegen deze lastgever kan vinden om zich door deze laatste te doen vrijwaren voor de veroordelingen ten laste van de aangestelde uitgesproken ten voordele van de derden slachtoffers, daar een dergelijk verhaal gebeurlijk slechts kan bedacht worden om een andere reden en in andere omstandigheden, zoals een bewezen persoonlijke fout van de lastgever welke dezelfde schade aan de derden veroorzaakt heeft of een grond van aansprakelijkheid van de lastgever als bewaarder van een zaak of van dieren of als eigenaar van een gebouw, of als lastgever van andere aangestelden, die door hun fout aan dezelfde schade medegewerkt hebben, of een verplichting van vrijwaring uit overeenkomst, en dan wanneer, ver van dergelijke verschillende grond van aansprakelijkheid vast te stellen, het bestreden arrest integendeel beslist dat de aan de wagen van aanlegster door wijlen Husson toegebrachte schade het gevolg is van zijn enkele persoonlijke fout en weduwe Husson, zijn rechthebbende, veroordeelt tot het volledig herstel van deze schade zonder voor hen de, zelfs gedeeltelijke, vrijwaring van aanlegster te kunnen vragen, hetgeen een met de veroordeling van aanlegster tot de vrijwaring van de weduwe Husson voor de te haren laste ten opzichte van de derden uitgesproken veroordelingen tegenstrijdigheid van redenen uitmaakt, met de ontstentenis ervan gelijkstaande (schending van al de in het middel bedoelde wetsbepalingen);

Overwegende dat het bestreden arrest beslist dat wat betreft de tegen haar door de naamloze vennootschap S.E.T.R.A., Gillard, Gérard en de Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken, verweerster Bavay, weduwe Husson, gerechtigd is de vrijwaring van aanlegster in te roepen; dat het deze beslissing steunt op de enige reden dat deze de voor wijlen Husson burgerlijk aansprakelijke lastgeefster is;

Overwegende dat de door artikel 1384, lid 3 van het Burgerlijk Wetboek voorziene aansprakelijkheid slechts bestaat ten voordele van de derden slachtoffers van de schade door de aangestelde veroorzaakt in de

functies waarvoor de lastgever hem in dienst gehad heeft;

Dat de lastgever die zulke schade betaald heeft, in beginsel, gerechtigd is een rechtsvordering krachtens indeplaatsstelling tegen zijn aangestelde, dader van de fout die de schade veroorzaakt heeft, uit te oefenen;

Dat daarentegen, de aangestelde, die de schade veroorzaakt heeft, zich niet kan ontlasten van de verantwoordelijkheid welke op hem persoonlijk rust door tegen zijn lastgever een regresvordering uit te oefenen, gesteund op de enige omstandigheid dat deze laatste ten opzichte van de derden burgerlijk aansprakelijk is;

Dat hieruit volgt dat het tweede onderdeel van het middel gegrond is;

Overwegende dat alleen de verwerende partij vennootschap Eagle Star Insurance Company Limited vóór de feitenrechter geen belangen verdedigd heeft tegenstrijdig met die van aanlegster welke ze geldig in de zaak in gemeenverklaring van arrest opgeroepen heeft;

Om die redenen,

Verbreekt het bestreden arrest, in zover het uitspraak doet over de eis tot vrijwaring door verweerster Bavay, weduwe Husson, ingesteld tegen aanlegster wat betreft de vergoedingen verschuldigd aan de naamloze vennootschap S.E.T.R.A., aan Gillard, aan Gérard en aan de Gemeenschappelijke Kas van de Belgische Landsbond der Bouwbedrijven en Openbare Werken, met uitsluiting van de beslissing dat aanlegster, de dag van het door de schuld van wijlen Husson teweeggebracht ongeval, de lastgeefster van deze was en burgerlijk aansprakelijk was;

Verwerpt de voorziening voor het overige;

Beveelt dat melding van dit arrest op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing zal gemaakt worden;

Verwijst de zaak, aldus beperkt, voor het Hof van Beroep te Brussel;

Zegt het arrest gemeen aan verweerster vennootschap Eagle Star Insurance Company limited;

Veroordeelt verweerders Bavay, weduwe Husson, en haar echtgenoot Reumont tot de helft van de kosten van de tegen hen ingestelde voorziening;

Veroordeelt aanlegster tot de andere helft van deze kosten en tot de kosten van de tegen de andere verweerders ingestelde voorziening.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 24 mei 1963.

Voorzitter : M. Bayot.

Raadsheer-verslaggever : M. Halleman.

Advokaat-generaal : M. Dumon.

Advokaten : Mrs. Struye en Philips.

Cassatie. — Ondeelbaar geschil. — Vereisten voor de ontvankelijkheid van de voorziening.

De voorziening, die niet aan al de rechtverkrijgenden in een ondeelbaar geschil betekend wordt, is niet ontvankelijk.

Een beslissing, die tegenover sommige belanghebbenden definitief is, is indien het geschil ondeelbaar is, tegenover alle medebelanghebbenden definitief.

Eagle Star Insurance Company Ltd t./
Van Kwikenborne en cs.

Gelet op het bestreden vonnis op 5 december 1961 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde;

Over de grond van niet ontvankelijkheid, door verweerder Roger René Van Kwikenborne opgeworpen en hieruit afgeleid dat de medeverweersters Ida Van Kwikenborne, echtgenote Cnudde Prudent, Elvira Van Kwikenborne, echtgenote Wildero Julien, en Maria Kwikenborne, echtgenote Ducaju August, gehuwd zijn, de eerste en de derde onder het stelsel van de wettelijke gemeenschap, de tweede onder dit van de algemene gemeenschap, dat de voorziening niet ingesteld werd tegen hun respectieve echtgenoten, beheerders van de gemeenschappen, en dat het geschil een ondeelbaar karakter heeft;

Overwegende dat uit de stukken van de rechtspleging blijkt : 1) dat Adolphus Van Kwikenborne, die vóór de feitenrechter partij in zake was, op 18 september 1961 overleden is en als erfgenamen de verweerders heeft nagelaten, 2) dat volgens een uittreksel uit de akte van de burgerlijke stand van de stad Gent waarbij het huwelijk, op 2 mei 1951, van Van Kwikenborne Maria en Ducaju Augustus wordt vastgesteld, geen huwelijkscontract wordt vermeld, 3) dat de echtgenoten Wildero Julien - Van Kwikenborne Elvira op 15 maart 1952 gehuwd zijn onder het stelsel van de algemene gemeenschap;

Overwegende dat de rente en het kapitaal die door het vonnis aan de voorganger van verweerders toegerekend werden, voor wat betreft derde en vierde verweerster, als baten gevallen zijn in de gemeenschappen bestaande tussen deze verweerders en hun echtgenoten;

Overwegende dat het geschil, dat ontstaan is door de rechtsvordering die de voorganger van verweerders ingesteld had tegen aanlegster en die betrekking had op de toepassing van de wetten op de vergoeding van de schade voortspruitende uit de arbeidsongevallen, ondeelbaar is tussen al de rechtverkrijgenden van de erfenis van deze oorspronkelijke aanlegger;

Dat de voorziening, die niet aan al deze rechtverkrijgenden werd betekend, niet ontvankelijk is;

Overwegende dat de bepalingen van artikel 17 bis, tweede lid, van de wet van 25 februari 1925 betreffende de rechtspleging in cassatie in burgerlijke zaken, niet het weglaten betreffen van een substantiële formaliteit, die een voorwaarde voor de ontvankelijkheid van een voorziening in cassatie is;

Overwegende dat, in strijd met wat aanlegster doet gelden, het niet om een zuiver betrekkelijke nietigheid van een stuk van de rechtspleging gaat;

Dat, anderzijds, de noodzakelijkheid de voorziening te betekenen aan de echtgenoten van derde en vierde verweerster niet voortvloeit uit de verplichting deze laatste te doen machtigen om in rechte op te treden maar wel uit deze alle belanghebbenden in een ondeelbare zaak in het geding te betrekken;

Overwegende, ten slotte dat, door na te laten het vonnis, in zover dit uitspraak gedaan had tegenover de gemelde echtgenoten, aan het oordeel van het Hof te onderwerpen, aanlegster deze beslissing als definitief tegenover deze laatsten aanvaard heeft; dat, wegens de ondeelbaarheid van het geschil, de beslissing tegenover alle medebelanghebbenden definitief is;

Dat de grond van niet ontvankelijkheid dient te worden ingewilligd;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt aanlegster tot de kosten.

RAAD VAN STATE

4e Kamer. — 21 juni 1963.

Voorzitter : M. Mast.

Raadsheren : M.M. Van Bunn en Mees.

Auditeur : M. Smolders.

1. Raad van State. — Geschil nietigverklaring. — Bevoegdheid. — Voorafgaand beroep.
2. Commissie van Openbare Onderstand. — Personeel. — Tuchtregeling. — Voorwaarden.
3. Geheime stemming.

1. *Het beroep op de toeziende overheid dat op grond van de artt. 86 en 87 van de gemeentewet door de rechtsonderhorige kan worden ingesteld, is geen bij de wet georganiseerd beroep, dat vooraf moet worden ingesteld op straf van niet-ontvankelijkheid van het beroep tot nietigverklaring voor de Raad van State.*
2. *Uit het feit dat het beschikkend gedeelte van een besluit van de C.O.O., waarbij een personeelslid wordt geschorst, de aanvangsdatum van de schorsing niet bepaalt, vloeit voort dat deze tuchtstraf eerst een aanvang heeft genomen op de datum waarop zij werd uitgesproken, doch niet dat zij onwettelijk is.*
3. *Uit het feit dat, bij de geheime stemming het aantal stemmen vóór en het aantal stemmen tegen, overeenstemde met het aantal stemmen vóór en tegen bij de voorafgaande hoofdelijke stemming, blijkt niet dat het geheim der stemming werd geschonden.*

Van Ingh t/ C.O.O. van Leuven.

Arrest nr. 10.101.

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van : 1° de beslissing vervat in het schrijven van 12 januari 1961, waarbij de voorzitter van de commissie van openbare onderstand van Leuven aan verzoeker, portier-telefonist bij de commissie van openbare onderstand van Leuven, mededeelt dat hij voorlopig geschorst is en zijn werk niet mag hernemen tot door de commissie van openbare onderstand over zijn geval definitief is beslist geworden; 2° het besluit van de commissie van openbare onderstand van Leuven van 19 januari 1961, waarbij verzoeker werd geschorst zonder wedde tot het einde der maand januari 1961; dat het bestreden besluit van de commissie van openbare onderstand op 8 maart 1961 door de gouverneur ingevolge een bezwaarschrift dd. 14 februari 1961 werd geschorst; dat dit schorsingsbesluit op 10 maart 1961 door de bestendige deputatie werd gehandhaafd; dat niet wordt betwist dat de redenen van de schorsing op 25 maart 1961 ter kennis van de commissie van openbare onderstand werden gebracht; dat het beroep tijdig genoeg is ingediend in zover het strekt tot vernietiging van het bestreden besluit van de commissie van openbare onderstand;

Overwegende, wat sub 1) bestreden beslissing betreft, dat verzoeker het schrijven van 12 januari 1961 voor ontvangst tekende; dat het beroep te laat werd ingesteld in zover het strekt tot vernietiging van de beslissing van de voorzitter van de commissie van openbare onderstand; dat dit middel ambtshalve moet worden opgeworpen;

Overwegende dat de tegenpartij aanvoert dat het

beroep gericht tegen het besluit van de commissie van openbare onderstand niet ontvankelijk is « wegens niet- » uitputting » van de beroepsmogelijkheden opgesteld door de artikelen 86 en 87 van de gemeentewet;

Overwegende dat dit middel niet opgaat daar het beroep op de toeziende overheid dat op grond van de artikelen 86 en 87 van de gemeentewet door de rechtsonderhorige kan worden ingesteld geen bij de wet georganiseerd beroep is dat vooraf moet worden ingesteld op straffe van niet-ontvankelijkheid van het beroep tot nietigverklaring voor de Raad van State;

Overwegende dat de voorzitter en de secretaris van de commissie van openbare onderstand van Leuven op 12 januari 1961 aan verzoeker mededeelde wat volgt : « Daar wij hebben moeten vaststellen dat U, zonder » reden, sinds 22 december 1960, onwettig zijt afwezig » gebleven van uw werk, moeten wij U mededelen dat » U voorlopig geschorst wordt en uw werk niet moogt » hernemen, tot er door onze commissie van openbare » onderstand over uw geval definitief zal beslist wor- » den »; dat verzoeker er toe uitgenodigd werd om op 18 januari 1961 voor het Vast Bureau te verschijnen en er te worden gehoord; dat verzoeker weigerde hieraan gevolg te geven; dat de commissie van openbare onderstand op 19 januari 1961 volgend besluit nam : « Gezien » artikel 40 e.v. van het Bediendenstatuut der com- » missie van openbare onderstand van Leuven; gezien » mede de wet van 30 juli 1903 op de vastheid der » artikelen 85, 90 en 130 bis van de gemeentewet als- » gemeentebedieningen; gehoord de verklaringen afge- » legd door belanghebbende Van Ingh Jacques, in zit- » ting der commissie van openbare onderstand van » heden; gehoord de verdedigingsmiddelen voorgebracht » door de heer P. Van Rousselt, nationaal sekretaris » der A.C.O.D. in naam van belanghebbende; gezien » belanghebbende erkent van 22 december 1960 tot » 12 januari 1961 vrijwillig afwezig geweest te zijn op » zijn werk, om reden dat hij zich uit solidariteit ge- » voegd heeft bij de stakingsbeweging uitgevaardigd » door de A.C.O.D. in de loop van de maanden decem- » ber 1960 en januari 1961; gezien de commissie van » openbare onderstand van Leuven geen stakingsaan- » zegging vanwege de A.C.O.D. ontvangen heeft; dat » anderdeels de stakingsaanzegging betekend aan de » stad Leuven en aan het Ministerie van Volksgezond- » heid en Gezinszorg geen juridische waarde heeft te- » genover de commissie van openbare onderstand; dat » deze dus de nodige maatregel niet heeft kunnen tref- » fen om in vervanging van de afwezige personeels- » leden te voorzien; aangezien de belanghebbende aldus » deelgenomen heeft aan een onregelmatige staking; » gezien belanghebbende bovendien werkzaam is in de » Universitaire Klinieken Sint-Pieter, en in staking is » gegaan, alhoewel de Algemene Centrale van Openbare » Diensten, in een schrijven gericht aan de heer voor- » zitter der commissie van openbare onderstand van » Leuven, ontvangen op 27 december 1960, uitdrukke- » lijk verklaart dat zij de verantwoordelijkheid opneemt » van de diensten welke noodzakelijk moeten verzekerd » blijven en dat tussen deze diensten speciaal de gast- » huisdiensten bedoeld waren »; « Van Ingh - Th. J., » geboren te Leuven op 26 februari 1929, portier-tele- » fonist bij de commissie van openbare onderstand van » Leuven en werkzaam in de Universitaire klinieken » Sint-Pieter, wordt geschorst zonder wedde tot het » einde der maand januari 1961 »; dat dit besluit op 8 maart 1961 door de gouverneur der provincie Bra- » bant werd geschorst « omdat het de duur van de straf » niet bepaalde noch door vaststelling van een bepaalde » termijn noch door vaststelling van een aanvangs- » datum »;

Overwegende dat verzoeker doet gelden dat « het

» bestreden besluit geen datum van aanvang van de » schorsing aangeeft » wat de getroffen beslissing ongeldig maakt; dat de commissie van openbare onderstand hiertegen aanvoert dat belanghebbende erkent van 22 december 1960 tot 12 januari 1961 vrijwillig afwezig te zijn geweest op zijn werk en dat men zich derhalve onmogelijk kan vergissen wat betreft de juiste datum van de afwezigheid van het personeelslid en van de aanvang der schorsing;

Overwegende dat het beschikkend gedeelte van het bestreden besluit van de commissie van openbare onderstand de aanvangsdatum van de schorsing niet bepaalt; dat hieruit voortvloeit dat de tuchtstraf eerst een aanvang heeft genomen op de datum waarop zij werd uitgesproken, doch niet dat zij onwettelijk is; dat uit de blote omstandigheid dat verzoeker erkent van 22 december 1960 tot 12 januari 1961 afwezig te zijn geweest niet kan worden afgeleid dat de commissie van openbare onderstand aan het bestreden besluit tot op 22 december 1960 terugwerkende kracht heeft willen hechten;

Overwegende dat aangezien uit wat voorafgaat blijkt dat de tuchtstraf niet met terugwerkende kracht werd opgelegd, de middelen die verzoeker steunt op de onwettelijkheid van die terugwerkende kracht terzake niet dienend zijn;

Overwegende dat verzoeker betoogt dat zijn oproeping om voor het Vast Bureau te verschijnen onwettig is daar de commissie van openbare onderstand uitsluitend bevoegd is om de personeelsleden te horen en proces-verbaal van hun verklaringen op te stellen;

Overwegende dat uit het bestreden besluit blijkt en niet betwist wordt dat verzoeker ter zitting van de commissie werd gehoord, dat hij hierin bijgestaan werd door een persoon van zijn keuze; dat verzoeker geweigerd heeft voor het Vast Bureau te verschijnen en de oproeping voor dit Vast Bureau geen gevolgen heeft kunnen hebben op de wettigheid van het bestreden besluit;

Overwegende dat verzoeker ten slotte doet gelden dat het geheim van de stemming bij het nemen van het bestreden besluit werd geschonden; dat hij in dit verband betoogt dat uit het verslag van de vergadering van 19 januari 1961 blijkt dat de voorzitter geval per geval tot de hoofdelijke stemming liet overgaan, waarbij vijf bepaalde leden voor de voorgestelde tuchtstraffen stemden, terwijl drie bepaalde leden tegen het voorstel stemden; dat hij beweert dat de voorzitter weliswaar achteraf, na opmerking van de secretaris, tot de geheime stemming liet overgaan, doch dat in de gestelde voorwaarde het geheim der stemming geschonden was;

Overwegende dat uit de bestreden beslissing blijkt dat deze werd genomen, bij geheime stemming, met vijf stemmen vóór en drie stemmen tegen; dat het feit dat bij de geheime stemming het aantal stemmen vóór en het aantal stemmen tegen, overeenstemde met het aantal stemmen vóór en tegen bij de voorafgaande hoofdelijke stemming, niet bewijst dat bij de geheime stemming de leden der commissie hun stem op dezelfde wijze hebben uitgebracht als bij de hoofdelijke stemming; dat niet blijkt dat het geheim der stemming geschonden;

Besluit :

Artikel 1.

Het beroep is verworpen.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

16e Kamer. — 22 mei 1963.

Voorzitter : M. Schuermans.

Raadsheren : M.M. Screvens en Scheyvaerts.

Advokaat-generaal : M. Smets.

Advokaten : Mrs. Verschelden en R. Hendrickx.

Schadevergoeding. — Gemeente. — Aangestelde gekwetst ten gevolge van verkeersongeval. — Geen verhaal in terugvordering van uitbetaalde wedde tegen de derde verantwoordelijke van het ongeval.

De gemeente die de wedde uitbetaald heeft aan een politieagent, gekwetst ten gevolge van een verkeersongeval waarvoor een derde uitsluitend aansprakelijk werd gesteld, kan op de terugbetaling van de wedde door de derde geen aanspraak maken.

De betaling van de wedde heeft een statutaire of conventionele grondslag waaraan de persoon verantwoordelijk voor het ongeval, totaal vreemd is; zij kan evenmin aansprakelijk worden gesteld voor de weerslagen op de uitvoering van een tussen derden gesloten overeenkomst, van zijn onvrijwillige schuldige gedraging.

De gemeente kan ook geen verhaal bij wijze van subrogatie bewerkstelligen.

Gemeente Evere t./ V... J. en N.V. T...

Overwegende dat het beroep van de burgerlijke partij gemeente Evere regelmatig is naar vorm en tijd;

dat het slaat op de schikking van het vonnis waarbij genoemde burgerlijke partij afgewezen werd van haar eis strekkende tot de terugbetaling van een bedrag groot 72.844 F;

Overwegende dat vermeld bedrag de wedde vertegenwoordigt van 7 januari 1962 tot en met 31 januari 1963 van de politieagent Verdeyen Adelin, aangestelde van de burgerlijke verkeersongeval waarvoor eerste gedaagde uitsluitelijk aansprakelijk werd bevonden, wedde die door de burgerlijke partij uitbetaald werd;

dat de burgerlijke partij meent op de terugbetaling van deze wedde door gedaagden te kunnen aanspraak maken, omdat zij gedurende voormelde tijdspanne de diensten van haar politieagent, die door de schuld van eerste gedaagde, volledig werkonbekwaam is geweest heeft gemist en niettemin aan deze politieagent zijn wedde heeft moeten betalen, en ook omdat zij konventioneel gesubrogeerd zou zijn in de rechten van haar aangestelde;

Overwegende dat gedaagde met reden laten opmerken en het bestreden vonnis reeds terecht heeft beslist dat de betaling van de wedde door de burgerlijke partij niet ten titel van vergoeding is geschied ingevolge het weerhouden delikt, doch een statutaire of konventionele grondslag heeft waaraan gedaagden totaal vreemd zijn;

dat deze gegronde beweegredenen de stelling van de burgerlijke partij beantwoorden;

Overwegende dat weliswaar de burgerlijke partij recht had op de prestaties van haar aangestelde welke zij door de schuld van eerste gedaagde gemist heeft doch dit recht alleen gesteund is op een overeenkomst waarvan de bepalingen aan gedaagden vreemd zijn en dewelke hun bijgevolg niet kunnen opgelegd worden;

dat men niet aansprakelijk kan gesteld worden voor

de weerslag, op de uitvoering van een tussen derden gesloten overeenkomst, van zijn onvrijwillige schuldige gedraging;

Overwegende dat indien de burgerlijke partij ook kontraktueel met haar aangestelde gehouden blijft deze wedde te betalen spijs het feit dat de tegenprestatie is uitgebleven, zulks de burgerlijke partij niet gerechtigd haar verhaal te nemen op de gedaagden;

dat gedaagden aan deze kontraktuele verbintenis, dewelke van het gemeen recht afwijkt, ten volle vreemd zijn en vreemd blijven;

Overwegende dat nochtans de burgerlijke partij bij wijze van subrogatie een verhaal wil bewerkstelligen;

Overwegende dat wat de door de burgerlijke partij aangehaalde konventionele subrogatie aangaat, de gedaagden terecht doen opmerken dat de burgerlijke partij door aan haar aangestelde zijn wedde te betalen, niet de eventuele schuld van eerste gedaagde doch haar eigen schuld heeft gekweten;

dat subrogatie in de rechten van een schuldeiser onmogelijk wordt wanneer de op subrogatie aanspraak makende zijn eigen schuld en niet deze van de schuldenaar betaalt;

Overwegende dat op het ogenblik van de betaling van de wedde door de burgerlijke partij de schuldverdring van haar aangestelde op eerste gedaagde noch zeker, noch vereffend was;

dat daarbij opvalt dat de aangestelde van de burgerlijke partij geen materiële schade heeft geleden doordat hij zijn wedde getrokken heeft ofschoon hij zijn diensten niet gepresteerd had;

Overwegende dat de gemeente Evere te vergeefs doet gelden dat haar niets belette in de plaats te worden gesteld van het slachtoffer mits erkenning van deze laatste dat zij in zijn rechten tegen de derde verantwoordelijke treedt;

dat deze erkenning niet afdoend is en terzake geen subrogatie kan doen ontstaan waar de voorwaarden daarvoor afwezig blijven (R. Dalcq, Nouvelles, Droit civil, V-2 nr 3344 en 2267).

dat de uitkering der wedde in de gegeven omstandigheden het karakter niet bezit van een uitbetaalde vergoeding ter wille van het feit dat subrogatie aan de burgerlijke partij werd toegezegd, als wanneer de burgerlijke partij alleen een kontraktuele verplichting heeft nageleefd bij de besproken betaling;

dat de aangehaalde rechtspraak terzake niet van toepassing is en het geval voorziet om een door het statuut zelf erkende subrogatie;

Overwegende dat de burgerlijke partij tijdens het debat vóór het Hof zich vergenoegd heeft met aan te halen dat haar agenten van het statuut der ambtenaren van de centrale diensten genieten;

dat in deze onderstelling het niet verworven is dat enige bepaling van dit statuut (herhaaldelijk gewijzigd koninklijk besluit van 2 oktober 1937) aan de burgerlijke partij zou toelaten te beweren dat onder meer subrogatie is voorzien;

Overwegende dat uiteindelijk de burgerlijke partij het bewijs niet bijbrengt van enige schade die haar door het derven van de prestaties van haar aangestelde zou zijn berokkend en namelijk van een daarop ontstane ontreding van haar diensten;

dat zulks niet af te leiden is uit de naar voor gebrachte theoretische beschouwing, dat niet kan worden aanvaard dat de bedrijvigheid van haar politieagent volkomen doelloos en nutteloos was of dat voor de goede gang van haar diensten het vastgesteld aantal politieagenten niet vereist was;

dat het missen van de diensten van een aangestelde

omwille van een zelfs onverwachte gebeurtenis een geval is dat normaal voorzien wordt en moet worden voorzien bij het inrichten van eender welke openbare dienst;

Om deze redenen :

rechtdoende op tegenspraak en in de perken van het beroep;

Gezien de wetsbepalingen van het bestreden vonnis alsook artikels :

199, 211 van het wetboek van strafvordering;

24 van de wet van 15 juni 1935;

ter zitting aangeduid door de heer Voorzitter;

Ontvangt het beroep;

Verklaart het ongegrond;

Bevestigt het vonnis waartegen beroep,

Verwijst de burgerlijke partij in de kosten van beroep.

HOF VAN BEROEP TE GENT

4e Kamer. — 20 november 1962.

Voorzitter : M. Van den Abeele.

Raadsheren : M.M. Noest en De Splenter.

Advokaat-generaal : M. Van Hauwaert.

Advokaten : Mrs. Haus en Six.

Valsheid in geschriften. — Toepasselijkheid van de strafbepalingen van bijzondere wetten in geval van inbreuken op die wetten.

Wanneer de valsheid in geschriften en het gebruik drieën moeten de strafbepalingen van de bijzondere wet beteugeld worden en zoals in de onderhavige zaak uitsluitend geschieden om de fiscus te bedriegen moeten de strafbepalingen van de bijzondere wet en niet die van de artt. 193 v. S.W. worden toegepast.

O.M. t/ D. en R.

Overwegende dat de beroepen tijdig en regelmatig werden ingesteld ;

Overwegende dat, ten einde terugbetaling van hun tegenwaarde te kunnen bekomen, een zeker aantal onbruikbaar geworden vellen gezegeld papier, welke ter studie van eerste verdachte berusten, vervalst werden, o.m. door uitwisseling van handtekeningen en veranderen van data;

Overwegende dat ter zake vaststaat dat die vervalsingen gepleegd werden door de tweede verdachte, die overigens zulks volmondig bekende;

dat insgelijks bewezen is dat deze de vervalste stukken gestoken had in de map, waarin de onbruikbaar geworden vellen ingezameld waren, en dit met de bedoeling later haar aandeel in de teruggegeven gelden op te vorderen ;

Overwegende dat, zo weliswaar de eerste verdachte in de onderhavige aangelegenheid blijk gaf van een zeer grove nalatigheid in het beheer van zijn studie, nochtans met de vereiste zekerheid niet is uit te maken of hij metterdaad deelnam aan voornoemde vervalsingen en evenmin of hij op de hoogte was van de aanwezigheid van de vervalste stukken, onder de vellen verzegeld papier, welke door hem bij de Registratie der Domeinen aan de Directeur ingediend

werden met het oog op de door de wet voorziene terugbetaling; dat trouwens te dezen aan te stippen valt dat de aangeklaagde wijzigingen slechts door een nauwkeurig onderzoek waarneembaar zijn;

Overwegende derhalve dat de eerste verdachte ten onrechte schuldig werd verklaard aan de hem ten laste gelegde betichtingen;

Overwegende voorts dat de handelingen van de tweede verdachte, welke tot oogmerk hadden de wettelijke voorschriften betreffende de terugbetaling van de zegelrechten te ontduiken, onbetwistbaar vallen onder de toepassing van art. 66 van het Wetboek der Zegelrechten;

Overwegende nu dat, wanneer de vervalsing van geschriften en het gebruik van de vervalste geschriften door een bijzondere wet betuigd worden en, zoals in casu, uitsluitend geschieden om de fiscus te bedriegen, de toepasselijkheid op diezelfde feiten van de algemene en strengere bestraffing, bepaald bij art. 193 en volg. S.W.B., niet in aanmerking komt en er enkel aanleiding toe bestaat lastens de dader de inbreuk op de fiscale wet te weerhouden (Cass. 14.2.1949 en voorafgaand advies van de 1e advocaat-generaal Hayoit de Termicourt, Pas. 1949, I, 133);

Overwegende dat hieruit volgt dat de tweede verdachte alleen dient schuldig verklaard te worden aan de betichting B en dat haar vrijspraak zich opdringt wat aangaat de betichting A; dat, uit oorzaak van de eenheid van opzet in haar hoofde, voor al de feiten bedoeld in de betichting B maar één straf tegen haar behoort te worden uitgesproken;

Om deze redenen:

Gelet op art. 24 der Wet van 15.6.1935, 211 W.B.S.V. uitgenomen art. 79, 80, 94, 193, 194, 197, 213, 214 en art. 9 W. 31.5.1888 niet meer van toepassing, maar gelet daarenboven op art. 66 W. op het zegelrecht, en art. 40 S.W.B., alle wetsbepalingen door de Voorzitter op deze terechtzitting aangeduid;

Het Hof, wijzende op tegenspraak,

Ontvangt de beroepen en er over beslissend:

Bevestigt het aangevochten vonnis in zoverre daarbij de twee verdachte schuldig verklaard werd aan de betichting B en ook wat betreft de verbeurdverklaring van de aangeslagen stukken;

Doet voor het overige het vonnis te niet en, des-aangaande opnieuw wijzende:

Ontslaat de verdachte D., van de rechtsvervolgung wegens de betichtingen A en B, zonder kosten;

Veroordeelt de verdachte R. uit hoofde van de betichting B tot een geldboete van 5.000 F of een maand vervangende gevangenisstraf in geval van niet betaling binnen de termijn door de wet bepaald;

Ontslaat haar van de rechtsvervolgung wegens de verdenking A;

Veroordeelt R. in de kosten van beide aanleggen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE HASSELT

30 september 1963.

Voorzitter: M. Kranzen.

Raadsheren: M.M. Périlleux en Strauven.

Advokaten: Mrs. F. Aerts, P. Knapen, Kleykens en Smeets.

1. **Beroep in burgerlijke zaken en in zaken van koop-handel. — Toepassing en strekking van art. 473, derde lid, R.V.**
2. **Openbare onderstand. — Eigen vorderingsrecht van de C.O.O. tegen de onderhoudsplichtigen.**

1. *Beroep tegen een vonnis van de vrederechter, waarbij deze zich onbevoegd verklaarde om kennis te nemen van een tegen drie verweerders ingestelde vordering tot solidaire betaling van meer dan 10.000 F. Bij de toepassing van het derde lid van art. 473 R.V. is dit beroep ontvankelijk. In het door dit artikel bedoelde geval bestaat er geen eigenlijke evocatie; over het tot de bevoegdheid van de Rechtbank van eerste aanleg behorende geschil wordt naargelang zijn waarde in eerste of in laatste aanleg uitspraak gedaan.*

2. *De commissie van de openbare onderstand bezit een eigen vordering tegen de onderhoudsplichtigen. Een verwerping van de nalatenschap van de behoeftige ondersteunde is terzake zonder betekenis.*

De onderhoudsverplichting is niet hoofdelijk.

C.O.O. Sint-Truiden t/ Vanstraelen cs.

Gelet op het bestreden vonnis van de vrederechter van het kanton Sint-Truiden, van 2 mei 1961, regelmatig in vorm van uitvoerbare uitgifte overgelegd;

Overwegende dat de initiële vordering er toe strekte verweerders, als onderhoudsplichtigen tegenover hun vader, solidaire te horen veroordelen 45 F per dag aan eiseres te betalen vanaf 1-9-1960 voor het onderhoud door haar van deze vader;

Overwegende dat de eerste rechter zich onbevoegd verklaarde omdat op datum van zijn vonnis reeds meer dan 10.000 F verschuldigd was;

Overwegende dat alle partijen aanvaarden dat dit vonnis juist was;

dat geïntimeerden hieruit menen te kunnen afleiden dat waar appellante de bekrachtiging van het vonnis a quo vraagt, haar beroep niet zou ontvankelijk zijn;

Overwegende dat dit beroep wel ontvankelijk is in het speciale geval voorzien bij art. 473 al. 3 burgerlijke rechtsvordering, zelfs indien het de bekrachtiging van het vonnis a quo beoogt;

dat de rechtbank in dit geval ook geen eigenlijke evocatie moet doen, maar omwille van haar bevoegdheid in eerste of laatste aanleg moet uitspraak doen, naar gelang de waarde van het geding (Cass. 24-2-1949, Pas. 1949, I, 164);

dat het beroep dus ontvankelijk is;

dat waar solidaire van de drie geïntimeerden meer dan 10.000 F werd geëist, de eerste rechter zich terecht onbevoegd heeft verklaard en de rechtbank over de gegrondheid van de eis moet beslissen;

Overwegende dat de vader van geïntimeerden vanaf 1-9-1960 slechts beschikte over een ouderdomspensioen van 2.055 F per maand, waarvan de C.O.O. slechts de 2/3^{en} mocht eisen;

dat de onderhoudskosten bij K.B. van 30-12-1959 werden vastgesteld op 94 F per dag of 2.820 F per maand;

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

dat de C.O.O. dus gerechtigd was 2.820 F — 1.370 F = 1.450 F per maand terug te vorderen aan degenen die tot onderhoud jegens de ondersteunde gehouden waren, hetzij meer dan 45 F per dag;

Overwegende dat de vordering van de C.O.O. een eigen vordering « sui generis » is en de C.O.O. geenszins gesubrogeerd is in de rechten van de behoeftige ondersteunde;

Overwegende dat de drie kinderen in principe gehouden waren tot onderhoud van hun vader;

dat deze behoeftig was, daar hij niet in staat was de wettelijk bepaalde onderhoudskosten te betalen en het niet opgaat afbreuk te willen doen aan de wettelijke beschikkingen desaangaande;

Overwegende dat waar de C.O.O. een eigen vordering heeft tegen de tot onderhoud verplichten en niet tegen hen optreedt als erfgenamen van hun vader, de verzaking aan dezès nalatenschap, gedaan door geïntimeerde Jean Verstraelen, geen invloed heeft ter zake;

Overwegende dat degenen die tot onderhoud verplicht zijn niet solidair gehouden zijn.

dat de verplichting tussen hen moet gedeeld worden;

dat bijgevolg elk slechts 15 F per dag verschuldigd is;

Overwegende dat de drie geïntimeerden dan ook in feite tot onderhoud verplicht waren, daar zij allen, ook geïntimeerde Vanstraelen Maria, in de veronderstelling dat de door haar aangegeven inkomsten juist zijn, in staat waren 15 F per dag bij te dragen;

Overwegende dat het getal in rekening gebrachte dagen niet betwist wordt en de berekening van de schuldvordering van appellante op 18.450 F dan ook juist is en niet uit haar besluiten blijkt dat zij deze eis veranderd heeft;

Gelet op de voorschriften van artikelen 2, 30 tot 37 der wet van 15 juni 1935, die nageleefd zijn geweest;

Om deze beweegredenen :

De rechtbank, zetelende in graad van beroep, rechtdoende op tegenspraak, verklaart het beroep ontvankelijk en gegrond;

Bekrachtigt het vonnis waartegen beroep in zoverre de eerste rechter zich onbevoegd verklaarde en appellante als eiseres veroordeelde in de kosten van eerste aanleg;

De uitspraak doende overeenkomstig art. 473, al. 3, burgerlijke rechtsvordering, verklaart de eis gegrond binnen de aangehaalde perken;

Dienvolgens veroordeelt elk der drie geïntimeerden aan appellante te betalen de som van 18.450 F : 3 = 6.150 F, met de gerechtelijke intresten;

Veroordeelt hen elk tot 1/3° der kosten van beroep.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

7e Kamer. — 22 maart 1962.

Voorzitter : M. Alexander.

Referendaris : M. Van Alsenoy.

Advokaten : Mrs. J. Van Doosselaere en Collard.

1. Verstek en verzet in burgerlijke zaken en zaken van koophandel. — Middelen van verzet ?
2. Zeevervoer. — Verplichting voor de kapitein overeenkomstig art. 91, par. III, 3° C in het cognossement de uiterlijke staat en de gesteldheid van de goederen te vermelden.

1. Het voorschrift van art. 161 R.V. dat het exploit de middelen van verzet moet behelzen, betekent niet

dat alle middelen, waarover een verweerder beschikt moeten vermeld worden. Zodra de aangevoerde middelen als een gemotiveerd verweer tegen de gestelde eis voorkomen, is aan het vereiste van de wet voldaan.

De stelling, dat alleen de in de akte van verzet aangehaalde argumenten ontvankelijk zijn, is niet juist, daar dan afbreuk wordt gedaan aan het algemeen beginsel, dat nieuwe argumenten in elke instantie mogen worden aangevoerd.

2. De kapitein, die geen voorbehoud maakt betreffende de uiterlijke slechte toestand van de ingeladen koopwaar (met sneeuw en ijs bedekt hout) begaat een fout.

De bepalingen van art. 91, par. III 3° C betreffende de uiterlijke gesteldheid der koopwaar moeten door de kapitein worden nageleefd, ongeacht de eventuele andersluidende bepalingen van de charter-partij.

Northern State Steamship Line t/ N.V. Janssens
en Van Noten

Gezien het verstekvonnis van 12 september 1961 waarbij oorspronkelijke verweerster veroordeeld wordt om ten provisionelen titel aan oorspronkelijke eiseres te betalen een bedrag van 200.000 F met de gerechtelijke intresten vanaf 10 juni 1961;

Overwegende dat voornoemd vonnis betekend werd op 26 oktober 1961 aan verweerster te Archangel (U.R.S.S.) door het ambt van deurwaarder Charles Mertens;

Overwegende dat het verzet werd betekend op 30 november 1961 en bijgevolg tijdig werd ingesteld;

Overwegende echter dat verweerster op verzet opwerpt dat alleen de argumenten aangehaald in de verzetakte ontvankelijk zijn bij toepassing van art. 161 W.B. Rpl.; Dat zij beweert dat de nieuwe argumenten ontwikkeld in de besluiten van eiseres op verzet niet ontvankelijk zijn, omdat zij zelfs niet summier waren aangeduid in de verzetakte;

Overwegende dat art. 161 voorschrijft dat het exploit van verzet de middelen van verzet moet bevatten;

Overwegende dat het art. 161 niet bepaalt dat het exploit van verzet al de middelen moet bevatten waarover een verweerder besecht;

Overwegende dat een verwerende partij niet altijd kan beseffen welke argumenten zij moet aanhalen om zich tegen een eis te verzetten omdat zij slechts over het summier gemotiveerd vonnis en de dagvaarding beschikt, waarin dikwijls niet alle argumenten van de eiser zijn vermeld;

Overwegende dat de interpretatie van de verweerder op verzet afbreuk zou doen aan het algemeen beginsel dat een nieuw argument in elke instantie mag worden ingeroepen;

Overwegende dat een verwerende partij niet altijd kan beseffen welke argumenten zij moet aanhalen om zich tegen een eis te verzetten omdat zij slechts over het summier gemotiveerd vonnis en de dagvaarding beschikt, waarin dikwijls niet alle argumenten van de eiser zijn vermeld;

Overwegende dat de interpretatie van de verweerder op verzet afbreuk zou doen aan het algemeen beginsel dat een nieuw argument in elke instantie mag worden ingeroepen;

Overwegende dat het art. 161 eveneens bepaalt dat het exploit van verzet niet moet gemotiveerd worden, wanneer er reeds besluiten gewisseld werden vóór het verstekvonnis, omdat men alsdan in de verzetakte kan verwijzen naar die besluiten;

Overwegende dat de besluiten waarnaar de verzetakte in dit geval verwijst, nooit verplichtend al de argumenten moeten bevatten omdat een partij steeds aanvullende besluiten mag nemen; Dat bijgevolg eveneens de argumenten in de verzetsakte aangehaald mogen aangevuld worden;

Overwegende dat de motivering van een verzetsakte beantwoordt aan de voorschriften van de wet, telkens zij voorkomt als een gemotiveerd verweer tegen een gestelde eis (R. Van Lennep. Het Burgerlijk procesrecht, boek V, blz. 38 nr 94 - contra Braas Précis de Procédure Civile blz. 460 - Brussel 21-6-50 12e K. Bull. jur. imm.);

Overwegende dat de verzetakte van 30 november 1961 van eiser op verzet aan die voorwaarden voldoet;

Overwegende dat dienvolgens al de argumenten van de eiseres op verzet door de rechtbank zullen worden onderzocht;

De feiten :

Overwegende dat de feiten die aanleiding gaven tot de betwisting als volgt kunnen worden samengevat :

De oorspronkelijke eiseres N.V. J. Janssens en Van Noten kocht een partij hout van gebruikelijke hoedanigheid en goede conditie van Vsesojusnoje Exportno-Importnoje Objedinenije « Exportless » Moscou. Dit hout moest C.I.F. (free out) te Antwerpen geleverd worden. De cognossemmenten bevatten geen enkel voorbehoud over de staat van de koopwaar. Zij vermelden dat de koopwaar « in good order and condition » was ingeschreept aan boord van de s.s. Dnjester, die ze moest vervoeren van Archangel naar Antwerpen. Het aankoopcontract van het hout vermeldde aan de rugzijde dat de bevrachting zou geschieden zoals voorzien in de « Russwood » charter-party.

De reis van Archangel naar Antwerpen geschiedde met zwaar weder. Bij de lossing bleek dat er overal sneeuw tussen de planken lag, en dat er nog sneeuw en ijs aan de planken kleefden. Een deel van de planken in het ruim was gebroken. Op 18 november 1960 tijdens het laden vermeldde de kapitein in zijn logboek, dat een deel van de planken met een dikke laag sneeuw is bedekt, die niet kon weggevaagd worden.

Hij zond een brief naar de Russische houtbeurs waarin hij deze verantwoordelijk stelde als de bestemming zou reclameren. De houtbeurs beweerde dat ze instructies had om het ingesneeuwd hout in te laden.

Over de ontvankelijkheid van de oorspronkelijke eis :

Overwegende dat eiseres in haar besluiten doet gelden dat de oorspronkelijke eis niet ontvankelijk is, bij gebrek aan belang omdat de eigenaar van de koopwaar verzekerd was tegen verlies en beschadiging;

Overwegende dat de vergoedingen die verweerster op verzet gebeurlijk ontvangt naar aanleiding van een verzekeringscontract hun oorsprong hebben in een overeenkomst aangegaan tussen haar en een verzekeringsmaatschappij;

Overwegende dat deze overeenkomst met een derde aangegaan, eiseres op verzet niet ontslaat van de verplichting zelf de schade te herstellen, die door haar eigen fouten of nalatigheden werden verwekt;

Dat de oorspronkelijke eis dus ontvankelijk is;

Over de grond :

Overwegende dat uit de feiten en o.a. uit het log-

boek is gebleken dat het hout in het schip werd geladen toen het nog met sneeuw en ijs was bedekt;

Overwegende dat die slechte toestand waarin het hout verkeerde gemakkelijk zichtbaar was, vermits de kapitein ervan gewaagt in zijn logboek;

Overwegende dat de kapitein een fout heeft gepleegd door geen enkel voorbehoud te maken betreffende de uiterlijke toestand van het hout (Rechtbank van Koophandel Antwerpen, 21 dec. 1936 Jur. Port. Anvers 1937, blz. 84 - Rechtbank van Koophandel Antwerpen, 1 febr. 1938 Jur. Port. Anvers 1938, blz. 362);

Overwegende daarentegen dat de kapitein niet aansprakelijk is voor de schade ontstaan wegens breuk der planken. Dat verweerster op verzet niet betwist dat het schip met stormweder (windkracht 8 Beaufort) moest kampen, zodat spijts de goede zorgen der matrozen, een deel van de deklast verbrijzeld werd en over boord werd geslagen (logboek 1 december 1960);

Overwegende dat eiseres op verzet die feiten erkennend, geen vordering instelt voor de schade aan de deklast;

Overwegende dat de planken die gebroken werden in de ruimen, en die trouwens niet talrijk zijn, eveneens aan het stormweder moeten toegeschreven worden of aan de behandeling van het hout bij het lossen. Dat in beide gevallen verweerster op verzet verantwoordelijk is voor die breukschade.

Overwegende dat eiseres op verzet pleit dat zij niet verantwoordelijk is voor de schade verwekt door de sneeuw en het ijs omdat de charter-party onder art. 10 voorziet dat de kwaliteit, de conditie en de afmetingen der lading onbekend zijn, en dat de scheepseigenaar niet verantwoordelijk is voor de gebreken der koopwaren;

Dat eiseres op verzet beweert dat die bepalingen van de charterparty kunnen ingeroepen worden tegen de houder van het cognossemment omdat het aankoopcontract der koopwaar aan de rugzijde vermeldt dat de bevrachting geschiedt aan de voorwaarden voorzien in de « Russwood » charterparty;

Overwegende echter dat de charter-party het schriftelijk bewijs is van een overeenkomst die aangegaan werd tussen « Exportless Moscou » en de eiseres op verzet, en waarbij verweerster op verzet geen partij was;

Overwegende dat ter zake, de bepalingen van de charter-party niet bindend zijn voor de houder van het cognossemment, daar in de akte van aankoop van het hout slechts de type benaming der charterparty werd vernoemd (Russwood charter-party) en dat uit niets blijkt dat verweerster op verzet partij was bij het bedingen der voorwaarden der charter-party;

Overwegende dat de bepalingen van art. 91 par. III 3 C betreffende de uiterlijke gesteldheid der koopwaar, door de kapitein moeten nageleefd worden, welke ook de bepalingen van de charter-party mogen zijn;

Overwegende dat ingevolge de voornoemde dwingend-bepalingen, de verweerster op verzet mocht verwachten dat de waarachtige uiterlijke gesteldheid der koopwaar op het cognossemment zou vermeld zijn;

Overwegende dat eiseres op verzet pleit dat de cognossemmenten niet « clean » werden afgeleverd omdat ze vermelden « Quality condition, and measure unknown »;

Overwegende dat inderdaad deze vermeldingen onderaan in de gedrukte tekst voorkomen, doch dat bovendien in vetjes gedrukt staat « shipped at Archangel in good order and condition by order of Exportless of Moscou » waarbij Archangel met de hand is ingevuld;

Overwegende dat de vermelding van boven en vetjes

gedrukt, bedoelt dat de inscheping van de koopwaar te Archangel in goede orde en voorwaarden is verlopen, wat niet met de werkelijkheid overeenstemt, vermits de kapitein hout heeft ingescheept waarvan hij vruchteloos geprobeerd heeft het ijs te verwijderen, zodat hij gemeend heeft hiervoor protest te moeten aantekenen bij de Russische houtbeurs;

Overwegende dat de tweede vermelding inderdaad slaat op de hoedanigheid, de conditie en de afmeting der koopwaar (unknown); dat de vermelding dat de conditie van de koopwaar hem onbekend is, in strijd is met art. 91 par III 3 C hiervoor vernoemd, omdat hij verplicht was de ware uiterlijke toestand van de koopwaar aan te stippen;

Overwegende dat eiseres op verzet verder aanvoert dat de koopwaar in goede staat zou zijn afgeleverd aan boord, doch dat de ijsschade in de ruimen eveneens zou te wijten zijn aan het stormweder;

Dat deze bewering strijdig is met haar eigen argumenten en o.a. met het logboek door haar voorgebracht, en dat bovendien dit logboek niet vermeldt dat tijdens de reis er water, sneeuw of ijs in de ruimen zou gedrongen zijn;

Over de schade :

Overwegende dat uit het voorgaande blijkt dat de schade van tweeërlei aard is, doch dat alleen de schade verwekt door vorstwater, sneeuw en ijs ten laste valt van eiseres op verzet; dat die schade moet hersteld worden door het hout een bijzondere behandeling te doen ondergaan;

Overwegende dat in een tegensprekelijke expertise de volledige onkosten hiervan geraamd werden op

10.146,526 Engelse ponden en 3.691 Belgische franken — met bijkomende kosten inbegrepen;

Overwegende dat eiseres op verzet zich vergenoegt met in haar besluiten te vermelden dat zij de gevorderde bedragen ten stelligste betwist, zonder de vooropgezette cijfers in de tegensprekelijke expertise geheel of gedeeltelijk te weerleggen;

Overwegende dat dergelijke ongemotiveerde betwisting niet in aanmerking kan genomen worden;

Overwegende dat de oorspronkelijke eiser nu in zijn besluiten vraagt dat de provisionele veroordeling ten belope van 200.000 frank zou omgezet worden in een veroordeling voor het ganse gevorderde bedrag;

Om deze redenen :

De Rechtbank maakt melding van de toepassing van art. 2 van de wet van 15 juni 1935;

Verklaart het verzet ontvankelijk en er op rechtdoende, Veroordeelt eiseres op verzet om aan verweerster op verzet te betalen 10.146,526 Engelse ponden (10.146 Engelse ponden, en 526 duizendste van een pond) om te zetten in Belgische franken aan de hoogste koers op de dag der betaling, en 3.791 Belgische franken met de vergoedende intresten van 3-12-1960, de gerechtelijke intresten en de kosten van het geding, deze tot heden aan de zijde van verweerster op verzet begroot op 60 F;

Zegt voor recht dat de toegekende provisie van 200.000 F in het vonnis waartegen verzet, begrepen is in de hiervoor toegekende bedragen;

Wijst verweerster op verzet af van het overige van haar eis;

HET EIGENDOMSRECHT IN DE OOSTELIJKE STATEN

Op 4, 5 en 6 november 1963 vond te Brussel een colloquium plaats over het eigendomsrecht in de Oostelijke Staten. Het werd ingericht door het Centrum voor de studie der Oostelijke landen (Sociologisch Instituut, Universiteit Brussel), in samenwerking met het Nationaal Centrum voor de studie der Oostelijke Staten.

Zowel de debatten als de verslagen waren van het hoogste wetenschappelijk gehalte. Het programma luidde als volgt :

Maandag 4 november :

10 uur :

Inleiding, door Professor *René Dekkers*, Directeur der Centra.

Soorten van eigendom : door de heer *N. S. Bratus*, Directeur van het Sovjet Instituut voor Rechtswetenschappen (Moskou), Hoogleraar aan de Fakulteit Rechten der Universiteit Moskou.

15 uur :

Het beheer der bedrijven : door de heer *Gyula Eorsi*, lid van het Instituut voor Rechtswetenschappen van de Akademie voor Wetenschappen van Hongarije, Hoogleraar aan de Fakulteit Rechten der Universiteit Budapest,

Dinsdag 5 november :

10 uur :

Eigendomsoverdracht bij overeenkomst : door de heer *Adam Spunar*, Hoogleraar aan de Fakulteit Rechten der Universiteit Lodz.

15 uur :

Eigendomsoverdracht bij versterf : door de heer *Salvador Brădeano*, lid van het Instituut voor Rechtswetenschappen van Roemenië, Hoogleraar aan de Fakulteit Rechten der Universiteit Bukarest.

Woensdag 6 november :

10 uur :

De geestelijke eigendom : door de heer *Jan Sodomka*, advocaat te Praag.

15 uur :

Het huwelijksgoederenrecht : door de heer *Borislav Blagojevic*, Hoogleraar aan de Fakulteit Rechten, Rektor der Universiteit Belgrado.

Slotbeschouwingen, door Professor *Dekkers*.

Al deze verslagen zullen gezamenlijk gepubliceerd worden, te Brussel (Sociologisch Instituut), in 1964. Ziehier de slotbeschouwingen.

1. Een algemeen probleem is uit de werkzaamheden gegroeid: het *begrip* zelf «eigendomsrecht» treedt in een fase van discussie. En dit hoeft ons, bij nader inzicht, geenszins te verbazen.

Het begrip «eigendom» heeft immers, bij bepaling, iets uit-sluitends, iets afzonderends, iets «eigens». Wat eigen is aan de één ontsnapt daardoor alleen aan de ander.

Bestaat er dan geen tegenstrijdigheid, althans geen onverenigbaarheid, tussen de begrippen eigendom (welke ook) en kommunisme?

En zo de Socialistische Staten op weg zijn naar het kommunisme, spreekt het dan niet van zelf dat ze het begrip eigendom gaan aantasten? Is dat begrip voor hen geen overblijfsel uit vervlogen tijden?

2. De werkzaamheden over de *soorten van eigendom* deden uitkomen dat de Socialistische Staten zich thans in een dualistisch stadium bevinden. Want de heden bestaande soorten laten zich tot twee herleiden:

nationale eigendom (van de Staat, de koöperatieven, de syndikaten, de kommunes, en andere verenigingen van arbeiders);

persoonlijke (of individuele) eigendom.

Het onderscheid komt min of meer overeen met de tegenstelling tussen produktiemiddelen en konsumptiegoederen. In sommige Socialistische Staten (b.v. in China) bestaat er evenwel nog individuele eigendom over produktiemiddelen (privé eigendom, of kapitalistische eigendom). Die toestand is te wijten aan het feit, dat een aanzienlijk deel van de bourgeoisie haar steun gaf aan de socialistische revolutie. Maar die kapitalistische eigendom is aan 't verdwijnen.

Bestaat er reeds een neiging tot samensmelting van de twee grondsoorten (nationale en persoonlijke eigendom) tot één enkele (de eigendom van allen)? Dit zou op afschaffing van het eigendomsrecht neerkomen. Een dergelijke neiging laat zich nog niet ontwaren.

3. De werkzaamheden over het *beheer der bedrijven* hebben duidelijk aangetoond, hoe onbevredigend het traditioneel begrip eigendom in de Socialistische Staten thans geworden is.

In het Napoleontische recht is eigendom gekenmerkt door de macht om te beschikken. Welnu, wanneer een Socialistische Staat een onderdeel der nationale goederen aan een bedrijf toevertrouwt, om die te beheren, dan ontstaat er een scheiding tussen eigendom en de macht om te beschikken. Want de eigendom blijft immers in handen van de Staat, terwijl het bedrijf een ruim beheerrecht krijgt, dat zelfs een beschikkingsrecht (over het bedrijfskapitaal) omvat. De Staat stelt zijn goederen «ter beschikking» van het bedrijf.

Daarom zoekt men thans naar andere benamingen. De nieuwe Socialistische wetten spreken van een zakelijk recht van «bedrijfsbeheer» («droit réel de gestion opérative»). De Staat behoudt zich het recht voor, om zijn goederen terug te nemen, en het bedrijf om te vormen of zelfs te likwideren, b.v. wanneer het bedrijf mis loopt.

En zo ontstaat er een moderne vizie over eigendom, die enigszins doet denken aan de scheiding tussen *dominium emergens* en *dominium utile*, of aan de angel-saksische *trust*.

Men kan op dezelfde wijze redeneren inzake landbouw, in de Staten (zoals de Sovjetunie) waar de grond helemaal genationaliseerd is, enerzijds, doch aan de boeren toevertrouwd, anderzijds. De *ager publicus* uit de Romeinse republiek biedt hier eveneens een vergelijkingspunt.

4. De werkzaamheden over *eigendomsoverdracht bij overeenkomst* hebben eens te meer onderstreept, hoe kunstmatig het onderscheid is tussen overdracht onder partijen en overdracht jegens derden. Laten we ronduit erkennen dat er geen eigendomsoverdracht bestaat onder partijen alleen. Onder partijen kunnen er enkel verbin-tissen bestaan. Ten aanzien van derden moet er een «zakelijk» element bijkomen: levering, bezit, publiciteit, investituur. Pas dan is de verkrijger tot eigenaar verheven.

Interessant is ook, dat eigendomsoverdracht in Socialistische Staten de aard zelf van het recht wijzigen kan. Eigendom is immers niet dezelfde, naargelang hij zich in handen bevindt van de Staat, of van een koöperatief, of van een partikulier.

Sommige socialistische rechtsstelsels (o.m. het Chinese) verlenen de nationale eigendom een versterkte bescherming ten aanzien van de persoonlijke. De nationale eigendom ontsnapt daar aan alle verkrijgende verjaring ten behoeve van derden; en in geval van twijfel in de bewijsvoering, wordt het goed geacht tot de Staat te behoren, niet tot een partikulier. Dezelfde regels gelden ook binnen de sfeer van de nationale eigendom (b.v. tussen Staat en kommune). De meeste socialistische wetgevingen verwerpen integendeel alle gunstregimes van die aard.

5. De werkzaamheden over *eigendomsoverdracht bij versterf* hebben aangetoond, dat het erfrecht zich in de Socialistische Staten maar steeds verder uitbreidt, en geleidelijk op het Westelijk erfrecht gaat gelijken. Ziehier de belangrijkste verschilpunten.

a) In de Oostelijke Staten geniet de overlevende echtgenoot een gunstiger positie dan bij ons. Hij behoort daar meestal tot de eerste groep erfgerechtigden, en zijn recht wordt er door een voorbehouden deel beschermd.

b) De onwettige kinderen genieten in het Oosten hetzelfde erfrecht als de wettige.

c) De erfgenaam staat aldaar voor de erfschulden in, slechts tot beloop van de baten.

d) Verliezen we nooit uit het oog, dat het erfrecht in de Socialistische Staten enkel op konsumptiegoederen slaat, niet op produktiemiddelen.

e) De testeervrijheid in het Oosten moet de burgers mede in staat stellen, niet enkel partikulieren te begif-tigen, doch ook de zgn. «sociale fondsen». Nu krijgen die fondsen steeds een grotere betekenis: in een kommunistische maatschappij zijn ze er toe bestemd, om de kosteloze uitkeringen van konsumptiegoederen onder de burgers te verwezenlijken, bij toepassing van het tweede luik van de kommunistische leuzen: «voor ieder naar zijn behoeften».

6. De werkzaamheden over de *geestelijke eigendom* hebben aangetoond, hoe star en formeel deze opvatting is.

In een kommunistische maatschappij zullen de schep-pingen van de geest van grotere waarde zijn, dan de materiële goederen. Doch hoe zal de dialektiek verlopen tussen het individualisme van de geestelijke schepping en het kollektivisme van het algemeen gebruik? Vindt het individualisme juist niet in de geestelijke schepping zijn laatste toevluchtsoord?

Misschien overdrijft de menselijke hoogmoed de oorspronkelijkheid van de produkten van onze hersenen. In onze tijd zijn de scheppende geesten meer dan ooit van elkaar afhankelijk; vele ideeën «hangen in de lucht»; en vaak vinden verscheidene navorsers ze tegelijkertijd. De grote uitvindingen zijn het produkt van bewuste of onbewuste, rechtstreekse of onrechtstreekse

samenwerking van honderden, soms duizenden wis-, natuur-, scheikundigen en ingenieurs. En zo schuilt er wel enige waarheid in het woord van de Heer *Khroesjtsjov*, dat de uitvinding en de verwezenlijking van de spoetnik reeds een voorloper is van het kommunisme.

Interessant is ook het nieuwe «volgrecht» (Tsjechoslovakije), krachtens welk de kunstenaar recht heeft op de helft in elke prijsverhoging, bij het verder verkopen van zijn werk door derden.

7. De werkzaamheden over het *huwelijksgoederenrecht*, ten slotte, hebben bevestigd dat dit probleem in de psychologie en de sociologie wortelt, eerder dan in de techniek van het recht.

De Socialistische Staten streven, net zoals wij, naar de stabiliteit van het gezin. Ze wensen aan elke haard een natuurlijke werking te verzekeren, met volle gelijkheid tussen man en vrouw (al bestaat er, ook in het Oosten, nog steeds een feitelijke overheersing van de man).

In de Socialistische Staten is het wettelijk huwelijkstelsel meestal: de tot de aanwinsten beperkte gemeenschap. Doch van dit vertrekpunt uit lopen de evoluties uiteen.

In sommige Socialistische Staten (Polen b.v.) ziet men een beperkende evolutie. Daar interpreteert men het woord aanwinsten («acquêts») in de etymologische betekenis, en brengt men in gemeenschap, niet de lonen der echtgenoten, maar enkel wat ieder met zijn loon heeft gekocht.

In andere Staten daarentegen (Tsjecho-Slowakije b.v.) vindt men een uitbreidende evolutie. Het Tsjecho-Slowaaks ontwerp voor een nieuw burgerlijk wetboek gaat de richting der algemene gemeenschap uit; en het enig punt, waarover de meningen nog uiteenlopen, betreft de nalatenschappen die de echtgenoten te beurt zouden vallen: moeten die al dan niet onder de gemeenschap worden gebracht?

8. De wetenschappelijke arbeid van het colloquium werd opgeluisterd door een bezoek aan de tentoonstelling «Breughel en zijn tijd», onder de waarlijk boeiende leiding van Mr. Bob Claessens.

René DEKKERS.

BIBLIOGRAPHIE

Nederland

- Brugmans I. J.*, Begin van twee banken, 1863. Uitgegeven ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Rotterdamse bank en de Nationale handelsbank. Leiden H.E. Kroese.
- Christiaanse J.H.*, De belastingherziening in een nieuwe fase. Deventer. E.E. Kluwer.
- Domenach J.M.*, Politieke propaganda. La propaganda politique. Vert. door P. Groot, Hilversum C. de Boer Jr/Paul Brand.
- Fikkert G.*, Jaarboek voor notarisambt en registratie 1963. Bew. op het secretariaat van de Broederschap der kandidaat-notarissen. Met medew. van P. J. Derksema. Arnhem. S. Gouda Quint/D. Brouwer & Zoon.
- Maas W. J. M.*, De dijkwet van 1810. Een algemene bijdragenwet in de Franse tijd. Eerder verschenen als proefschrift Rotterdam. 's Gravenhage. Nijgh & Van Ditmar.
- Röling B. V. A.*, Over oorlog en vrede. Problemen van het atoomtijdperk Amsterdam. De Bezige Bij.
- Vey I. H. de*, De algemene bijstandswet. Deventer, E. E. Kluwer.

Frankrijk

- Argenson J.*, Guide des huissiers de justice. Libr. Techniques.
- Auby J.M., Coustou F., Bernays J. et Hauster C.*, Droit pharmaceutique. Libr. Techniques.
- Biolley G.*, Le Droit de réponse en matière de presse. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Boutros-Chali B.*, Contribution à une théorie générale des alliances. Pédone.
- Carbonnier J.*, L'Immeuble urbain à l'usage d'habitation. Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Comparato F.*, Essai d'analyse dualiste de l'obligation en droit privé. Dalloz.
- Dahan M.*, Sécurité sociale et responsabilité. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Faffa J.*, Les Sociétés d'investissement et la gestion collective de l'épargne. Culas.
- Fréjaville M. et Soyer J.*, Manuel de droit criminel. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Ganshoffer R.*, L'Evolution municipale en Occident et en Orient. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Giraud E.*, L'Interdiction du recours à la force. La théorie et la pratique des Nations Unies. Pédone.
- Gourdon Cl.*, La Notion de cause de divorce étudiée dans ses rapports avec la faute. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Larguier A.M.*, Certificats médicaux et secret professionnel. Dalloz.
- Linossier L.*, Le Partage des successions confondues. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Lombois J.C.*, De l'influence de la santé sur l'existence des droits civils. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Mc Whinney Ed.*, Le Concept soviétique de «Co-existence pacifique» et les rapports juridiques entre l'U.R.S.S. et les Etats occidentaux. Pédone.
- Masseron J.P.*, La Justice administrative à Madagascar. Edit. de la Libr. de Madagascar.
- Pradel J.*, La Condition civile du malade. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Reuter P.*, Droit international public. 2e édit. rev. Presses Univ. de France.
- Trimsit G.*, Le Rôle de la fonction administrative en droit administratif français. Libr. Gén. de Droit et de Jurispr.
- Vialleton M.*, Les Successions. A. Colin.
- Vignes G.*, Les consultations populaires dans les territoires sous tutelle. A. Pédone.
- Weil P.*, La Nature du lien de fonction publique dans les organisations internationales. A. Pédone.

Engeland

- Abraham H.J.*, The Judicial Process. Oxf. U.P.
- Bartle R.*, Introduction to Shipping Law. Sweet & M.
- Bayley D.H.*, Preventive Detention in India. Probstain.
- Beattie C.N.*, The Elements of Estate Duty. Butterworth.
- Besnard M.*, The Trial of Marie Besnard. Heinemann.
- Bowett D.W.*, The Law of International Institutions. Stevens & Sons.
- Chafee Z., Jr., Ed.*, Documents on Fundamental Human Rights. Atheneum N.Y. Transatlantic.
- Collins J.*, Summary Justice. New Orbits.
- Crumpp T.*, The Law for Everyman. Nutshell Collins.
- Current*, Legal Problems, 1963. Stevens & Sons.
- Davis A.G.*, Law Relating to Commercial Letters of credit. Pitman.
- Denning, Lord*, Borrowing from Scotland, David Mar-ray Lect., Jackson Son & Co.

Elliott D.W. & J.C. Wood, A Casebook on Criminal Law. Sweet & M.

Emden A. & W.E. Watson, Building Contracts and Practice. Butterworth.

Eyre G., Rating Law and Valuation, Estates Gazette.

Farrand J.T. Stamp Duties for Conveyancers. Oyez Pubns.

Frank J., Courts on Trial n.e., Atheneum N.Y. Transatlantic.

Freeman R., The Ratepayer's Burden, Can We Ease the Load? Aims of Industry Ltd. Plough Place, Fetter Lane.

Furneaux R., Courtroom U.S.A., Penguin.

Gifford K. H., How to Read an Act of Parliament. Sweet & M.

Grifford K.H., The Victorian Council Meetings Handbook. Sweet & M.

Giles F.T. The Magistrates' Courts. This is the Law S., Stevens & Sons.

Gladwin F.H., Practical Guide to Valuation for Rating. Shaw & Sons.

Grunhut M., Probation and Mental Treatment. Tavistock Pubns.

Gray John Chipman, The Nature and Source of the Law. Transatlantic Bk. S.

Gupte S.V. Hindu Law of Succession. Sweet & M.

Heymansson A. & K.H. Gifford, The Victorian Solicitor, Law Bk Co of Australasia. Sweet & M.

Higgins P.F.P., The Law of Partnership in Australia and New Zealand. Sweet & M.

Hong F., Cartel Law of the European Economic Community, Butterworth.

Holmes P., The Sheppard Murder Case. Transworld.

Horsley D.B. Manual of Motor Vehicle Law, with Special Reference to the Ontario Highway Traffic Act. Carswell Co. Sweet & M.

Jenks W.C. Law, Freedom and Welfare. Stevens & Sons.

Karminski Sir S.E., Some Aspects of the Development of English Personal Law in the Last Century. Lionel Cohen Lect. Oxf. U.P.

Keeton G.W. & G. Schwarzenberger Ed., English Law and the common Market. Stevens & Sons.

Lamp P. etc. A Guide to Rating Practice and Procedure. Estates Gazette.

Leach W.A., Disturbance on Compulsory Purchase. Estates Gazette.

Livingston W. Federalism in the Commonwealth. A Bibliographical Commentary. Hansard, Cassell.

Maasdorp, Sir A.F.S. Institutes of South-African Law. Sweet & M.

Mehtat M.K., The identification of Thumb impressions and the Cross Examination of Finger Print Experts. Sweet & M.

Michell Ewan, All You Need to Know About the Law. Pour Square Bks.

Mosewitsch M., Four Famous Trials. Transworld.

Parker Tony, The Unknown Citizen. Hutchinson.

Patel V.B., The Industrial Disputes Act. Sweet & M.

Prem D.R., Law of Writs in India, England and America, Tripathi, Sweet & M.

Roberts Sir Howard, Law of Town and Country Planning. C. Knight.

Shah S.M., Lectures on Company Law. Tripathi Sweet & M.

Sengupta N.V., The Evolution of Law. Probsthain.

Smith J. Gilchrist, Guide tot the Forms of Additional Enquiries of Local Authorities. Oyez Pubns.

Smith K. & D.J. Keeman, English Law. Pitman.

Sutton R. & N.P. Shannon, Contracts. Wedderburn. Butterworth.

Temperley R., Merchant Shipping Acts, Porges & M. Thomas. Stevens & Sons.

Theobald Sir H.S., Law of Wills, 12 ed., Q.R. Marshall, Stevens & Sons.

Toland J., The Dillinger Days. Barker.

Tracy T.H., The Seventh Commandment. Abelard-Schuman.

Tullett E.V. & D. Browne, Bernard Spilsbury. His Life and Cases. Hamilton, Staff.

Tussman J., The Supreme Court on Racial Discrimination N.Y. Oxf. U.P.

Walker D.M., The Scottish Legal System. Green.

Wilson O.W., Police Administration. McGraw.

Winfield, Sir P.H.A. Textbook of the Law of Tort, 7e ed. J.A. Jolowicz & T.E. Lewis, Sweet & Sons.

Wood J. Lionel, Penalties, etc. for the More Frequent Road Traffic Offences on Summary Conviction. Oyez Pubns.

Wright C.A., Cases on the Law of Torts. Butterworth.

Yorston R.K. & E.E. Fortescue, Australian Mercantile Law. Sweet & M.

Zwitserland

Bercher Jacques, Approche systématique de l'ancien droit privé vaudois. Genève, Droz, 1963.

Brüschweiler Werner, Misshandlung und Vernachlässigung von Kindern und Jugendlichen im schweizerischen Strafrecht. Zürich, Schulthess, 1963.

Bureau international pour la protection de la propriété industrielle, Tableau comparatif des conditions et formalités requises dans les principaux pays pour l'obtention d'un brevet d'invention. Genève.

Fischer Hans, Die mehrfache Versicherung in der Schadenversicherung nach schweizerischem Privatversicherungsrecht, Zürich, Schulthess, 1963.

Greyerz Christop von, Der Beweis negativer Tatsachen. Bern, Stämpfli 1963.

Hintermann Andreas, Die Freihaltungszone im Rahmen der Bauzonenplanung, Winterthur, Keller, 1963.

Kartothek zum Schweizerischen Strafgesetzbuch. Hrg. von Peter Fink, Robert Frick und Otto Friedli. Begonnen von Frédéric Comtesse. Zürich Schulthess.

Moser Friedrich Gerhard, Die Ausgleichung gemischter Schenkungen nach schweizerischem Erbrecht. Bern, Stämpfli, 1963.

Peyer Hans-Konrad, Die Zweimann-Atiengesellschaft. Bern, Stämpfli. 1963.

Retzbach Anton, Das Recht der katholischen Kirche nach dem Codex juris canonici. Für die Praxis bearb. 7. verb. Aufl. Hrg. von Franz, Vetter Freiburg. Basel, Wien, Herder, 1963.

Schweingruber Edwin, Bigler Friedrich, Kommentar zum Gesamtarbeitsvertrag. Mit Einschluss der Allgemeinverbindlicherklärung, Bern, Schweizer Gewerkschaftsbund. 1963. Komm. Genossenschaftsbuchhandlung. Zürich.

Spillmann Walter, Die Strafausschliessungsgründe im schweizerischen Strafgesetzbuch. Winterthur, Keller. 1963.

Oostenrijk

Stöger Ludwig Gernot, Verfassung und Bürgerkunde der Republik Österreich. 3 Aufl. Wels, Leitner 1963.

Heller Viktor, Mietrechtliche Entscheidungen. Hrsg. Viktor Heller, Felix Jensik. Wien, Manz 1963.

Petschek Georg, Der österreichische Zivilprozess. Eine systemat. Darstellung. Auf den Stand d. Rechtsentwicklung vom 1. mai 1963 gebracht mit einem Vorw. einem inhalts- u. einem Abkürzungsverz. sowie einem Quellen- u. einem Sachreg. verz. v. Friedrich Stagel. Wien, Manz, 1963.

Pigler Viktor, Das Arbeiterurlaubsgesetz sowie die sonstigen Urlaubsvorschriften. Mit eingehenden Erl. einer Übersicht über die Rechtssprechung u. einem Sachreg. hrsg. v. Viktor Pigler 4. neubearb. Aufl. Wien, Manz 1963.

Schinnerer Erich, Bankverträge, 2. neubearb. Aufl. Aufl. Wien, Manz, 1963.

Duitsland

Becker Franz u. Niklas Luhmann, Verwaltungsfehler und Vertrauensschutz. Möglichkeiten gesetzl. Regelung d. Rücknehmbarkeit von Verwaltungsakten. Berlin, Duncker & Humblot 1963.

Beitzke Günther, Familienrecht. Ein Studienbuch. II unveränd. Aufl. München u. Berlin, Beck. 1963.

Berg Hans, Übungen im Bürgerlichen Recht. Eine Anleitung z. Lösung von Rechtsfällen an Hand von prakt. Beispielen. 7 verb. u. erw. Aufl. Berlin, de Gruyter 1963.

Berkenhoff Hans Albert u. Werner Sindermann, Das Haushaltswesen der Gemeinden, 4. Aufl. Herford u. Bonn, Maximilian - Verl. 1963.

Bibliographie des Film- und Fernsehrechts 1896 bis 1962. Nach d. Stand vom 31. dezember 1962. Im Auftr. d. Instituts f. Film- u. Fernsehrecht bearb. von Jürgen Wolfgang Werhahn in Verb. mit Joachim W. Maiwald. Baden-Baden. Verl. f. Angewandte Wissenschaften 1963.

Blomeyer Arwed, Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren/Berlin, Göttingen, Heidelberg, Springer 1963.

Bosch Friedrich Wilhelm, Grundsatzfragen des Beweisrechts, Ein Beitrag z. allg. Prozessrechtslehre. Bielefeld, Giesecking, 1963.

Buss Hugo, Allgemeine Staatslehre und deutsches Staatsrecht, 3. Aufl. — Herford u. Bonn, Maximilian-Verl. 1963.

Colombos Constantine John, Internationales Seerecht. (The international Law of the sea. dt.). Aus d. Engl. übertr. von Günther Moritz, Alfred Rudolf u.a. Gesamted. u. Rev. d. dt. Ausg. Walter Schätzel (unter Mitw. von Alfred Rudolf). München u. Berlin, Beck 1963.

Engisch Karl, Logische Studien zur Gesetzesanwendung 3. erg. ufl. Heidelberg, C. Winter 1963.

Engisch Karl, Wahrheit und Richtigkeit im juristischen Denken. — Vortrag. — München, Heuber 1963.

Everling Ulrich, Das Niederlassungsrecht im Gemeinsamen Markt. Berlin u. Frankfurt a.M., Vahlen 1963.

Fries Bruno, Forum in der Rechtssprache. München, Hueber 1963.

Gierke Otto von, Recht und Sittlichkeit. Darmstadt. Wissenschaftl. Buchgesellschaft 1963. Libelli.

Gönnerwein Otto, Gemeinderecht. Tübingen, Mohr, 1963.

Gräber Fritz, Jugendwohlfahrtsgesetz. Kommentar. völlig neubearb. Aufl. Münster/Westf. Aschendorff, 1963.

Grüll Ferdinand, Der Anstellungsvertrag mit leitenden Angestellten Vertragsmuster mit Erl. 5 Aufl. Heidelberg, Verl. Ges. Recht u. Wirtschaft 1963.

Günzel Fritz, Bürgerliches Recht Aufl. Herford u. Bonn, Maximilian. Verl. 1963.

Held Günter, Rechtsformen zulässiger Kartelle. Köln, Berlin, Bonn, München, Heymann 1963.

Herold Georg, Das Grundstücksrecht. Ludwigshafen a. Rh., Kiehl 1963.

Imboden Max, Staatsbild und Verwaltungsrechtsprechung. Festvortrag. Berlin, de Gruyter, 1963.

Klajke Dorothea, Das uneheliche Kind. Neumünster, Trömel in Komm. 1963.

Meitz Waldemar, Allgemeines Polizeirecht in Theorie und polizeilicher Praxis. Lübeck, Verl. f. Polizeil. Fachschrifftum Schmidt-Römhild. 1963.

Merzyn Günter, Der Beitrag Benedikt Carpzovs zur Entwicklung des Kollisionsrechts. Göttingen, Schwartz 1963.

Mittelbach Rolf, Die Betriebsprüfung und ihre Durchführung. Ludwigshafen a. Rh. Kiehl, 1963.

Mittelbach Rolf, Schutz vor Überbesteuerung, Ludwigshafen a. Rh., Kiehl 1963.

Miosga Willy, Warenzeichenrecht in neuerer Sicht. Ein Spiegel d. Rechtsentwicklung. München, Wila Verl. f. Wirtschaftswerbung Lampl. 1962.

Podzun Hanns, Haftung und strafrechtliche Verantwortlichkeit für Unfälle im Betrieb. 4. völlig neubearb. Aufl., Berlin E. Schmidt 1963.

Pütz Jozef, Allgemeines Staatsrecht und Bundesstaatsrecht. 4. überarb. Aufl. E. Schmidt. 1963.

Reithmann Christoph, Internationales Vertragsrecht. Das internationale Privatrecht d. Schuldverträge. Köln, O. Schmidt 1963.

Sattelmacher Paul, Bericht, Gutachten und Urteil. Eine Anleitung f. d. Vorbereitungsdienst d. Referendare. Bearb. von Paul Lüttig u. Gerhard Beyer, neubearb. Aufl. Berlin u. Frankfurt a.M. Vahlen 1963.

Scheffler Herbert, Merkblätter über Polizeiverwendung, Lübeck, Verl. f. Polizeil. Fachschrifftum Schmidt-Römhild, 1963.

Schneider Ernst, Presserecht und Schutz bei Presseverstößen. Beschlagnahme. Berichtigungspflicht, strafrechtl. Verantwortlichkeit. Gerichtsstand d. Presse. Düsseldorf, Verl. Handelsblatt. 1963.

Schmidt Johannes Werner, Kriminalität in der eisen-schaffenden Industrie (1951-1957) Bonn, Röhr-scheid 1963.

Serick Rolf, Eigentumsverbehalt und Sicherungsübertragung. In 3 Bden Bd. I. Heidelberg Verl. - Ges. Recht u. Wirtschaft 1963.

Spiller Hans, Valutamonopol und internationale Finanzbeziehungen. Innerstaatl. u. internat. Rechtswirkungen. Berlin, Staatsverl. d. Dt. Demokrat. Republik 1963.

Suplie Kurt, Allgemeine Verwaltungskunde. 3. Aufl. Herford u. Bonn, Maximilian-Verl. 1963.

Tetzner Volkmar, Die Leerübertragung von Warenzeichen. Eine Untersuchung d. übertragung von Warenzeichen ohne d. zugehörigen Geschäftsbetrieb

nach d. geltenden Recht. München, Wila Verl. f. Wirtschaftswerbung Lampl. 1962.

Wiefels Josef Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil. 85 Fälle mit Lösungen, Durchges. u. erg. Aufl. 35-38. Tsd. Stuttgart: Kohlhammer Düsseldorf, Schwann 1963.

Wiesemeyer Kurt u. Josef Distel, Grundriss des Bundesbeamtenrechts. 2. erw. u. verb. Aufl. Goslar, Herzog. 1960.

Wolf Erik, Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte. Mit 17 Bildern. 4 durchgearb. u. erg. Aufl. Tübingen, Mohr Siebeck 1963.

Zajtay Imre, Zur Stellung des ausländischen Rechts im französischen internationalen Privatrecht Mit. e. Vorw. von Hans Dölle. Berlin, de Gruyter, Tübingen, Mohr, 1963.

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent

Openingszitting van 9 november 1963.

Schitterende openingszitting der Balie bij het Hof van Beroep te Gent op zaterdag, 9 november 1963!

Wanneer de voorzitter Mr. Piet Blomme de zitting opende was de Assisenzaal van het Gerechtsgebouw gevuld met een uitgelezen publiek van hoge magistraten, hoogwaardigheidsbekleders, afgevaardigden uit Den Haag, Rotterdam, Parijs en Keulen en zeer talrijke confraters. De Voorzitter wist in zijn inleidende rede gelukkige woorden te vinden om op beminlijke wijze de aanwezigen welkom te heten. Zijn toespraak tot de afgevaardigden van Parijs en Keulen in onberispelijk frans en duits werd zeer opgemerkt.

Mr. Raymond Matthijs, die de openingsrede hield, had een zeer aktueel onderwerp uitgekozen, namelijk het gebruik van geluidsopnamen als bewijsmiddel, een onderwerp dat voorzeker in het brandpunt staat van de belangstelling op internationaal gebied.

Dit interessant onderwerp werd op voortreffelijke wijze door de spreker behandeld. Hij lichtte de voordelen nadelen toe die sproten uit het gebruik van recorders en magnetofonen en stippelde de mogelijkheden uit die zouden dienen voorzien te worden bij een toekomstige herziening van onze rechtspleging zowel in burgerlijke als in strafzaken.

Onze lezers zullen van deze uitstekende rede kunnen kennis nemen in het tegenwoordig nummer van dit tijdschrift.

De Heer Stafhouder F. Duchêne bracht hulde aan de spreker en beaamde in grote lijnen de stelling die door hem werd uiteengezet.

Nadat door de Conferentie de traditionele hulde gebracht was aan de monumenten opgericht in het Gerechtsgebouw voor de gesneuvelde advocaten in de beide wereldoorlogen werd in een der zalen van het Hof van Beroep een gezellige receptie gehouden, waar nog lang werd gepraat over de zo welgeslaagde openingszitting.

Het was in het somptueus decorum van het oud Kasteel van Laarne dat 's avonds het jaarlijks banket werd gehouden. Rijke tafelen. Opgesierde disgenoten. Sprankelende tafelredevoeringen. Allergezelligste atmosfeer. Het was voor de Vlaamse Conferentie der Balie van het Hof van Beroep te Gent een uiterst mooie dag.

NECROLOGIE

Mr. Emmanuel Thiebauld

Emmanuel Thiebauld heeft ons verlaten op 62-jarige leeftijd. Men wist dat zijn gezondheid te wensen overliet. Zijn schijnbaar sterk gestel werd overwonnen door een dodelijke kwaal, spijs al de hem laatste toegediende zorgen.

Zijn persoonlijkheid vertoonde veelvuldige facetten. Als advocaat boeide hem zijn beroep, maar zijn belangstelling ging ook uit naar sociale en religieuze problemen. Allerhande taken werden hem toevertrouwd en hij nam ze graag op zich. Hij was goedgehartig, vrijgevig, toegewijd, een trouwe vriend, een voorbeeldige echtgenoot en huisvader.

In allerhande domeinen en organismen was hij, nu eens diegene die leidde en stuwde, dan weer diegene die door discreet en efficiënt werk de gewenste resultaten wist te bereiken.

Het Verbond van Belgische Advokaten is zijn geliefkoosd werkterrein geweest. Gedurende 13 jaren, van 1946 tot 1953 was hij er de algemene secretaris van Stipt, vriendelijk en waakzaam, was hij een voorbeeld van volkomen toewijding aan een soms zware en delicate taak.

Zelden vindt men voorbeelden van zoveel rechtschapenheid en dienstvaardigheid. Het past dat men, aan wie van die deugden een toonbeeld is geweest, een verdiende hulde bringe en een verschuldigde erkentelijkheid uitdrukke.

In die geest is het dat we hier de nagedachtenis in ere houden van onze confrater en vriend Mr. Emmanuel Thiebauld de Mettelinge. De rouw van zijn familieleden vindt troost in hun kristelijke hoop en gelatenheid. Wij drukken hen onze ontroerde deelneming uit, alsook de verzekering van ons achtungvol aandenken.

R. van Roye.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

MEDEDELINGEN

Aankoop van Juridische boeken en tijdschriften door het Ministerie van Justitie

Onze lezers zullen voorzeker belang stellen in het antwoord dat gegeven werd door de Heer Minister van Justitie op de parlementaire vraag, gesteld door de Heer Cooremans betreffende de aankoop door het Ministerie van Justitie van juridische boeken en tijdschriften. (Kamer van Volksvertegenwoordigers, Zittijd 1962-63, Vragen en antwoorden, nr. 42, 1 oktober 1963.)

* * *

Vraag nr. 70 van de heer Cooremans dd. 13 september 1963 (N.):

Wil de heer Minister mij mededelen:

- 1) de lijst en aantal van de nederlandstalige aangekochte juridische boeken en tijdschriften;
- 2) de lijst van de franstalige aangekochte juridische boeken en tijdschriften;
- 3) het respectievelijk bedrag voor beide;
- 4) de bedragen welke toebedeeld werden in 1961 en 1962 aan de rechtbanken en vrederechten voor de aankoop van boeken, bureelbenodigheden, enz., per gerechtelijk arrondissement en per taalgebied?

Antwoord: De opgaaf van de titels en het aantal aangekochte juridische boeken en tijdschriften zou mij ertoe nopen die gegevens aan te vragen bij de hoven en rechtbanken, hetgeen een omvangrijk werk zou meebrengen.

Ik vestig de aandacht van het geacht Lid op het feit dat de keuze en de aankoop van bedoelde boeken en tijdschriften door de magistraten geschieden en niet door mijn Departement.

Voor die aankoop benutten de magistraten een deel van het krediet dat hun jaarlijks voor het bestrijden van de « kleine uitgaven » van hun zetel wordt toegekend.

Mijn Departement stelt weliswaar zelf enkele rechtskundige werken en tijdschriften ter beschikking van de hoven en rechtbanken. De uitgave die daaruit voortvloeit wordt niet aangerekend op het jaarlijks krediet waarvan hierboven sprake is.

Ik verstrek hieronder aan het geacht Lid:

1° de opgaaf van de rechtskundige boeken en tijdschriften die mijn Departement zelf aan de hoven en rechtbanken bezorgt;

2° de opgaaf van de kredieten, die, voor elk der jaren 1961 en 1962, aan de hoven en rechtbanken, voor het bestrijden van hun « kleine uitgaven », werden toegekend. Dezelfde opgaaf vermeldt het bedrag dat de magistraten aan de aankoop van rechtskundige werken en tijdschriften hebben besteed.

De gegevens zijn per gerechtelijk arrondissement ingedeeld.

Boeken en tijdschriften die rechtstreeks door het Departement ter beschikking van de heren Magistraten werden gesteld

A. Boeken Aantal Totale prijs

1. Nederlandstalige

(voor elk der jaren 1961 en 1962)

Algemene Practische rechtsver-		
zameling	21	15.834

2. Franstalige

(voor elk der jaren 1961 en 1962)		
Traité de Droit belge (De Page)		
tome VII	30	} voor 138.550
tome I	30	
Les Nouvelles	26	

3. Tweektalige

a) Voor het jaar 1961:

Omnilegie	72	} voor 121.776
Verzameling van Belgische		
Wetten - Bijwerkingen	153	

b) Voor het jaar 1962:

Omnilegie	72	} voor 136.526
Verzameling van Belgische		
Wetten - Bijwerkingen	165	
Idem - Basiswerk	12	

B. Tijdschriften (zowel voor het jaar 1961 als voor het jaar 1962)

1. Nederlandstalige

Arresten van het Hof van Ver-		
breking	147	} voor 633.900
Tijdschrift voor notarissen	14	
Rechtskundig tijdschrift voor		
België	18	
Rechtskundig weekblad	18	
Tijdschrift van de Belgische sec-		
tie « International Police As-		
sociation »	30	

2. Franstalige

Bulletin des arrêts de la Cour de		
cassation	268	} voor 732.457
Journal des Juges de Paix	233	
Journal des Tribunaux	23	
Jurisprudence du Port d'Anvers	10	
Jurisprudence commerciale de		
Bruxelles	3	
Revue pratique du notariat belge	1	
Revue générale des assurances		
et responsabilité	13	
Revue de droit pénal et de cri-		
minologie	65	
Revue critique de jurisprudence		
belge	30	
Revue pratique des sociétés civi-		
les et commerciales	8	
Revue trimestrielle de droit		
civil	4	
Revue de droit international et		
de droit comparé	37	
Revue de droit familial	30	
Bulletin des arrêts de la Cour de		
cassation de France	3	
Travaux et Conférences	4	

	1961		1962	
<i>Gerechtelijke arrondissementen</i>	<i>Bedrag van het krediet toegek. voor de «Kleine Uitg.»</i>	<i>Bedrag besteed aan rechtskundige boeken en tijdschriften</i>	<i>Bedrag van het krediet toegek. voor de «Kleine Uitg.»</i>	<i>Bedrag besteed aan rechtskundige boeken en tijdschriften</i>
Antwerpen	1.059.888	128.692	1.040.220	113.354
Brugge	342.679	84.245	440.031	122.360
Brussel	110.836	30.609	145.762	46.661
Dendermonde	365.740	112.035	448.617	144.434
Gent	630.917	184.866	615.156	145.027
Hasselt	197.940	61.548	174.966	48.569
Hoei	8.000	830	8.000	1.404
Ieper	107.757	38.064	106.531	18.293
Kortrijk	309.656	81.817	371.760	73.632
Leuven	290.241	57.521	307.148	47.873
Mechelen	199.375	71.356	206.026	71.087
Oudenaarde	175.471	32.648	200.000	34.337
Tongeren	238.444	62.142	239.570	63.346
Turnhout	155.645	54.142	172.439	47.849
Veurne	115.461	35.842	118.385	21.632

A. Nederl. taalgeb.

B. Frans taalgebied

Aarlen	127.122	57.533	146.583	15.811
Charleroi	536.127	161.232	792.632	134.695
Kortrijk	16.000	3.081	12.000	3.961
Dinant	229.690	83.549	238.985	71.345
Hoei	147.745	23.497	141.400	31.559
Luik	1.030.061	274.658	1.073.521	279.261
Marche-e-Famen.	130.749	52.380	168.650	85.388
Bergen	509.482	103.433	474.100	70.779
Namen	261.421	34.111	270.427	42.682
Neufchâteau	126.370	54.595	134.800	49.884
Nijvel	157.000	56.789	158.000	44.153
Doornik	275.760	110.491	296.810	100.067
Verviers	253.189	106.442	246.700	64.220

C. Brussel en agglomeratie

2.155.923 747.429 2.677.855 690.949

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht, jrg. 1963 - nr. 4-5 :

I. Samkalden, Het Veto-recht in de E.E.G. — M. V. Polak, De nationale rechter en de Europese mensenrechtenconventie. — E. Van Bogaert, De supranationaliteit als nieuw rechtsbegrip. — R. Lievens, De Europese integratiegedachte en het recht. — W. Van den Bosch, Enkele principes van het Belgisch internationaal privaatrecht. — F. Meyers, De rechtstoestand van de Europese ambtenaren. — Fr. Amerijckx, Nieuwe overeenkomsten inzake het sluiten van overeenkomsten voor rekening van de Staat. — G. De Cuyper, Collectieve overeenkomsten. — P. F. P. H., Berckx, De gelijkwaardigheid van diploma's en de effectus civilis-regeling in

Europees verband. — P. De Putter, De tewerkstelling van de mindervaliden in de E.E.G.-landen. — K. Peerenboom, De rechtstreekse overheidsmaatregelen ter bevordering van de industriële investeringen en het E.E.G.-verdrag. — G. De Broeck, De sociale harmonisering in E.E.G.-verband. — Fr. Wastiels, Ruimtelijke ordening over de landsgrenzen heen.

Tijdschrift voor sociaal recht, jrg. 1963 - nr. 6 :

A. Deroux et J. Viane, Essai de phénoménologie en matière d'assurance maladies professionnelles (suite et fin).

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jrg. 1063 - nr. 10 :

Boekbespreking. — Aanplakking. — Belastingen. — Bevolking. — Bezoldigingen. — Financiën. — Intercommunalen. — Militie. — Onteigeningen ten algemenen nutte. — Politie. — Rechtsgedingen. — Volkswoningen.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie, jrg. 1963 - nr. 4788 :

J. Klein, De regeling van de gemeenschappen van winst en verlies en van vruchten en inkomsten bij huwelijksvoorwaarden. — R. D. Kollewijn, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak, Internationaal Privaatrecht (VI).

Journal des Tribunaux, jrg. 1063 - nr. 4422 :

J. Vanderveeren et F. Fischer, La loi du 5 juillet 1963 concernant l'abandon de famille.

Recueil Général de l'enregistrement et du notariat, jrg. 1963 - nr. 20690 à 20702 :

Enregistrement. — Taxe de facture sur les contrats d'entreprise. — Société. — Succession. — Legs. — Le secret professionnel du banquier, par R. Henrion. — Los Jurados tribu tarios, par J. L. Berenguer.

Recueil Dalloz, jrg. 1963 - nr. 37 (Parijs) :

Jurisprudence.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie - ARSP, jrg. 1063 - nr. 2-3 (Duitsland) :

E. E. Hirsch, Koexistenz. — S. Cotta, Philosophie et politique dans l'œuvre de Rousseau. — H. Ryffel, Recht und Staat in Pascals Sicht. — O. K. Flechtheim, Das Dilemma der Demokratie. — B. Holzner, Wholes in the Social Sciences : A Survey of Concepts and Their Uses. — I. Tammelo, Contemporary Developments of the Imperative Theory of Law : A Survey and Appraisal. — J. J. M. Van der Ven, Rechtsphilosophie in den Niederlanden heute. Zweiter Teil : Die Jahre 1940-1960. — K. Lenk, Dialektik und Ideologie. Zum Ideologieproblem in der Philosophie Hegels. — O. Brusiin, Reine Rechtslehre und Rechtsvergleichung. — C. M. Rama, Sozio-logie in Uruguay.